

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร

THE ROLE OF SANGHA IN COMMUNITY DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF
WAT KAEWFACHULAMANI, BANGKOK

พระครูสุทธิกิจวิธาน ปภสฺสโร (แสงอรุณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE ROLE OF SANGHA IN COMMUNITY DEVELOPMENT : A CASE STUDY OF
WAT KAEWFACHULAMANI, BANGKOK

Phrakhru Sutthikitchawithan Prapassaro (Saeng Arun)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2013

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

.....
(พระสุธีธรรมานวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระครูปริมาณวัธน์, รศ.ดร.)
..... กรรมการ
(รศ.พิเศษ ดร.วิชุดา หุ่นวิไล)
..... กรรมการ
(อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร.)
..... กรรมการ
(ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร. ประธานกรรมการ
ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย
(พระครูสุทธิกิจวิธาน)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัย : พระครูสุทธิกิจวิธาน ปภสสร(แสงอรุณ)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ ป.ธ. ๕, พธ.บ., M.S.W., Ph.D.(Social Work)

: ผศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง ป.ธ. ๗, พธ.บ., M.A., Ph.D. (Sociology)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ๓) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่เข้ามาทำบุญในวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำนวน ๕๒๙ คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด ๑,๔๕๖ คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Simple Random Sampling) การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของประชากร คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) และการทดสอบเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's post hoc comparison)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณีกรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมาก

๒. ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ประชาชนที่มีเพศ และอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนที่มีเพศ และอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ประชาชนที่มีระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ทุกด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร พบว่า พระสงฆ์บางรูปยังวางตัวไม่เป็นกลางต่อการพัฒนาสังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีการฝึกอบรมพระสงฆ์เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมพระสงฆ์บางรูปยังขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ด้านเศรษฐกิจ และวัดขาดการจัดโครงการพัฒนาจิตใจประชาชนแบบต่อเนื่อง วัดยังขาดสถานที่ ที่ถ่ายทอดด้านสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีการฝึกอบรมพระสงฆ์เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมควรส่งเสริมแหล่งพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มากกว่านี้

Thesis Title : The Role of Sangha in Community Development : A
Case Study of Waewfachulamani, Bangkok

Researcher : Phrakhru Sutthikitchawithan Prapassaro (Saeng Arun)

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Som Kalyano Pali V, B.A., M.S.W., Ph.D.
(Social Work)

: Asst. Prof. Dr. Konit Srithong, Pali VII, B.A., M.A., Ph.D.
(Sociology)

Date of Graduation : 25 March 2014

ABSTRACT

The objectives of the present study were 1) to study the role of Sangha in Community Development : a case study of Wat Kaewfachulamani, Bangkok, 2) to compare the role of Sangha in Community Development : a case study of Wat Kaewfachulamani, Bangkok, 3) to study the problems and suggestions on how to fix the role of Sangha in Community Development : a case study of Wat Kaewfachulamani, Bangkok.

This study was quantitative research with samples used in the study are people who make merit at the temple 320 people of the total population consisted of 529 people , using a systematic sampling (Simple Random Sampling) and data collection tool was a questionnaire and analyzed by using a computer program for social science research . The statistics for the general population is the frequency, Percentage; Average (Mean), the standard deviation, test values (t-test) analysis of variance one-way (One-Way ANOVA) and the test as a method of Scheffe (Scheffe's post hoc comparison).

The results showed that the

1. The role of Sangha in Community Development : a case study of Wat Kaewfachulamani, Bangkok in 5 overall levels. Considering it was found that People have opinions the role of Sangha on social works: a case study of Wat Kaewfachulamani, Bangkok on mental development In highest and public opinion about the role of Sangha on social works: a case study of Wat Kaewfachulamani, Bangkok in sides of development environment, the political and economic development and Social Development lower respectively.

2. Results of hypothesis testing found that people who have sex and age has a different opinion on the role of Sangha in Community Development : a case study of Wat Kaewfachulamani, Bangkok. Overall difference was significant at the 0.05 level, which is based on the hypothesis. Considering it was found that people who have sex and age has a different opinion on he role of Sangha in Community Development : a case study of Wat Kaewfachulamani, Bangkok with difference was significant at the 0.05 level with the level of education, occupation and income are different. With comments on the role of the clergy, Bangkok overall difference was significant at the 0.05 level, which does not conform to the hypothesis. Considering it was found that individuals with higher levels of education, occupation and income of different opinions on the role of the clergy, in Community Development, case study of Wat Kaew Fa Chula Manee . Bangkok All the difference is significant at the 0.05 level.

3. Problems and suggestions about the role of Sangha in Community Development : a case study of Wat Kaewfachulamani< Bangkok. It was found that some of Bangkok's also posing a neutral social development. And Related Agencies should arrange for training clergy on social development, some monks lacked the knowledge and ability to convey knowledge economy. And the lacks of a continuous development program the public mind. The place lacks Environmental broadcast to the public. Agencies should arrange for training clergy on social development should be encouraged to make more source development environment.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยอาศัยความเมตตาอนุเคราะห์ ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจาก อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ ดร. และ ผศ.ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ และดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขงานด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ และอนุโมทนาขอบคุณไว้ในโอกาสนี้

ขอขอบพระคุณและอนุโมทนาขอบคุณ ประกอบด้วย พระครูปริมาณุรักษ์,รศ.ดร. ประธานกรรมการ รศ.พิเศษ วิชชุดา หุ่นวิไล ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ ดร. กรรมการและ ผศ.โกนิญฐ์ ศรีทอง กรรมการ คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดถึงเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย ที่ได้กรุณาช่วยตรวจสอบความถูกต้อง อีกทั้งให้คำแนะนำ ชี้ทางให้ในการแก้ไขงานวิจัยด้วยดี จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ดี

ขอขอบพระคุณและอนุโมทนาขอบคุณ คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ, ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น, พระมหาอำนาจ อัสการี, อาจารย์ ผดุง วรรณทอง และอาจารย์ เดช ชูจันทร์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษา เนื้อหา ระเบียบวิธี และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขออนุโมทนาขอบคุณ ประธานชุมชนพิบูลย์ผิงซ้าย และประธานชุมชนบ้านพักองค์การ ทอผ้า ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย รวมถึงขออนุโมทนาขอบคุณ ผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณ และขออนุโมทนาขอบคุณ คณะอาจารย์ทุกท่าน ภายใน คณะสังคมศาสตร์ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิทยาการ ประสบการณ์ ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นกำลังใจมาโดยตลอด พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ในมหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือ และขอขอบคุณนิสิตการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๑ ทุกๆ ท่าน ที่ให้กำลังใจและเป็นທີ່ปรึกษาด้วยดี และขออุทิศบุญกุศลนี้แด่ท่านผู้รู้ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเจ้าของตำราที่ใช้ในการวิจัยและศึกษาค้นคว้า ท่านที่มีบุญคุณทุกท่าน ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ คุณโยมพ่อ-คุณโยมแม่ ซึ่งเป็นผู้ให้อุปการคุณด้านทุนการศึกษา และญาติพี่น้องทุกคนที่ได้ให้ความรัก เป็นกำลังใจ และให้ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้านเสมอมา

พระครูสุทธิกิจวิธาน ปกสฺสโร (แสงอรุณ)

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๗)
สารบัญแผนภูมิ	(๑๒)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๓)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท	๗
๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท	๗
๒.๑.๒ ลักษณะของบทบาท	๙
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๑๐
๒.๒.๑ แนวคิดและความหมายการพัฒนาชุมชน	๑๐
๒.๒.๒ แนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน	๑๒
๒.๒.๓ ความหมายของการพัฒนาชุมชน	๑๔
๒.๒.๔ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน	๑๕
๒.๒.๕ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนา	๑๘
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ตามหลักการทางศาสนา	๑๙
๒.๓.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม	๒๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๓.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ	๒๗
๒.๓.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านการเมือง	๓๐
๒.๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม	๓๓
๒.๓.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจ	๓๕
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน	๓๘
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับสาธารณะสงเคราะห์	๔๒
๒.๖ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๔๕
๒.๖.๑ การปกครองคณะสงฆ์	๔๙
๒.๖.๒ การศาสนศึกษา	๕๑
๒.๖.๓ การศึกษาสงเคราะห์	๕๔
๒.๖.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๕๘
๒.๖.๕ การสาธารณูปการ	๖๐
๒.๖.๖ การสาธารณสงเคราะห์	๖๔
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๙
๒.๗.๑ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับบทบาท	๖๙
๒.๗.๒ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการบทบาทพระสงฆ์	๗๑
๒.๗.๓ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน	๗๒
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๕
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๘
๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๙
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๘๐
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการแปลความหมายจากค่าร้อยละ ได้ผลการวิเคราะห์	๘๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ใช้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และแปลเป็นความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ได้ผลวิเคราะห์	๘๒
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๙๘
๔.๔ ผลการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และเรียงลำดับความถี่ (Frequency)	๙๘
๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย	๙๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๐๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๐
๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๐
๕.๑.๒ ผลการทดสอบสมมติฐาน บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร	๑๐๐
๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๐๑
๕.๒ การอภิปรายผล	๑๐๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๐๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๐๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๑๐๖
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๐๗

สารบัญตาราง

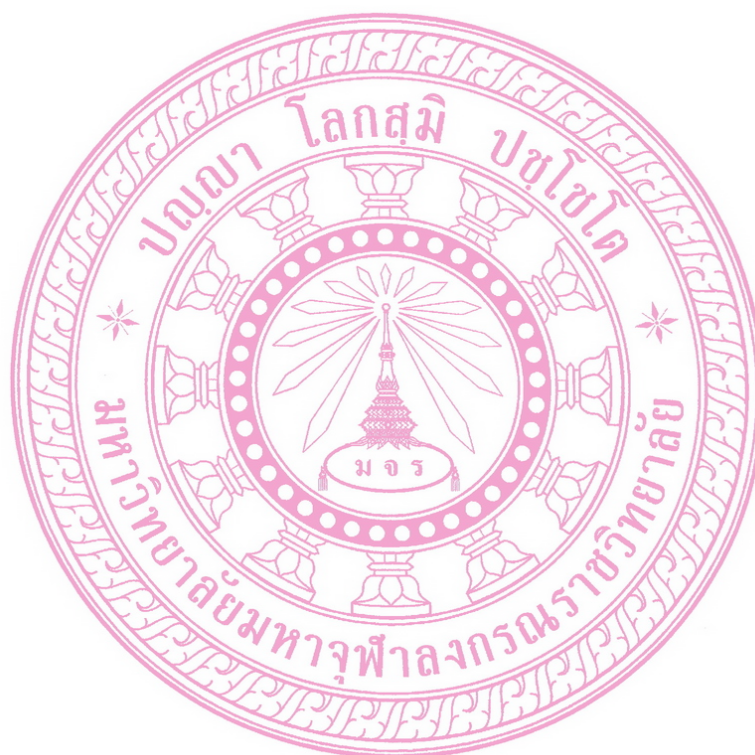
ตารางที่	หน้า
๓.๑. แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๗๖
๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน	๘๑
๔.๒ เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ในภาพรวม	๘๓
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม	๘๔
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๘๕
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง	๘๖
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๘๗
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ	๘๘
๔.๘ การเปรียบเทียบความเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพ ด้านเพศ	๘๙
๔.๙ การเปรียบเทียบความเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพ ด้านอายุ	๙๐
๔.๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัด แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม จำแนกตามด้านอายุ	๙๑
๔.๑๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัด แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม จำแนกตามด้าน อายุ	๙๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัด แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ จำแนกตาม ด้านอายุ	๙๒
๔.๑๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัด แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง จำแนกตามด้านอายุ	๙๓
๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัด แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จำแนกตาม ด้านอายุ	๙๓
๔.๑๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัด แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามด้าน อายุ	๙๔
๔.๑๖ การเปรียบเทียบความความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามสถานภาพด้านการศึกษา	๙๔
๔.๑๗ การเปรียบเทียบความความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามสถานภาพด้านอาชีพ	๙๕
๔.๑๘ การเปรียบเทียบความความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนก ตามสถานภาพด้านรายได้	๙๖
๔.๑๙ ตารางสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน	๙๗
๔.๒๐ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาสังคม	๙๘
๔.๒๑ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๙๘
๔.๒๒ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการเมือง	๙๘
๔.๒๓ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๙๘
๔.๒๔ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาจิตใจ	๙๘

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๔
๔๑ แผนภูมิองค์ความรู้ในการวิจัย	๙๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุที่ เล่ม/ข้อ/หน้า หลัง คำย่อ ชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคพระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)

อง.จตุกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย จตุกกนิปาต (ภาษาไทย)

ขุ.ธ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)

ขุ.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส (ภาษาไทย)

ขุ.ป. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค (ภาษาไทย)

ม.มู. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (ภาษาไทย)

ส.สพ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกลาคิดใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคม ให้แก่เรามาแล้วเป็นส่วนมากแม้กระทั่งในปัจจุบัน ความสำคัญในประการดังกล่าวก็ยังคงอยู่ พระภิกษุสงฆ์กับวัดต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคม และทางราชการของเราอยู่ตลอดไป สถาบันแห่งนี้จึงอำนวยความสะดวกแก่กุลต่อการปกครอง และการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนแถบชนบท ที่รับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึงนักซึ่งมีจำนวนเกือบ ๙๐ เปอร์เซ็นต์

นอกจากนั้นชุมชนในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนเล็กๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศประมาณร้อยละ ๙๐ ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ ๑๐ เท่านั้น ที่มีอยู่ในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล ซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่น ในประเทศไทยจึงมีชุมชนส่วนใหญ่ที่มีหมู่บ้านเป็นหน่วยหลัก และมักจะมีวัดตั้งอยู่ในใจกลางราษฎรในหมู่บ้านจึงมีวัดเป็นแหล่งศูนย์กลางสำหรับการสมาคม หรือการดำรงชีวิตทางสังคมและศูนย์กลางของวัฒนธรรม ชีวิตในชนบทจะอยู่รอบๆ วัด เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจของชาวไทยอยู่มาก และนับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านที่รองไปจากครอบครัว ความนับถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้จะเห็นได้ว่าจากการที่คนไทยได้อุทิศตนให้กับวัด ทั้งในด้านจิตใจ เวลา แรงงาน และทรัพย์สิน จำนวนเงินที่พุทธศาสนิกชนใช้ไปในการทำบุญประมาณร้อยละ ๗ ถึงร้อยละ ๘๔ ของรายจ่ายภายในครอบครัว วัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน เป็นโรงเรียน เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน เป็นสถานที่พักผ่อนและศูนย์กลางการกีฬา เป็นที่เก็บศพ เป็นต้น วัดในพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่แบ่งเบาภาระให้กับรัฐบาลทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคงและเสริมสร้างต่อการบริการในด้านสวัสดิการของรัฐ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอยู่มาก

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวัดเป็นที่เกิดแห่งความสำคัญด้านต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และแสดงให้เห็นถึง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของคนไทยส่วนใหญ่ด้วย การบวชเป็นพระภิกษุย่อมได้รับการนับถือเหนือกว่าความมั่งคั่งหรือการมีอำนาจใดๆ การบวชเรียนนอกจากจะช่วยทำให้พระภิกษุหรือผู้ที่ผ่านการบวชเรียนได้รับการกล่อมเกลาคิดเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามแล้ว ยังมีส่วนช่วยทำให้บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความคิดสุขุมรอบคอบยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ ประเพณีโบราณจึงถือการบวชเรียนของฝ่ายชายเป็น

ปัจจัยสำคัญสำหรับการแต่งงานด้วย การบวชจึงเป็นเรื่องที่สำคัญกับคนไทยแต่การบวชจะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีพระอุปชฌาย์ พระอุปชฌาย์ คือ พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและผู้รับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๐๕^๑

วัดแก้วฟ้ามีสถิติการบวชของกุลบุตรเพิ่มขึ้นทุกปี อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่และบทบาทตามที่ได้รับหลังจากการแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการแล้ว ประชาชนผู้ที่ได้นำกุลบุตรไปบวชด้วยนั้นย่อมตั้งความหวังไว้สูงหรือย่อมมีความคาดหวังค่อนข้างสูงในการที่จะอบรม กล่อมเกลাজิตใจกุลบุตรผู้บวชแล้วให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรมตั้งตนเหมาะสม ไม่ประพฤติดิถีหลักธรรม นอกจากนั้นพระสังฆาธิการถือว่าเป็นพระสงฆ์ธรรมดารูปหนึ่งซึ่งมาจากการแต่งตั้ง เมื่อท่านอยู่ในวัดกิจวัตรที่กระทำอยู่ย่อมมากมาย เนื่องจากท่านจะต้องทำหน้าที่สองอย่างพร้อมกันคือ เป็นเจ้าอาวาสปกครองพระและสามเณรภายในวัดแล้ว ท่านต้องทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนและดูแลความเรียบร้อยภายในเขตปกครองด้วย เรียกได้ว่าการพัฒนา ๒ อย่างไปพร้อมๆ กัน และวัดแก้วฟ้าเป็นอีกวัดหนึ่งที่มีการสงเคราะห์สังคมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านมูลนิธิ หรือด้านสงเคราะห์ประชาชนที่ยากไร้ เป็นต้น จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวมานั้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในด้านสังคมสงเคราะห์ที่มีการช่วยเหลือประชาชน หรือหน่วยงานต่างๆ ที่ต้องการความช่วยเหลือ หรือสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ให้แก่สาธารณชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์ว่ามีบทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์อย่างไรมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรหรือไม่ ซึ่งการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนากิจการคณะสงฆ์

ดังนั้น ผู้วิจัยเองจึงเล็งเห็นความสำคัญของการสังคมสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์มีบทบาทในการสงเคราะห์ด้วย จึงทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปรับปรุงและพัฒนาบทบาทให้กับคณะสงฆ์ในเขตการปกครองต่างๆ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

^๑ อรรถนพ จันทร์กิตติสกุล, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕- ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร : สุทรไพศาล, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๓.

๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานครมีอะไรบ้าง

๑.๔.๓ ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร มีอะไรบ้าง

๔. ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตของเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ๕ ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ

๑.๓.๒. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนที่ประชาชนในชุมชนบ้านพักองค์การทอผ้า ตั้งอยู่ในเขตดุสิต ซึ่งเป็นชุมชนประเภทเมืองประกาศเป็นชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ซึ่งชุมชนตั้งอยู่ที่ ถ.ทหาร ถนน ทหาร แขวง ถนนนครไชยศรี ซึ่งเป็นกลุ่มเขต ๑. มีประชากร ๕๒๓ และชุมชนเชิงสะพานพิบูลสงครามฝั่งซ้าย ตั้งอยู่ในเขตบางซื่อ ซึ่งเป็นชุมชนประเภทแออัดประกาศเป็นชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ซึ่งชุมชนตั้งอยู่ที่ ซ.เชิงสะพานพิบูลสงครามฝั่งซ้าย ถนน ประชาราษฎร์สาย 1 แขวง บางซื่อ ซึ่งเป็นกลุ่มเขต ๓. กลุ่มกรุงเทพเหนือชุมชนเชิงสะพานพิบูลสงครามฝั่งซ้าย มีประชากรจำนวน ๙๓๓ รวมเป็น ๑,๔๕๖ คน ทั้งสองชุมชนติดกับ วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร^๒ ในวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร เป็นประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ กำหนดศึกษาเฉพาะวัดแก้วฟ้าจุฬามณี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ รวมเป็นระยะเวลา ๘ เดือน

^๒ข้อมูลชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร พ.ศ.๒๕๕๒

๕. สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานครแตกต่างกัน

๑.๕.๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานครแตกต่างกัน

๑.๕.๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานครแตกต่างกัน

๑.๕.๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

๑.๕.๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้ต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

๖. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะไว้ดังนี้

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของพระสงฆ์ในวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุที่อาศัยอยู่ในวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

การพัฒนา หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้เกิดปกติสุข ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ

ด้านสังคม หมายถึง การที่พระสงฆ์มีบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน โดยการช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อให้สังคมได้รับความสงบสุข

ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการสั่งสอนให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรมในเรื่องการประหยัด ขยัน อดออม ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริต

ด้านการเมือง หมายถึง พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนให้มีส่วนร่วมในประชาธิปไตย และส่งเสริมความยุติธรรม

สิ่งแวดล้อม หมายถึง พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทสั่งสอนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และร่วมกิจกรรมการพัฒนาในเรื่องป่าไม้ แหล่งน้ำ ไฟฟ้า ประปา ถนนในชุมชน

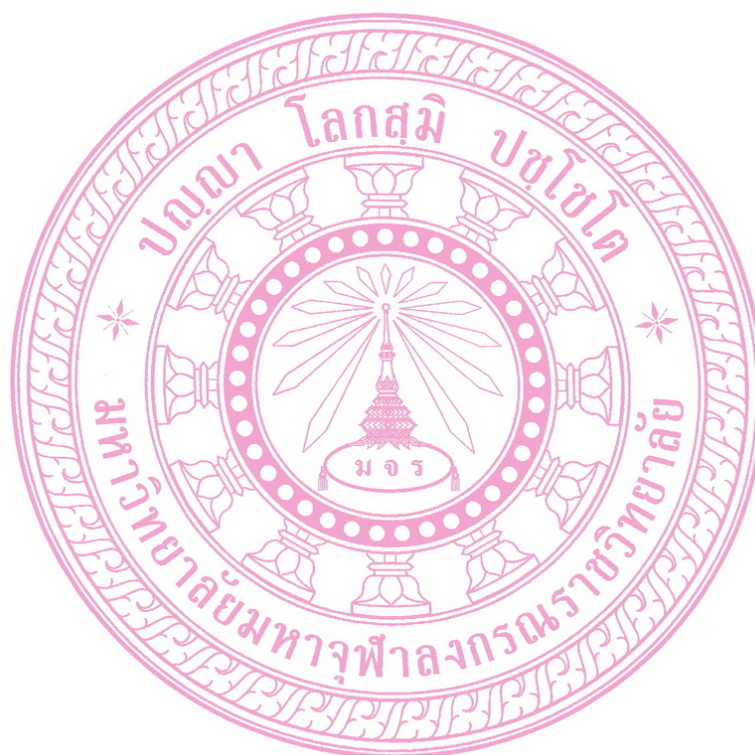
ด้านจิตใจ หมายถึง พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริม และพัฒนาจิตใจของประชาชน

๗. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานครมีอะไรบ้าง

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของ พระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร มีอะไรบ้าง

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

๒.๑.๒ ลักษณะของบทบาท

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๒.๑ แนวคิดและความหมายการพัฒนาชุมชน

๒.๒.๒ แนวคิดที่สำคัญในการพัฒนา

๒.๒.๓ ความหมายของการพัฒนา

๒.๒.๔ เป้าหมายของการพัฒนา

๒.๒.๕ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการพัฒนา

๒.๓ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมด้านการพัฒนาชุมชน

๒.๓.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม

๒.๓.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ

๒.๓.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านการเมือง

๒.๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับสาธารณะสงเคราะห์

๒.๖ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ ทฤษฎีพัฒนาการ

๒.๖.๒ ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม

๒.๖.๓ การนำทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘ กรอบแนวความคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่เน้นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจากความหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคลกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม ซึ่งจะสรุปรวบรวมมาเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้า ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายๆ กันว่า “ บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่สังคมกำหนดขึ้นตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”

สุชา จันทรเฒ่า กล่าวว่า “ บทบาท คือ สิ่งที่บุคคลได้สถานภาพต่างๆ พึงกระทำและขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น”^๑

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “ บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^๒

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพบทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น”

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวอธิบายว่า “สถานภาพเป็นตำแหน่ง บทบาท คือการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กัน คือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้”^๓

^๑สุชา จันทรเฒ่า, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

^๒ประสพสุข พันธุ์ประยูร, รายงานการวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕, หน้า ๑๒.

^๓ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๘.

^๔งามพิศ สัตย์สงวน, การจัดระเบียบทางสังคมในสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๒.

พัทยา สายหู กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว”(ละคร) และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่นเรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^๕

ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไป โดยอธิบายว่า บทบาทโดยทั่วไป พิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถาน ภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^๖

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons) (อ้างในปฟาณี ฐิติวัฒนา) เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือ การจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ

ลินตัน (Linton) กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติ บทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพจึงแยกจากกันไม่ได้^๗

^๕พัทยา สายหู, กลไกของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

^๖ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗-๒๙.

^๗ปฟาณี ฐิติวัฒนา, รายงานการวิจัยเรื่อง สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู, เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓, หน้า ๘.

^๘สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทฤษฎีของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สักระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖).

จากความหมายดังที่กล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

๒.๑.๒ ลักษณะของบทบาท

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมา นักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาแตกต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีทิตยา สุวรรณชฎ ประสพสุข พันธุ์ประยูร ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเท่านั้น และ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อสนองต่อสิ่งที่เร้าแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมี รังสรรค์ ทิมพันธ์พงศ์ และ จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

(๒) บทบาทตามความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Percieved Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดหวังด้วยตนเองว่า ควรจะเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพและประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้เหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาได้ ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้ามามีส่วนอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่าง และผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์

ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๒.๑ แนวคิดและความหมายการพัฒนาชุมชน

คำว่า “ชุมชน” เป็นคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า “Community” ในภาษาไทยใช้อีกคำว่า “ประชาคม” แต่ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับคำว่า “ชุมชน” ความหมายของคำว่าชุมชนอาจจำแนกได้เป็นความหมายตามสามัญสำนึก ความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายทางวิชา ดังนี้

๑) ความหมายโดยสามัญสำนึก

“โดยสามัญสำนึกแล้ว “ชุมชน” หมายถึง ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวมาอยู่รวมในบริเวณเดียวกัน มีลักษณะเป็นเพื่อนบ้านกัน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น คนที่อยู่รวมในบ้านเรือนหรือครอบครัวเดียวกันจึงไม่ใช่ชุมชนในความหมายโดยสามัญสำนึกหรือความรู้สึก คนที่อยู่ร่วมกันในบ้านหลังเดียวกันถึงจะมีอาณาบริเวณเป็นภูมิสำเนาส่วนร่วมกันก็เรียกว่าเป็น “ครอบครัว” หรือ “ครัวเรือน” ไม่เป็น “ชุมชน” เพราะความรู้สึกที่ว่า “ชุมชน” ต้องประกอบด้วยหลายๆ ครัวเรือนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งทุกคนยอมรับว่าอยู่รวมในบริเวณเดียวกันนั่นเอง”

๒) ความหมายโดยรูปศัพท์

“ชุมชน” เป็นคำที่บัญญัติใช้ในภาษาไทยอย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานมานี้เองจะเห็นได้จากไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ เพิ่งบัญญัติไว้ครั้งแรกในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๖๕ โดยให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๖๔ ได้อธิบายไว้ว่า “ชุมชน” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ประชาคม” หมายถึง

๒.๑ กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึงเขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้น ย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกัน และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติ หรือศาสนา

๒.๒ ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่มความหมาย ของชุมชนโดยรูปศัพท์จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับความหมายโดยสามัญสำนึก แต่ที่แตกต่างออกไปบ้าง คือ การเป็นสังคมขนาดเล็กและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ส่วนคำว่า “สังคม” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า การคบค้าสมาคมกันหมู่คนที่เจริญแล้วร่วมคบค้าสมาคมกัน หรือ การพบปะ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๖๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชั้นสูง ดังนั้น “ชุมชน” ในความหมายโดยรากศัพท์ จึงเป็นสังคมขนาดเล็ก คือเป็นกลุ่มคนที่มีการคบค้าสมาคมกัน มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ และมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ถ้าหากเป็นเพียงหมู่ชนที่รวมกันอยู่

อย่างหนาแน่นหรือรวมกันมาก ๆ ในบริเวณเดียวกันโดยไม่มีการค้ำสาคและไม่มีผลประโยชน์ร่วมกันแล้วจะหมายถึงชุมชนชน ไม่ใช่ชุมชน ดังนั้น ถ้าพิจารณาจากรูปศัพท์แล้วครอบครัวยังเป็นสังคมขนาดเล็กที่สุด ก็มีลักษณะเป็นชุมชนด้วย

สรุปได้ว่า “ชุมชน” เป็นคำที่บัญญัติใช้ในภาษาไทยอย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานมานี้เองจะเห็นได้จากไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ เพิ่งบัญญัติไว้ครั้งแรกในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน

๓) ความหมายทางวิชาการ

ชุมชน” เป็นคำที่บัญญัติใช้ในภาษาไทยอย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานมานี้เองจะเห็นได้จากไม่ได้บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ เพิ่งบัญญัติไว้ครั้งแรกในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยให้ความหมายไว้ว่าหมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ไว้หลายท่าน ดังนี้

ประสาท หลัทธิลา ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนพวกหนึ่งซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอนโดยถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น และมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง^๙

เสาวคนธ์ สุตสวาท ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นการมารวมกันอยู่เป็นกลุ่มตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือ หมายถึงอาณาบริเวณท้องถิ่นหนึ่งๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีตประเพณีเดียวกัน มีความรู้สึกแบบเดียวกัน และมีพฤติกรรมไปตามเจตคติซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน^{๑๐}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งที่ปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ และสามารถแก้ไขปัญหาล้วนในชุมชนของตนเองได้^{๑๑}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคนและหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจ มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๑๒}

ประเวศ วะสี ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันใน

^๙ประสาท หลัทธิลา, ชุมชนชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๘๖.

^{๑๐}เสาวคนธ์ สุตสวาท, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๙.

^{๑๑}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙.

^{๑๒}ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนารัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยนคราษ, ๒๕๒๖), หน้า ๔๓-๔๔.

การกระทำ ซึ่งรวมถึงกาติดต่อสื่อสารกัน^{๑๓} จะเห็นได้ว่ำนักวิชาการได้ให้ความหมายของชุมชน แตกต่างกันไปโดยอาจแบ่งได้ เป็น ๓ แนวทาง คือ

๑. ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพันกันและมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความหมายโดยรูปศัพท์ และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ครอบครัว เผ่าชนต่างๆ ด้วย

๒. ชุมชน หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

๓. ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แนชัด และรวมกันในระยะเวลานานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล พรรคการเมือง กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น

จากความหมายโดยสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์ และความหมายทางวิชาการที่กล่าวมาแล้ว อาจจะให้ความหมายของชุมชนได้ว่า หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกันเช่น ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

๒.๒.๒ แนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่นักพัฒนาจะต้องมีความเข้าใจในกระบวนการทำงาน และสิ่งสำคัญที่จะต้องเข้าใจในวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนที่เข้าไปดำเนินการ เพราะการพัฒนาชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องให้การยอมรับและสามารถผสมผสานเข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อม ตามศักยภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้^{๑๔}

๑. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่ หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ พัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเอง และชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิต หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผิดชอบที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่ง ของการพัฒนาชุมชน

^{๑๓} ประเวศ วะสี, มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อการปรับเปลี่ยนทิศทางในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อเมริกันพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๕๕.

^{๑๔} นายศิลป์ เชี่ยวชาญพิพัฒน์ และคนอื่นๆ.การบริหาร.(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๗). หน้า ๘๗.

๓. การช่วยเหลือตัวเองของชุมชนจากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชนการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกิดขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

๔. การใช้ทรัพยากรในชุมชนการพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นนอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่นๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งของรัฐบาลจะให้การสนับสนุนแต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐบาลดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผน และโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕. การริเริ่มของประชาชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคล หรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่นๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ ความสามารถ ในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๖. ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคน และทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากร งบประมาณ หรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของตน และทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใดจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อยรัฐก็เข้าไปให้ความช่วยเหลือมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชน และรัฐนี้จะต้องเป็นสัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาล และประชาชนต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตนเองการใช้ทรัพยากรในชุมชนการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชน และชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

๘. การพัฒนาแบบเบ็ดเตล็ด การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันหลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องกันไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงานงบประมาณและเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙. ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้าน ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วยเช่นกัน ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างการพัฒนาร่างกายกับจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐. การพัฒนาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการเป็นวิธีการ เป็นโครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม

๑๐.๑ การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

๑๐.๒ การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจนมีความสอดคล้องกับแนวนโยบาย ของรัฐบาล ความต้องการของประชาชนในชุมชน และเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

๑๐.๓ การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหา และแผนงานย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาล และการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๑๐.๔ การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดทางอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชา หรือท้อถอย

สรุปได้ว่าแนวคิดของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของ “การพัฒนาชุมชน”

๒.๒.๓. ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย หน่วยงาน นักวิชาการ และนักปฏิบัติการด้านการพัฒนาชุมชนขององค์การระหว่างประเทศ และประเทศต่างๆ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้อย่างมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่มีความสอดคล้อง และคล้ายคลึงกัน ดังนี้^{๑๕}

^{๑๕} กิตติมา ปรีดีติลล. **ทฤษฎีการบริหารองค์กร**. (กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์. ๒๕๔๙.) หน้า ๑๙.

๑. ที่ประชุมสัมมนาของผู้เชี่ยวชาญเรื่องการบริหารและการปกครองของประเทศในทวีปแอฟริกา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนาชุมชน” ไว้เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนแต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่มก็ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง

๒. องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายไว้เป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการสร้างเสริมความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและการพึ่งตนเองอย่างแท้จริงโดยความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชน ในปีต่อมาได้ปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการรวมกำลังระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลเพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานเข้าเป็นชีวิตของชาติ ทำให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเองเพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

๓. องค์การบริหารวิเทศกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายไว้เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ว่า “การพัฒนาชุมชน” เป็นกระบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันจักวางแผน และลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร มีปัญหาอะไรร่วมกัน แล้วจัดทำแผนของกลุ่มและของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้ในเรื่องที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหานั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด แล้วเสริมด้วยบริการและวัสดุจากองค์การหรือหน่วยงาน ภาครัฐ และภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน

๔. นักวิชาการและนักพัฒนาชุมชนในประเทศไทยได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า “การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่รัฐบาลและประชาชนในชุมชน ร่วมมือกันวางแผนเพื่อปรับปรุงสร้างสรรค์ชุมชนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมการเมือง การปกครอง และสิ่งแวดล้อม ความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความคิดริเริ่ม การพึ่งตนเองของประชาชนเป็นสำคัญ แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่มด้วยตนเอง รัฐบาลก็ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้นและถ้ามีความจำเป็นก็อาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงาน หรือองค์กรภายนอกชุมชนได้

จากความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการพัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพเพียงพอ และร่วมมือกันปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน ตามแผนและโครงการที่กำหนดไว้โดยใช้ทั้งความสามารถของคนในชุมชนและสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

๒.๒.๔ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ “การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข” ดังนี้^{๑๖}

^{๑๖} ชูบ กาญจนประการ. **แบบของผู้นำ**. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ ๒๕๓๗. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.๒๕๓๙.) หน้า ๔๓

๑. การพัฒนาคนให้มีความสุข

คนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมากเพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้น และเป็นผู้ที่สืบทอดงานของการพัฒนาไม่ให้สิ้นสุด คนจึงเป็นเป้าหมายสุดท้าย หรือเป้าหมายสูงสุด (Ultimate Goal) ของการพัฒนาชุมชน จึงต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความสุข โดยมีวิธีดังต่อไปนี้

๑.๑ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ ทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวมีความรู้ทางการเมืองและความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

๑.๒ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ ทำให้คนเป็นคนดีทั้งการคิด การพูด และการประพฤติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่างๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ประพฤติดูชั่วได้ เป็นต้น

๑.๓ การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสงบสุข มีจิตใจดีงาน เยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขเยือกเย็น มีเมตตา กรุณา รู้จักประมาณเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ได้ เป็นต้นการทำให้คนมีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

๒. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือการทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ ให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจัดกระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Community) ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๒.๑ มีจิตสำนึกชุมชน หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่น อย่างเท่าเทียมกันและมิตรภาพยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลาย ระหว่างสมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน

๒.๒ มีจิตวิญญาณชุมชน คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์ หรือความสัมพันธ์ทางสังคม

แบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีชีวิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างล้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมหาศาล เป็นพลังเยียวยา ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจที่แข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

๒.๓ เป็นชุมชนเรียนรู้ คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง

๒.๔ มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชน และจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๒.๕ มีการจัดการชุมชนที่ดี คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง และชุมชนได้ วางแผน และจัดกระบวนการดำเนินงาน และประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเอง ได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๖ มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึก และจิตวิญญาณของสมาชิก และองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

๒.๗ มีภาวะผู้นำชุมชน คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิด หรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนเพียงผู้เดียว และทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือผู้ที่เชื่อมประสาน แนวความคิดต่างๆ ของสมาชิก และองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

๒.๘ เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือ หรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม ทั้งในยามที่ปกติและประสบกับภาวะวิกฤติต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึ่งประสงค์

๒.๙ เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งมีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

๒.๑๐ เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

๒.๒.๕ กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการพัฒนา

๑. ส่งเสริมศักยภาพคณะกรรมการชุมชนในการเป็นแกนนำสร้าง ความเข้มแข็ง ในการพัฒนาชุมชน ของชุมชนโดย

๑.๑ สร้างจิตสำนึกของคณะกรรมการชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาผลกระทบของวิกฤต

๑.๒ เพิ่มความสามารถของคณะกรรมการ/ผู้นำชุมชน ในการวิเคราะห์สถานการณ์ การจัดทำแผนและการดำเนินงานตามแผน

๑.๓ จัดเวทีการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน ชาวบ้าน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ผลกระทบของวิกฤตที่มีต่อชุมชน วางแผนแก้ไขปัญหา ติดตามการปฏิบัติตามแผนและประเมินผลการปฏิบัติงานร่วมกัน

๑.๔ ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด

๒. ส่งเสริมศักยภาพ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเป็นแกนนำสนับสนุน การเสริมสร้างผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชน โดย

๒.๑ พัฒนาแนวคิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ยอมรับและสนับสนุน กระบวนการที่มีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

๒.๒ ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการบริหาร จัดการใน กระบวนการแก้ปัญหาให้กับชุมชน

๓. สนับสนุนการส่งเสริมศักยภาพของคณะกรรมการชุมชน

๓.๑ สนับสนุนการบริหาร จัดการ พัฒนาวิชาการให้กับคณะกรรมการชุมชน

๓.๒ สร้างและพัฒนาเครือข่ายระหว่างคณะกรรมการชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สนับสนุนข้อมูลในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะของชุมชนที่มีความเข้มแข็งได้ดังนี้

๑. สมาชิกมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง และชุมชนที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

๒. สมาชิกมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง เอื้ออาทร รัก และห่วงใยซึ่งกันและกัน และพร้อมที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนและชุมชน

๓. สมาชิกมีการคัดเลือกผู้นำที่หลากหลายด้วยตนเองและต่อเนื่อง

๔. ชุมชนมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดกว้าง โปร่งใส และมีการแสดงความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้

๕. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา และการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน

๖. มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกทุกคน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

๗. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ไม่ใช่พึ่งพาตลอดไปมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาชุมชน ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม

จากแนวคิดและความหมายของการพัฒนาชุมชนเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนและกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งหากคณะกรรมการชุมชน ในอำเภอมีการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกชุมชน รักและหวงแหนชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่น เสียสละทำงานเพื่อชุมชนมีการจัดการวางแผน ในการทำงานภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในปัจจุบันและพัฒนากลุ่มคนให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ตลอดจนทำให้คนในชุมชนมีความสุข จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ย่อมถือได้ว่าชุมชน มีผลสัมฤทธิ์ในการพัฒนาชุมชน และมีความยั่งยืนในการพัฒนาต่อไป

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ตามหลักการทางศาสนา

องค์ประกอบของพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้วสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติชอบด้วยการวาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และเป็นผู้ปลุกให้ผู้อื่นตื่นด้วย ได้สมญานามเรียกขานว่า “พระพุทธเจ้า” ส่วนพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ค้นพบ และพระสงฆ์ คือ กลุ่มชนที่เกิดศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ยอมสละเพศฆราวาสเข้าอุปสมบท ตามพระบรมพุทธานุญาต (คุณ โทจันทร์, ๒๕๓๗, หน้า ๗๑) และเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

ประยุทธ์ ปยุตโต^{๑๗} ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มีได้อยู่อย่างตัวใครตัวมัน แต่พระสงฆ์ได้กลายเป็นสถาบันศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ คือ ๑. บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง ๒. บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

๑. บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภถึงธรรมาหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ คือ

๑.๑ คันถธรรมา หมายถึง การศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ได้แสดงไว้จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่า บทบาทในการศึกษา

๑.๒ วิปัสสนาธรรมา หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตน

จึงอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อตนเองนั้นสามารถแบ่งได้ ๒ ประการ คือ บทบาทในการศึกษา และบทบาทในการปฏิบัติตน

^{๑๗} ประยุทธ์ ปยุตโต, พระ, บทบาทพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๖๐.

บทบาทหน้าที่ในการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า สิกขา ๓ และการศึกษาที่ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักธรรมภาคปฏิบัติ ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิตและทางปัญญา มีความรู้ ความคิดเห็น ความเข้าใจในถูกต้อง ซึ่งในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทศ ความว่า “บุคคลย่อมศึกษา อริศีล คือ ศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกาย วาจาให้สูงขึ้นบ้าง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตในให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญสูงขึ้นบ้าง เมื่อห้วงจิตคำนึงถึงการศึกษา ๓ อย่างนี้ ก็ชื่อว่า ศึกษา”

สมัยพุทธกาลการศึกษาของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำเป็นครู เป็นกัลยาณมิตร แม้แต่พระอริยสาวกต่างก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ต่อกัน การศึกษาเป็นการศึกษาถึงหลักพระธรรมและพระวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการเผยแผ่ต่อไป เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานลง พระสงฆ์สมัยต่อมา ได้ศึกษาจากพระสงฆ์ผู้เป็นภันเต (ผู้มีอุปสมบทก่อนเรียนกว่า “ภันเต” เรียกผู้ที่อุปสมบททีหลังว่า “อาวโโส”) มีการท่องจำ พระวณะของพระพุทธองค์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ที่ประเทศลังกาจึงมีการบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมามีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก พระไตรปิฎก คือได้ว่าส่วนใหญ่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์ควรแก่การศึกษา ปัจจุบันพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมีทั้งหมด ๔๕ เล่ม และมีการบันทึกเป็นพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์บนแผ่นซีดี ซึ่งจัดทำโดยสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) และสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีย่อพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน หรือฉบับเยาวชน รวมถึงมีการจัดทำคำบรรยายโดยพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาขยายความพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับในการศึกษาพระไตรปิฎกที่แตกฉานและมีผลงานเป็นที่แพร่หลาย เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น

การศึกษาที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ได้มีการจัดระบบในรูปแบบใหม่ คือ

๑. การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เองโดยเฉพาะเป็นอิสระต่างหากจากระบบของรัฐ โดยคณะสงฆ์เป็นผู้จัดดำเนินการเอง ประกอบด้วย

๑.๑ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกนักธรรม” ได้แก่ “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก เป็นการศึกษาในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระสาวกที่สำคัญ ๆ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่าง ๆ วินัยและข้ออันพึงประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ ศาสนพิธีที่ว่าด้วยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝนในการแสดงธรรม ก็มีวิชาการต่างกระทุซึ่งเป็นการแต่งขยายพุทธศาสนาสุภาษิตเพื่อการแสดงธรรมนอกจากนี้ ยังได้มีการจัดเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” และมีหลักสูตรเหมือนกับนักธรรมโดยเปลี่ยนเฉพาะส่วนของวิชาวินัยเท่านั้น

๑.๒ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกบาลี” ซึ่งเรียกว่า “ประโยค” มีตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นการศึกษาภาษาบาลี คำ หลักการของภาษา การแปล การแต่งประโยค เป็นต้น เมื่อผู้เรียนได้ประโยค ๓ ขึ้นไป จะเรียกว่า “มหา” และถือว่าเปรียญ

ธรรม ๙ ประโยค คือการศึกษาสูงสุดในระบบนี้ ซึ่งปัจจุบันมีการเทียบความรู้เท่ากับปริญญาตรีในทางโลก

๒. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐหรือที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ แบ่ง เป็น

๒.๑ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ โดยหน่วยงานหรือบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินงาน ได้แก่

๑) การศึกษาที่คณะสงฆ์รับเข้าเป็นการศึกษาคณะสงฆ์ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สามเณร ซึ่งปัจจุบันได้มีการขยายวิทยาเขตสู่จังหวัดต่าง ๆ เป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ที่รวมหลักสูตรทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

๒) การศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖) โดยจัดหลักสูตรที่ร่วมกันระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพุทธศาสนา โดยยกเว้นวิชาพลศึกษาและเพิ่มวิชาธรรมะ วินัย ภาษาบาลีแทน

๒.๒ การศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบัน เปิดกว้างให้เข้าศึกษาได้ตลอดหลักสูตร

๓. การศึกษาที่วัดจัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบคณะสงฆ์และระบบรัฐ เช่น จิตตภาวันวิทยาลัย โรงเรียนอภิธรรม เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดอิสระของแต่ละสำนัก^{๑๘}

บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนและของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือเรียกว่าวิปัสสนาธุระอันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลสความเศร้าหมองแห่งจิตและเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผลคือ การดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิงพัฒนาคุณภาพจิตเสริมสร้างคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู รู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตนและคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสพระวาทะเกี่ยวกับลักษณะของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณะในทางพระพุทธศาสนาไว้ใน มหายมวรรค มูลปณณาสก มัชฌิมนิกาย ใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้แหละที่จะทำให้พวกเราให้เป็นสมณะ”

^{๑๘} พระราชวรมนี, สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

๑. ภิกษุทั้งหลาย จริ่งแท้ พวกเธอต้องสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและโอตตปปะ

๒. ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเธอต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเป็นลำดับนั้นคืออะไร คือ สำเหนียกว่า กายสมาจาร ประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยกาย

๓. สำเหนียกว่า วจีสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยวาจา

๔. สำเหนียกว่า มโนสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยใจ

๕. สำเหนียกว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว

๖. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย

๗. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ

๘. สำเหนียกว่า เราจักตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องตื่น เราจักชำระจิตให้หมดโดย

สิ้นเชิง

๙. สำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ

๑๐. สำเหนียกว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ มาเสพเสนาสนะอันสงัด คอยระวังจิต

๑๑. เธอก็น้อมจิตไปเฉพาะต่ออาสวักขยญาณ”

เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗,๓๘ กล่าว คือ “มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้^{๑๙}

ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม” ถ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม เจ้าอาวาสก็มีอำนาจตามมาตรา ๓๘ คือ “เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต คฤหัสถ์ซึ่งมิได้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด

๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

๓. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ ขอมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม”

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนและของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ

^{๑๙} อ่างแล้ว. หน้า ๔๓

๒. บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

หลังจากที่พระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธรเจ้า พระองค์ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่บริเวณรอบต้นโพธิ์เป็นเวลาอีกระยะหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้มีความวิตกกังวลว่า

“ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมอันลึก สัตว์อื่นเห็นได้ยาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม เป็นธรรมระงับและประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงง่าย ๆ แห่งความตรึก เป็นของละเอียด เป็นวิสัยรู้ได้เฉพาะบัณฑิตก็สัตว์เหล่านี้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เพลิดเพลินแล้วในอาลัย สำหรับสัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีเพลิดเพลินในอาลัยนั้นยากนักที่จะหาปฏิจสมุปปาธอันมีสิ่งนี้ (คือมีอาลัย) เป็นปัจจัย ยากนักที่จะเห็นธรรม เป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง คือ ธรรมอันถอนอุปธิทั้งสิ้น ความสิ้นตัณหา ความคลายกำหนัด ความดับไม่เหลือและนิพพาน หากเราพึงแต่สงธรรมแล้ว สัตว์อื่นพึงไม่รู้ทั่วถึงข้อนั้น จักเป็นความเหน้อยเปล่าแก่เรา เป็นความลำบากแก่เรา”

๒.๓.๑ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม

ในแง่ของการพัฒนาสังคม โดยกว้าง ๆ แล้วเราสามารถกล่าวได้ว่าพุทธธรรมทั้งหมดเป็นคำสอนเกี่ยวกับสังคม เพราะพุทธธรรมเป็นเรื่องของการสอนให้คนในสังคมทุกคนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงามและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข อีกนัยหนึ่ง พุทธธรรมเป็นคำสอนที่ครอบคลุมชีวิตและสังคมทั้งหมด^{๒๐} หรือเป็นหลักปฏิบัติสำหรับสังคมทั้งหมดนั่นเอง

การอยู่ร่วมกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ในระดับสังคมขึ้นมานั่นคือ ทุกคนในสังคมจะมีบทบาทหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อคนอื่น ๆ ในบทบาทต่างๆ กันเช่น ในฐานะเป็นพ่อ เป็นนาย เป็นพลเมือง เป็นต้น ความสัมพันธ์ของคนในระดับสังคมจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา เป็นหลัก ดังนั้นพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมจึงเน้นในเรื่องศีล หรือธรรมะขั้นศีล เป็นสำคัญ

หากพิจารณาจากโครงสร้างหลักของคำสอนในพุทธศาสนา พุทธธรรมที่เป็นแกนกลางของหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมก็คือ สัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) และสัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ) ซึ่งเป็นองค์มรรคในหมวดศีล จากหลักธรรมหรือคำสอนที่เป็นแกนกลางในด้านการพัฒนาสังคมนี้ พุทธธรรมก็กระจายออกเป็นข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ มากมาย เป็นศีล เป็นวินัย หรือเป็นธรรมะขั้นศีล การพิจารณาหลักคำสอนในแง่ของการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมนี้ จะพิจารณาเฉพาะหลักคำสอนที่เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคมและเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติตามหลักคำสอนข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเป็นหลัก

หลักการกว้าง ๆ ในระดับสังคม พุทธศาสนาจะสอนให้ทุกคนทำหน้าที่ของตนต่อคนอื่นที่อยู่รอบ ๆ ข้าง หรือคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมให้ครบถ้วนบริบูรณ์เป็นหลัก หลักคำสอนที่เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคม ก็คือ

ก. คุณธรรมที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกัน (สัมปรายิกัตถะ) ๔ ประการ^{๒๑} ได้แก่

^{๒๐} พระราชมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). ลักษณะสังคมแบบพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๓๘-๓๙.

^{๒๑} อก.อฎฐก. ๒๓/๑๑๔/๒๕๙-๒๖๐.

๑. สัทธาสัมปทา ความมีศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้อง หรือเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสังคม การที่คนในสังคมที่มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เช่น ศาสนา ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของสังคม เป็นต้น ย่อมจะทำให้สังคมนั้น ๆ มีความสงบสุข มีเสถียรภาพสังคมที่มีเสถียรภาพและสงบสุขย่อมเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างดียิ่งเป็นประการแรก

๒. สีลสัมปทา การเคารพกฎหมายและศีลธรรม การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม จำเป็นที่จะต้องมีการกฎหมายและศีลธรรมเป็นกรอบหรือเป็นมาตรฐานแห่งความประพฤติร่วมกัน เพราะว่าคนในสังคมนั้นย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความคิดเห็นและอุปนิสัยใจคอ ดังนั้นพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจาย่อมจะแตกต่างกันออกไปด้วย ถ้าหากสังคมไม่มีกฎหมายและศีลธรรมเป็นกรอบของความประพฤติแล้ว สังคมย่อมจะเดือดร้อนวุ่นวายมาก ในแง่นี้เราจะเห็นได้ว่าการเคารพกฎหมายและศีลธรรมของสังคม ย่อมจะทำให้สังคมสงบสุข และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมเป็นประการที่สอง

๓. จาคสัมปทา การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เหตุผลประการหนึ่งของการมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของคน ก็คือเพื่อความอยู่รอดของชีวิต คนมีความจำเป็นที่จะต้องรวมกันเพื่อต่อสู้กับภัยธรรมชาติและพึ่งพาอาศัยกันในการแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ มาเพื่อการดำรงชีพ ในลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าโดยธรรมชาติแล้วคนเราจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันสามารถทำได้หลายลักษณะ เช่นช่วยเหลือกันในด้านทรัพย์สิน เงินทอง แรงกาย แรงใจ เป็นต้น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันนี้ ย่อมจะทำให้คนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมเป็นประการที่สาม

๔. ปัญญาสัมปทา ความมีปัญญารู้เท่าทันเหตุการณ์ สิ่งที่สำคัญที่สุดในการที่จะทำให้คนตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้อง การเคารพกฎหมายและศีลธรรม และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมคือ “ปัญญา” ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น บุคคลจะต้องมีสติปัญญารู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ แล้วเลือกกระทำในสิ่งที่ถูกต้องและคุณภาพด้านสติปัญญาของคนในสังคมมีความจำเป็นยิ่งสำหรับการพัฒนาในทุกด้าน การพัฒนาและการส่งเสริมคุณภาพด้านสติปัญญาให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ ย่อมจะช่วยให้การพัฒนามคมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นคุณธรรมที่จำเป็น เป็นประการที่สี่

นอกจากคุณธรรมที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกัน (สัมปรายิกัตถะ) ๔ ประการนี้แล้ว พุทธศาสนายังมีคำสอนอื่นๆ ที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคมอีก คือ

ข. การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยหลักสาราณียธรรม ๖ ประการ^{๒๒} คือ

๑. เมตตาการุณยธรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงความหวังดีและไม่ตรีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมทำกิจกรรม ช่วยชุมชนโดยการช่วยเหลือในการทำกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวิจิตรธรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

^{๒๒}ที่.ปา. ๑๑/๓๑๗/๒๔๒-๒๔๖.

๓. เมตตามโนกรรม ติดต่อกันด้วยเมตตา คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ คือปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีลสามัญญตา ความมีศีลเหมือนเขา คือมีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ฐิติสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือเคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

หลักสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ เป็นหลักการพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคม เป็นหลักการประยุกต์สำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยหลักการแล้วสาราณียธรรม ๖ ประการนี้ เน้นหนักไปในด้านศีล แต่ก็สามารถสงเคราะห์ลงในหลักศีล สมาธิ ปัญญาได้ คือสงเคราะห์เมตตา กายกรรม เมตตาวจีกรรม สาธารณโภคี และสีลสามัญญตา ลงในหมวดศีล สงเคราะห์เมตตาที่ประกอบอยู่กับการแสดงออกทางกาย วาจา และเมตตามโนกรรม ลงในหมวดสมาธิ และสงเคราะห์ฐิติสามัญญตาลงในหมวดปัญญา เมื่อบุคคลประพฤติตนอยู่ในหลักสาราณียธรรม ๖ ประการนี้แล้ว ย่อมจะสามารถปฏิบัติธรรมในด้านสังคมข้ออื่นๆ ได้ง่ายยิ่งขึ้น

ค. ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อคนในครอบครัวและคนที่อยู่ใกล้ชิดกันให้สมบูรณ์ ด้วยหลักธรรมที่ชื่อว่า ทิธ ๖^{๒๓} หลักธรรมในหมวดนี้เป็นธรรมะในระดับศีล แสดงหน้าที่ความสัมพันธ์ของคนในสังคม ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา
๒. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา
๓. ความสัมพันธ์ระหว่างมิตรกับมิตร
๔. ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์
๕. ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง
๖. ความสัมพันธ์พุทธศาสนิกกับพระสงฆ์

การที่บุคคลปฏิบัติหน้าที่ของตนตามความสัมพันธ์ หรือตามบทบาทหน้าที่ต่อคนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดให้สมบูรณ์นี้ ก็เป็นรากฐานของความสันติสุขในสังคม ทำให้สังคมมีเสถียรภาพ ซึ่งก็จะส่งผลดีต่อการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ด้วย รายละเอียดบทบาทหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันให้สมบูรณ์

ง. ปฏิบัติตามหลักสังคมสงเคราะห์ ที่เรียกว่า สังคหัตถุ ๔ ประการ^{๒๔} คือ

๑. ทาน ให้ คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์กันด้วยปัจจัย ๔ ดायทุน หรือทรัพย์สินของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดจาไพเราะน่ารัก คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้

^{๒๓}ที. ปา. ๑๑/๑๔๘/๑๖๔-๑๗๒.

^{๒๔}ที. ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๒๐-๑๒๑.

กำลังใจ พุดให้เกิดความเข้าใจดีต่อกัน สมานสามัคคีไมตรี ทำให้เกิดความรักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อุตถจริยา ทำประโยชน์แก่สังคม คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลาย หรือเอาตัวเข้าสมาน คือทำตัวให้เข้ากับเขาได้ ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาวัดเอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือร่วมสุข ร่วมทุกข์ ช่วยรับรู้ ช่วยแก้ไขปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

หลักธรรมพื้นฐานในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมทั้ง ๔ หมวด ตามที่กล่าวมานั้น ช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑. ช่วยให้คนในชุมชน หรือในสังคม มีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกัน และเป็นมิตรกัน (ด้วยการปฏิบัติธรรมหมวดสังคหวัตถุ ๔ เมตตา กายกรรม เมตตาวาจกรรม เมตตา मनกรรม ในสารณียธรรม ๖ และสัทธาสัมปทา)

๒. ช่วยให้คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน (ด้วยหลักสาธารณโภคี และหลักจาคาสัมปทา)

๓. ช่วยให้คนในชุมชน เป็นคนเคารพพระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม เคารพกฎหมาย ช่วยให้ชุมชนมีความสงบสุข (ด้วยหลักศีลสามัญญตา และหลักศีลสัมปทา)

๔. ช่วยให้คนในชุมชน มีความคิดที่ถูกต้องในแนวทางเดียวกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน เป็นสัมมาทิฐิ (ด้วยหลักทิฐิสามัญญตา และหลักปัญญาสัมปทา)

๕. ช่วยให้ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นไปอย่างแน่นแฟ้นสอดคล้องกับวัฒนธรรม โดยทุกคนต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ มีความอบอุ่นมั่นคงในการอยู่ร่วมกัน (ด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักทศ ๖)

ลักษณะที่หลักธรรมช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมทั้ง ๕ ประการที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นอันอำนวยการดำเนินงานพัฒนาพระชนะ ความคิด ความเชื่อของประชาชนให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง เชื่อมั่นในตนเอง และมีจิตใจ และวัฒนธรรมอันดีงาม อันเป็นจุดเน้นหนักของการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน^{๒๕} เป็นไปได้โดยง่ายและบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โดยสรุป หลักธรรมทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นหลักธรรมพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม เมื่อประชาชนปฏิบัติตามหลักธรรมที่กล่าวมาย่อมจะสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมในด้านสังคมข้ออื่น ๆ ได้ง่าย และทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความอบอุ่นมั่นใจ และเป็นสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนในด้านสังคมตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

^{๒๕} กรมการพัฒนาชุมชน, กระทรวงมหาดไทย, การพัฒนาชุมชน/หลักการและวิธีการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บางกอกกล๊อค, ๒๕๔๐), หน้า ๙๗.

๒.๓.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ

พุทธศาสนา สอนให้คนทุกคนให้ดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิต ๓ ประการ คือ ทิฐิธัมมิกัตถะ เป็นประโยชน์ที่พึงได้รับในปัจจุบัน คือ ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี คู่ครอง สัมปรายิกัตถะ เป็นประโยชน์เบื้องหน้าหรือเป็นประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต เป็นความงอกงามทางด้านคุณธรรมคือ มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ปรมัตถะ เป็นประโยชน์สูงสุด เป็นสาระแท้ของชีวิต เป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายควรจะเข้าถึง คือการดับกิเลส และกองทุกข์ได้ ที่เรียกสั้น ๆ นิพพาน^{๒๖}

สำหรับประโยชน์ที่บุคคลพึงจะได้รับในปัจจุบัน เป็นประโยชน์หรือความสุขในแง่โลกียะ เป็นประโยชน์จากการที่บุคคลมีและใช้ทรัพย์สมบัติในทางที่ถูกต้อง ความสุขอันเป็นโลกียะนี้เป็นความสุขที่จำเป็นสำหรับปุถุชน ในแง่ของการแสวงหาความสุขอันเป็นโลกียะของปุถุชนนี้ พุทธศาสนามีหลักธรรมจำนวนมากที่ส่งเสริมให้บุคคลแสวงหา และใช้สอยทรัพย์อย่างถูกต้อง เพื่อให้พุทธบริษัทที่เป็นอุบาสก อุบาสิกา สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หลักธรรมที่เป็นแกนกลางของคำสอนในแง่เศรษฐกิจนี้ คือ กลักสัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) อันเป็นองค์มรรคข้อหนึ่งในหมวดศีล และจากกลักคำสอนที่เป็นแกนกลางนี้ พุทธศาสนาก็ได้กระจายคำสอนเกี่ยวกับการจัดการด้านเศรษฐกิจออกไปมากมาย สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวกับการจัดการด้านเศรษฐกิจอันเป็นสัมมาอาชีวะที่กล่าวถึงนี้ จะศึกษาเฉพาะสัมมาอาชีวะของฆราวาส อันเป็นไปเพื่อโลกียสุขและเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก

ในแง่โลกียธรรม พุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความสุขทางโลกเลย ตรงกันข้ามกับสนับสนุนให้คนในสังคมพยายามสร้างตนให้มีความมั่งคั่งในด้านเศรษฐกิจ ในขอบเขตของสัมมาอาชีวะ ดังพระพุทธานุญาต ดังต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก เมื่อเจริญด้วยความเจริญ ๑๐ ประการ ย่อมเจริญด้วยความเจริญอันประเสริฐและเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระ ความเจริญ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ อริยสาวก ย่อมเจริญด้วยนาและสวน ๑ ย่อมเจริญด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก ๑ ย่อมเจริญด้วยบุตรและภรรยา ๑ ย่อมเจริญด้วยทาส กรรมกรและคนใช้ ๑ ย่อมเจริญด้วยสัตว์สี่เท้า ๑ ย่อมเจริญด้วยศรัทธา ๑ ย่อมเจริญด้วยศีล ๑ ย่อมเจริญด้วยสุตตะ ๑ ย่อมเจริญด้วยจาคะ ๑ ย่อมเจริญด้วยปัญญา ๑ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก เมื่อเจริญด้วยความเจริญ ๑๐ ประการนี้ ย่อมเจริญด้วยความเจริญอันประเสริฐ”^{๒๗}

จากพุทธานุญาตนี้ จะเห็นว่าพระพุทธรองค์ทรงสนับสนุนให้ฆราวาส ผู้ยังเป็นปุถุชน และปรารถนาโลกียสุข ขวนขวายในประโยชน์อันมนุษย์จะพึงได้รับในชีวิตอย่างน้อย ๒ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในเบื้องหน้าอันเป็นคุณค่าด้านคุณธรรมของชีวิต และเราสามารถจัดความเจริญทั้ง ๑๐ ประการลงในประโยชน์ทั้ง ๒ ประการได้ ดังนี้

๑. จัดความเจริญด้วย นา สวน ทรัพย์ ข้าวเปลือก บุตร ภรรยา ทาสกรรมกร คนใช้ และสัตว์สี่เท้า ซึ่งเป็นความเจริญมั่งคั่ง ด้านทรัพย์สินและบริวารเข้าในประโยชน์ปัจจุบัน

^{๒๖} พ. จุ. ๓๐/๗๕๕/๓๐๒.

^{๒๗} อง.ทสก. ๒๔/๗๔/๑๓๙-๑๔๐.

๒. จัดความเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ และปัญญาอันเป็นความเจริญด้านคุณธรรมเข้าเป็นประโยชน์เบื้องหน้าต่อไป

ความสุขในปัจจุบันที่บุคคลจะพึงได้รับนั้น ประกอบไปด้วยการรู้จักแสวงหาทรัพย์ รู้จักเก็บรักษา และรู้จักใช้จ่ายใช้สอยทรัพย์ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจเป็นหลัก ในการนี้พุทธศาสนามีหลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในแง่โลกียสุข ดังต่อไปนี้

ก. การแสวงหาและการรักษาทรัพย์ พุทธศาสนาสอนให้บุคคลปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมิกัตถะ ๔ ประการ ได้แก่^{๒๘}

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน และประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความรู้จริงและความชำนาญในอาชีพ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุด จัดการแก้ไขปรับปรุงและดำเนินการให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือรู้จักเสวนา คบหาคน ไม่คบคนที่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย เลี่ยงเสวนาคบกับคนผู้เป็นบัณฑิต ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และมีคุณสมบัติ เกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่แต่พอดี สมรายได้ มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่าย และมีประหยัดเก็บออมไว้

ข. การจัดแจงทรัพย์

เมื่อบุคคลแสวงหาทรัพย์มาได้แล้ว พุทธศาสนาสอนให้บุคคลรู้จักจัดสรรทรัพย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในกรณีต่าง ๆ ดังนี้

๑. เอเกน โภค ภูณเชยย พึงใช้จ่ายเลี้ยงตนเลี้ยงครอบครัว เลี้ยงคนที่พึงบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์ หนึ่งส่วน

๒. ทวีติ กมมํ บิโยชเย พึงใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพเสียสองส่วน

๓. จตุตถญจ ตีราเปยย อีกหนึ่งส่วนพึงเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น หรือคราวฉุกเฉิน^{๒๙}

ค. การใช้จ่ายทรัพย์

ในการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภคหรือเพื่อการบำรุงเลี้ยง เพื่อการใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตนั้น พุทธศาสนามีหลักคำสอนเป็นแนวทางในการจัดจ่ายทรัพย์ ดังนี้

๑. เลี้ยงตัว เลี้ยงบิดามารดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

๒. บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำงานให้มีความปลอดภัยจากอันตราย

๔. ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่างได้แก่

๑) ญาตีพละ สงเคราะห์ญาติ

๒) อติถิพละ ต้อนรับแขก

^{๒๘} องค์กร. อรรถกถา. ๒๓/๑๔๔/๒๕๗

^{๒๙} ที.ปา. ๑๑/๑๙๗/๑๔๔.

- ๓) บุพเพตพลี ทำบุญอุทิศแก่ผู้ล่วงลับไปก่อน
- ๔) ราชพลี บำรุงราชการเช่นเสียภาษี เป็นต้น
- ๕) เทวตพลี ทำบุญอุทิศแก่สิ่งที่เคารพเชื่อถือ
๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ผู้ไม่ประมาท

มัวเมา^{๓๐}

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังสอนให้บุคคล ระวังกษัตริย์ไม่ให้ตกไปอยู่ในอบายมุข อันเป็นหนทางแห่งความเสื่อมของโรค โดยให้งดเว้นจากอบายมุข ๖ และให้คำนึงถึงความจริงของความสุขในระดับฆราวาส หรือระดับโลกียะว่าเกิดจากอะไร มิให้ประมาทมัวเมา ในอบายมุข มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ง. หลีกเว้นอบายมุข

การจะรักษาทรัพย์สมบัติให้คงอยู่และใช้ประโยชน์ได้เป็นเวลานาน ไม่ฉิบหายล่มจมนั้นทางแรกคือ การรู้จักเก็บรักษาและรู้จักจับจ่ายใช้สอย ส่วนทางที่สองก็คือ การหลีกเว้นอบายมุข ๖ ประการ

การรู้จักหลีกเว้นจากอบายมุขนี้ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของอริยสาวก พุทธศาสนิกชนที่ดี ในการที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงคุณสมบัติข้อนี้ของอริยสาวกว่า อริยสาวกย่อมไม่เสพทางเสื่อมแห่งโรคะ (อบายมุข) ๖ ประการ คือ

- ๑) การดื่มน้ำเมา
- ๒) การเที่ยวกลางคืน
- ๓) การเที่ยวดูมหรสพ
- ๔) การเล่นเกมพนัน
- ๕) การคบคนชั่วเปื้อนมิตรและ
- ๖) ความเกียจคร้าน^{๓๑}

จ. สร้างสรรค์ความสุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ

สิ่งที่พึงปรารถนามากที่สุดในสังคมของคฤหัสถ์ ก็คือ “ความสุข” การมีทรัพย์สินและมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็เพื่อความสุข (โลกียสุข) ความสุขจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการที่บุคคลรู้จักสร้างให้มันเกิดขึ้นอย่างถูกวิธี

ความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือน หรือฆราวาสควรพยายามทำให้เกิดขึ้นแก่ตนมี ๔ ประการ คือ^{๓๒}

๑. สุขเกิดจากความที่ทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เิบอ้มและอุ่นใจว่าตนมีโรคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตนและโดยทางชอบธรรม (อติสุข)
๒. สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจว่าตนได้ใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่ชอบที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์อย่างคุ้มค่า (โรคสุข)
๓. สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ภูมิใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร (อนนสุข)

^{๓๐} อก. ปญจก. ๒๒/๔๑/๔๔-๔๖.

^{๓๑} ที. ปา. ๑๑/๑๗๘/๑๖๔.

^{๓๒} อก. จตุตถก. ๒๑/๖๒/๗๙-๘๐.

๔. สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือความภูมิใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริตไม่บกพร่องเสียหายใครติเตียนไม่ได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ (อนวัชชสุข)

หลักปฏิบัติของฆราวาสในการแสวงหาทรัพย์ เก็บรักษาจัดแจง จับบ่ายใช้สอยทรัพย์และดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขนี้ เป็นไปเพื่อโลกียสุข อย่างไรก็ตาม หลักการเหล่านี้เป็นหลักการที่สอดคล้องกับ หลักธรรมที่เป็นแกนกลางคือ สัมมาอาชีวะ อยู่นั่นเอง

การปฏิบัติตามหลักธรรมหรือหลักการที่กล่าวข้างต้นนี้ เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

๑. ช่วยให้ประชาชนมีความเชื่อมั่น ในผลของการทำงานขยันขันแข็งในการทำมาหากินในทางสุจริต และคิดปรับปรุงคุณภาพของงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

๒. ช่วยให้ประชาชนรู้จักการออมและการลงทุน

๓. ช่วยทำให้เกิดความเป็นธรรมในการกระจายรายได้มากยิ่งขึ้น

๔. ช่วยให้เศรษฐกิจของสังคมนั้นๆ มีเสถียรภาพ

จากลักษณะทั้ง ๔ ประการเหล่านี้ การปฏิบัติตามหลักธรรมในด้านเศรษฐกิจของชุมชนมีการพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง ประชาชนอยู่ดีกินดี และสามารถพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจได้ อันเป็นเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า หลักธรรมในด้านเศรษฐกิจของพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างดี

๒.๓.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านการเมือง

งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่เสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ ด้วยการส่งเสริมพลังความมั่นคงในชุมชนให้เข้มแข็ง งานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ใช้หลักประชาธิปไตยเป็นหัวใจของวิธีการดำเนินงาน สนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นให้ครองตนตามระบอบประชาธิปไตย และเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารองค์กรต่างๆ ในระดับท้องถิ่นในด้านการเมือง งานพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายที่จะพัฒนาให้ประชาชนมีความคิด ตื่นตัว เข้าใจในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๓}

สำหรับพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งในสังคม ย่อมจะมีความสัมพันธ์กับการเมืองการปกครองด้วย ในแง่ของการเมืองพุทธศาสนามีได้มองถึงรูปแบบ หรือระบอบการปกครองมากนักแต่มองการปกครองในรูปของความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ปกครอง กับพลเมืองเป็นหลัก การปกครองไม่ว่าจะเป็นระบอบใด ถ้าหากผู้ปกครองมีคุณธรรม และพลเมืองมีคุณธรรม ย่อมจะเป็นระบอบการปกครองที่ดีทั้งสิ้น ดังนั้นพุทธศาสนาจึงมองเห็นองค์ประกอบของการปกครองคือ ผู้ปกครอง กับพลเมือง เป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่ารูปแบบการปกครอง พุทธศาสนาได้กำหนดหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครองและพลเมืองไว้หลายประการ โดยสรุปแล้วย่อมเป็นไปเพื่อการพัฒนาเพื่อความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเป็นสำคัญ

หลักธรรมที่เป็นแกนกลางของคำสอนที่เกี่ยวกับการเมืองก็คือ หลักอริยสัจสี่ หรือ อริยมรรคหนวดยศ อันได้แก่สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ จากหลักธรรมที่เป็น

^{๓๓} กรมการพัฒนาชุมชน. กระทรวงมหาดไทย, คู่มือพัฒนากร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๑.

แกนกลางนี้พุทธศาสนาได้กระจายคำสอนออกเป็นหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง และพลเมืองมากมายโดยสอนให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดี มีส่วนร่วมและสนับสนุนการปกครอง และสอนให้ผู้ปกครองตั้งตนอยู่ในคุณธรรม ดำเนินการปกครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน หลักธรรมเหล่านี้เป็นหลักปฏิบัติกลางๆ ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ในทุกรูปแบบของการปกครอง

หลักธรรมสำหรับผู้ปกครอง

พุทธศาสนา ได้สอนหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมที่เป็นคุณสมบัติและข้อปฏิบัติ ดังนี้

ก. มีคุณธรรมของผู้ปกครองหรือราชธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่^{๓๔}

- ๑) ทาน ให้ปันช่วยประชา
- ๒) ศีล รักษาความสุจริต
- ๓) ปริจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ
- ๔) อาชวชะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง
- ๕) มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน
- ๖) ตปะ พ้นมัวเมาด้วยเผลอใจเลส
- ๗) อักโกธะ ถือเหตุไม่โกรธา
- ๘) อวิหิงสา มือหิงสานำร่มเย็น
- ๙) ชันติ ชำนาญด้วยขันติ
- ๑๐) อวิโรธนะ ไม่ปฏิบัติคลาดจากธรรมฯ

ข. ปฏิบัติหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ หรือบำเพ็ญจักรวรรดิวัตร ๕ ประการ คือ^{๓๕}

- ๑) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ เคารพเชิดชูธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง
- ๒) ธรรมิการักขา ให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนวนการรักษาคุ้มครองป้องกันอัน

ชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ตลอดจนสัตว์เท้าสัตว์ปีกอันควรสงวนพันธ์ทั้งหลาย

๓) มา อธรรมการ ห้ามกั้นการอันอธรรม คือ จัดการ ป้องกัน แก้ไขมิให้มีการกระทำที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหง และความผิดอันร้ายแรงเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมืองชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในสุจริตธรรม

๔) ธนานุปทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ผู้ยากไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรทั้งปวงมีอาชีพทำมาหากินได้โดยสุจริต

๕) ปริบุจจา สอบถามปรึกษาพระสงฆ์และนักปราชญ์ที่มีปรีชาทรงคุณธรรมทรงวิชาการ หมั่นพบถามไถ่หาความรู้ ความจริง และถกปัญหาตามโอกาสอันควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบตนให้ก้าวหน้า และดำเนินกิจการในทางที่ถูกที่ชอบธรรม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข

ค. ทำนุบำรุงประชากราษฎร ด้วยหลักราชสังคหวัตถุ ๔ ประการคือ^{๓๖}

๑) สัสสมณะ ฉลาดบำรุงธัญญาหาร คือ ปรีชาสามารถในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๔-๑๕.

^{๓๕} ที.ปา. ๑๑/๓๕/๔๕-๔๖.

^{๓๖} ส.ส. ๑๕/๓๕๑/๙๖-๙๗.

๒) ปรีชเมระ ฉลาดบำรุงข้าราชการ คือปรีชาสามารถในการบำรุงข้าราชการด้วยการส่งเสริมคนดีมีความสามารถ และจัดสวัสดิการให้ดี

๓) สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงชา คือ ผดุงผสานประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพของประชาชน ไม่ให้ประชาชนมีฐานะเหลื่อมล้ำกันมากจนแตกแยกกัน

๔) วาซไปยะ มีวาหะคุดตัมใจ คือ รู้จักพูดรู้จักชี้แจงแนะนำ โถ่ถามทุกข์สุขของประชาชน พุดจาไพเราะน่าฟัง มีเหตุผล มีประโยชน์ ทำให้เกิดความเข้าใจดี ความเชื่อถือ และความนิยมนับถือ

ง. จตเว็นอคติ ๔ ประการ คือ^{๓๗}

- ๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ
- ๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
- ๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา
- ๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัวกลัว

หลักธรรมสำหรับพลเมือง

ส่วนพลเมืองผู้อาศัยอยู่ในเมือง หรือในรัฐ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการปกครองพุทธศาสนาได้วางแนวทาง ซึ่งพลเมืองพึงรู้และปฏิบัติ ดังนี้

ก. รู้หลักอริปไตย พลเมืองพึงรู้หลักความเป็นใหญ่ หรือ อริปไตย ๓ ประการ คือ^{๓๘}

๑) อัตตาริปไตย ถือตนเองเป็นใหญ่ คือการถือเอาความคิดความเห็นของตนเองเป็นหลัก

๒) โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือเอาความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทา และสรรเสริญไม่มีจุดยืนที่ถูกต้อง

๓) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือถือเอาหลักการ ความจริง ความถูกต้องความดีงาม และเหตุผลเป็นใหญ่ กระทำการสิ่งใดก็ด้วยการปราศจากศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริงพิจารณาอย่างรอบคอบและรับฟังความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง มองเห็นด้วยความบริสุทธิ์ใจว่าเป็นไปได้โดยชอบธรรมและเพื่อความดีงามเป็นประมาณ

เมื่อบุคคลรู้หลักอริปไตยทั้ง ๓ ประการนี้แล้ว พึงเลือกปฏิบัติตามหลักธรรมาธิปไตยในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง

ข. มีส่วนร่วมในการปกครอง บุคคลที่เป็นพลเมืองที่ดีของรัฐ นอกจากจะปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี มีความสุจริตทั้งกาย วาจา และใจแล้ว พึงมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการปกครอง ด้วยการปฏิบัติหลัก อปริหานิยธรรม ๗ ประการ คือ^{๓๙}

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒) พร้อมเพื่อกันประชุม พร้อมเพื่อกันเลิกประชุม และพร้อมเพื่อกันทำกิจที่พึงทำร่วมกัน

^{๓๗}ที่.ปา. ๑๑/๑๗๖/๑๑๓๙.

^{๓๘}ที่. ปา. ๑๑/๒๒๘/๑๗๔.

^{๓๙}ที่.ม. ๑๐/๖๘/๖๖-๖๗.

๓) ไม่บัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงกันไว้ และไม่เหี้ยมยำล่ำม้าง สิ่งที่ยกบัญญัติตกลงกันไว้ ถือปฏิบัติอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมเนียม

๔) ให้เกียรติยกย่อง นับถือท่านผู้ใหญ่ที่มีความรู้และประสบการณ์อันยาวนาน มองเห็น ความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

๕) ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก

๖) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือน ความทรงจำ เราให้ทำดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี

๗) จัดการให้ควาสมอารักขา บำรุง คุ้มครองอันชอบธรรมแก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลธรรม บริสุทธิ์เป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดย ผาสุก

หลักธรรมในการทางการเมือง ทั้งที่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง และเป็นหลักปฏิบัติ สำหรับพลเมือง ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งที่จะส่งเสริมให้การปกครอง เป็นการ ปกครองโดยคุณธรรม คือเป็นการปกครองที่ผู้ปกครองตั้งตนอยู่ในคุณธรรม แล้วให้การคุ้มครอง บำรุงรักษาพลเมืองให้มีความสุข มั่นคง ปลอดภัย และพลเมืองก็เป็นคนที่ยึดมั่นในคุณธรรม และเข้า มามีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมของส่วนรวม การปกครองที่เน้นคุณธรรมย่อมจะทำให้สังคมสงบ สุข ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเมืองของสังคมนั้นๆ มีเสถียรภาพและพัฒนาแล้วในระดับหนึ่ง

สำหรับสังคมประชาธิปไตย หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาการเมืองในระบอบ ประชาธิปไตยได้แน่ชัดที่สุดคือ หลักธรรมาธิปไตย และหลักอภิปรานิยธรรม ๗ หลักอภิปรานิยธรรม ๗ ประการที่เน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น การประชุม การคิด ตัดสินใจ รับผิดชอบร่วมกัน เป็นต้น และการเคารพในกฎหมายเป็นหลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนา การการเมืองโดยตรง ดังนั้น หากมองในแง่การเมือง หลักธรรมทั้งหมดในด้านการเมืองที่ได้กล่าว มาแล้วนั้น ล้วนส่งเสริมการพัฒนาทางการเมืองได้เป็นอย่างดีทั้งสิ้น

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า หลักธรรมในการทางการเมือง ทั้งที่เป็น หลักปฏิบัติสำหรับผู้ปกครอง และเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพลเมือง ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นหลักธรรม ที่สำคัญยิ่งที่จะส่งเสริมให้การปกครอง เป็นการปกครองโดยคุณธรรม คือเป็นการปกครองที่ผู้ปกครอง ตั้งตนอยู่ในคุณธรรม แล้วให้การคุ้มครอง บำรุงรักษาพลเมืองให้มีความสุข มั่นคง ปลอดภัย และ พลเมืองก็เป็นคนที่ยึดมั่นในคุณธรรม และเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมของส่วนรวม การ ปกครองที่เน้นคุณธรรมย่อมจะทำให้สังคมสงบสุข ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเมืองของสังคมนั้นๆ มี เสถียรภาพและพัฒนาแล้วในระดับหนึ่ง

๒.๓.๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

หากมองในแง่ของการพัฒนาชุมชน จะพบว่า การก่อสร้างอาคารสิ่งสาธารณประโยชน์ การบำรุงดูแลรักษา และการจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมานั้น ก็คือ การพัฒนาชุมชนในด้านการ พัฒนาสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

การพัฒนาชุมชนในด้านพัฒนาสิ่งแวดล้อมในพุทธศาสนา มีข้อความในพระไตรปิฎกมากแห่งที่กล่าวถึง จึงไม่สามารถที่จะนำมาเสนอได้ทั้งหมด ในที่นี้จะนำเอาข้อความในพระไตรปิฎกประมาณ ๒-๓ แห่งมาเสนอเพื่อเป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

๑) ในพระวินัยปิฎก พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตหลายประการให้พระภิกษุสงฆ์จัดระเบียบชุมชนของสงฆ์ให้มีความสะอาดเรียบร้อย ถูกสุขลักษณะเป็นที่สมควรแก่การปฏิบัติธรรม และเป็นที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เช่น

“ในสมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายต่างถ่ายอุจจาระลงในที่นั้น ๆ (ไม่เป็นที่เปื้อนทาง) ในอารามสกปรก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง อารามที่เกล็นเหม็น ตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหลุมถ่ายอุจจาระปากขอบหลุมพัง ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกรู ๓ อย่างคือ ก่อด้วยอิฐ ก่อด้วยศิลา ก่อด้วยไม้ หลุมอุจจาระ มีพื้นตื้นน้ำท่วมได้ ตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง ดินที่ถมพื้นพัง ตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกรู ๓ อย่าง คือ ด้วยอิฐ ก่อด้วยศิลา ก่อด้วยไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ตรัสว่า เราอนุญาตบันได ๓ อย่าง คือ บันไดอิฐ บันไดหิน บันไดไม้ ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงพัดตกลงมา ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตราวสำหรับยึดภิกษุทั้งหลายนั่งถ่ายอุจจาระที่ริมหลุมพัดตกลงไป ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ลาดพื้นแล้วเจาะช่องถ่ายอุจจาระตรงกลาง ภิกษุทั้งหลาย นั่งถ่ายอุจจาระลำบาก ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตเชียงเท้าถ่ายอุจจาระ ภิกษุทั้งหลายถ่ายปัสสาวะออกไปข้างนอก ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตวางรองปัสสาวะ ไม้ชำระไม่มี ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไม้ชำระ ตะกร้าไม้ชำระ หลุมอุจจาระไม่ได้ปิด มีกลิ่นเหม็น ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตฝาปิด”^{๔๐}

“สมัยนั้น บริเวณ (อาราม) เป็นตม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค ๆ ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รอยกรวดแร่ กรวดแร่ไม่เต็ม ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ปูศิลาเรียบ น้ำขัง ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตท่อระบายน้ำ”

นอกจากตัวอย่างที่ยกมานั้น ยังมีเรื่องการพัฒนาชุมชน อีกมากมายเช่น การจัดเสนาสนะ การสร้างโรงไฟ การรักษาความสะอาด เป็นต้น

การจัดระเบียบชุมชนในพระวินัยปิฎกที่ยกมาแสดงนี้จะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงตระหนักดีถึงการจัดให้ชุมชนสะอาด ถูกสุขลักษณะที่เป็นที่รื่นรมย์ เหมาะสมเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เรียกว่าเสนาสนะสัปปายะ เพราะว่า เมื่อสภาพของชุมชนสะอาดเรียบร้อย เป็นที่เจริญตาเจริญใจแล้วย่อมเป็นสิ่งที่ช่วยให้จิตใจของคนผู้อยู่ในสถานที่นั้นๆ รู้สึกสดชื่น เบิกบาน แจ่มใส เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมมากยิ่งขึ้น

๒) ในพระสุตตันตปิฎก พุทธศาสนาได้สนับสนุนให้คนโดยทั่วไปบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวมส่งเสริมให้มีการปรับปรุงรักษา เสริมสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์แก่ชุมชน การบำเพ็ญกรณียกิจหรือสร้างสิ่งที่มีผลานิสงส์ที่ไพศาล เช่นในวนโรปสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

^{๔๐}วินย. ๗/๑๙๐/๕๘.

“ชนเหล่าใด สร้างอาราม (สวนไม้ ดอกไม้) ปลุกहु้ไม้ สร้างสะพาน และชนเหล่าใด ให้โรงน้ำเป็นทาน และบ่อน้ำทั้งบ้านที่พักอาศัย ชนเหล่านั้นย่อมมีบุญ เจริญในกาลทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไปสวรรค์”^{๔๑}

ในอัมมปัทฏฐกถา พระพุทธรองค์ได้ตรัสถึงประวัติของบุคคลที่ได้บำเพ็ญทานโดยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนไว้เป็นอันมาก คือ พระอินทร์ หรือท้าวสักกเทวราช ว่า “(เรื่องย่อ) ท้าวสักกะ เดิมเป็นมนุษย์ชื่อ มหะอยู่ในอจลคาม แคว้นมคธ มขมานพ พร้อมกับสหาย ๓๓ คน ได้ร่วมกันบำเพ็ญบุญโดยการก่อสร้างและทำสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ไว้เป็นอันมาก คือ

- ๑) ปรับปรุง ซ่อมแซม ถนนทาง (ให้ราบเรียบ) และสร้างถนน
- ๒) สร้างศาลาให้เป็นที่พักของคนเดินทาง
- ๓) บริการ อำนวยความสะดวกแก่คนเดินทาง (เอื้อเฟื้อให้อาการ ที่พักอาศัย และบริการปีบวน)

๔) ปลุกต้นไม้ เพื่อชุมชน

๕) ขุดบ่อน้ำ สร้างสระน้ำ ให้มีน้ำกินน้ำอาบใช้สอย

๖) สร้างสวนดอกไม้สาธารณะ

ได้บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์อื่นๆ อีกมากมาย สิ่งที่มีมขมานพและสหายทำร่วมกันนี้ ได้ส่งผลให้มขมานพไปเกิดเป็นท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์ในวรรคชั้นดาวดึงส์ และสหายของมขมานพก็ได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วย^{๔๒}

นอกจากนี้ในพระสูตรต้นตปิฎกยังได้กล่าวถึงการบำเพ็ญสิ่งสาธารณประโยชน์อื่น ๆ เป็นอันมาก เช่น การสร้างศาลา การสร้างอาศรม การสร้างสะพาน เป็นต้นว่าเป็นการกระทำที่เป็นบุญกุศลยิ่ง มีผลมาก มีอานิสงส์มาก

จากตัวอย่างที่นำเสนอในที่นี้ จะเห็นว่าพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นจำนวนมาก หลักธรรมในด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมดังที่กล่าวมานั้น ย่อมจะทำให้ประชาชนตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านการจัดระเบียบชุมชน การเสริมสร้างการใช้สอย และการบำรุงรักษาสถาปัตยกรรมประโยชน์ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี

๒.๓.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตใจ

การพัฒนาจิตใจ เป็นแผนงานที่สำคัญยิ่งแผนงานหนึ่งของงานพัฒนาชุมชน การพัฒนาคุณภาพของคนตามอุดมการณ์ของงานพัฒนาชุมชนจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากปราศจากการพัฒนาจิตใจ การพัฒนาจิตใจตามแผนงานพัฒนาชุมชน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง มีจิตใจที่มั่นคง และยึดมั่นในคำสอนของศาสนา รวมทั้งธรรมาภิบาลวัฒนธรรมค่านิยมของสังคมไว้สืบไป

^{๔๑} ส. ส. ๑๕/๑๔๖/๓๗-๓๘.

^{๔๒} คณะกรรมการแผนกตำรา, อัมมปัทฏฐกถา (แปล ภาค ๒), (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๔๘.

ในแง่ของการพัฒนาจิตใจนี้ พุทธศาสนามองเห็นความสำคัญของจิตใจว่าเป็นส่วนสำคัญ และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนมาก เราจะเห็นได้ว่า คำสอนของพุทธศาสนาส่วนใหญ่มุ่งสอนให้คนพัฒนาจิตใจ หรือแก้ปัญหาของชีวิตโดยเริ่มต้นที่จิตใจของคนเป็นสำคัญ^{๔๓} เพราะว่าเมื่อจิตใจของบุคคลได้รับการพัฒนาแล้ว ย่อมจะทำให้การพัฒนาในด้านอื่น ๆ หรือการแก้ไขปัญหาในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม เป็นต้นทำได้ง่ายขึ้น ความสำคัญของการพัฒนาจิตใจนี้เป็นลักษณะที่สำคัญของคำสอนในพุทธศาสนาข้อหนึ่งในสามข้อที่ท่านเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ คือ

๑) สัพพปาปสฺส อภินิ	การไม่ทำความชั่วทั้งปวง
๒) กุสลสฺสุปสมปทา	การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม
๓) สจิตตปริโยทปนํ	การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ^{๔๔}

คำสอนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ คือ อริยมรรค มีองค์ ๘ ประการ ซึ่งได้แก่

- ๑) สัมมาทิฐิ เห็นถูกต้อง
- ๒) สัมมาสังกัปปะ คิดถูกต้อง
- ๓) สัมมาวาจา พูดถูกต้อง
- ๔) สัมมากัมมันตะ กระทำถูกต้อง
- ๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพถูกต้อง
- ๖) สัมมาวายามะ พยายามถูกต้อง
- ๗) สัมมาสติ มีสติถูกต้อง
- ๘) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตไว้ถูกต้อง

การพัฒนาจิตใจตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนี้จะต้องดำเนินไปอย่างเป็นขบวนการร่วมกัน ทั้งในแง่ของปัญญา ศีล สมาธิ จากวิธีการพัฒนาจิตใจตามหลักอริยมรรคนี้ เราจะเห็นว่าองค์มรรคในหมวดปัญญา (สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ) และหมวดสมาธิ (สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ) เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจโดยตรง ส่วนองค์มรรคในหมวดศีล (สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ) เป็นเรื่องของการพัฒนาทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนที่ช่วยทำให้การพัฒนาจิตใจเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในอริยมรรคหมวดปัญญา พุทธศาสนามีแนวทางที่จะสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นแก่บุคคลได้โดยการให้การศึกษา และชักจูงให้มีศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอันดับแรก (ปรโตโฆสะ) และชี้แนะให้บุคคลสามารถใช้สติปัญญาของตนวิเคราะห์ไตร่ตรองให้เห็นความเป็นจริงเป็นประการที่สอง (โยนิโสมนสิการ) เมื่อบุคคลเกิดสัมมาทิฐิแล้ว บุคคลย่อมจะคิดได้ถูกต้องตามความเป็นจริงเป็นสัมมาสังกัปปะต่อไป

ในอริยมรรคหมวดสมาธิ พุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติเพื่อให้เกิดสมาธิ เกิดญาณ ความรู้แจ้ง หรือปัญญา (สัมมาญาณ) ได้โดยการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน

^{๔๓} พระราชวรมุนี, พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๑๒.

^{๔๔} ที่. ม. ๑๐/๕๔/๔๙.

สมถกัมมัฏฐาน เป็นการปฏิบัติสมาธิขั้นต้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติสมาธิในขั้นสูง คือวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อไป

สมถกัมมัฏฐาน เป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อให้จิตใจสงบ เป็นสมาธิ วิธีปฏิบัติเพื่อให้จิตในสงบที่เรียกว่า สมถกัมมัฏฐานนี้มีหลายวิธี พระอรรถกถาจารย์ได้รวบรวมวิธีปฏิบัติไว้ถึง ๔๐ วิธีคือ

๑) กสิณ ๑๐ เป็นการใช้วัตถุภายนอกเข้าช่วย โดยการเพ่ง เพื่อให้จิตหยุดนิ่ง วัตถุที่ใช้เพ่งได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว อากาศ และแสงสว่าง

๒) อสุภะ ๑๐ พิจารณาซากศพในระยะต่าง ๆ รวม ๑๐ ประเภท

๓) อนุสติ ๑๐ ระลึกถึงอารมณ์ที่ควรระลึก ๑๐ ประการ เช่นระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น

๔) อัปปมัญญา ๔ เจริญพรหมวิหาร ๔ อย่างไม่มีขอบเขต

๕) อาหาเรปฏิกูลสัญญา พิจารณาความปฏิกูลของอาหาร

๖) ธาตุวัฏฐาน พิจารณากำหนดธาตุ ๔

๗) อรูป ๔ พิจารณาอารมณ์ของอรูปฌาน ๔

เมื่อบุคคลเพ่งอารมณ์ของกรรมฐาน ๔๐ ประการเหล่านี้จนจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็ยกระดับจิตขึ้นสู่วิปัสสนา โดยพิจารณาให้เห็นอารมณ์นั้นๆ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ต่อไป

ส่วนวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้จิตใจสงบ เกิดปัญญา รู้เห็นและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เกิดความหน่าย (นิพพิทา) เกิดความคลายกำหนัด (วิราคะ) และบรรลุมุตติ (นิพพาน) ดับกิเลส ได้โดยสิ้นเชิงในที่สุด

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการพิจารณา กาย เทวนา ติต และธรรม ให้รู้ให้ เห็นตามความเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ นั่นเอง^{๔๕}

การพัฒนาจิตใจตามนัยของพุทธศาสนา ตามที่กล่าวมานี้ย่อมทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติบรรลู่ถึงความสะอาด สว่าง สงบแห่งจิตใจ เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการจนบรรลู่ถึงความสะอาด สว่าง สงบอันเป็นประโยชน์สูงสุดที่บุคคลพึงได้รับในชีวิต แล้วบุคคลย่อมได้ชื่อเป็นผู้บรรลู่ความสุขที่สมบูรณ์ ย่อมจะมีศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้อง มีจิตใจที่มั่นคง และจะทำ พูด คิด ในสิ่งที่ถูกต้องอันเป็นไปตามจุดหมายของการพัฒนาชุมชนด้านจิตใจ ด้วยเหตุนี้เราจึงสามารถกล่าวได้ว่า พุทธศาสนาส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านการพัฒนาจิตใจเป็นอย่างดี

จากการศึกษาคำสอนของพุทธศาสนาในแง่ที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตามที่กล่าวมา เรา จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีคำสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในทุกด้าน คือ ด้านการพัฒนาตัวบุคคล ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการพัฒนาสังคม ด้านพัฒนาการเมือง ด้านพัฒนาสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาจิตใจ

จากการที่พุทธศาสนามีคำสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนทุกด้านเช่นนี้ ย่อมเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนามีแนวคิด หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนอยู่ในระบบคำสอนของพุทธ

^{๔๕}พระญาณนิภเถระ, หัวใจกรรมฐาน, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า๙๔.

ศาสนาเอง สำหรับแนวคิด หลักการ และวิธีการพัฒนาชุมชนของพุทธศาสนานั้น จะได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ในบทต่อไป

นอกจากพุทธศาสนา จะมีคำสอนที่ส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนามีแนวคิด หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนแล้ว สิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษาต่อไปก็คือ พุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสังคมที่ดี หรือสังคมพัฒนาในอุดมคติหรือไม่ หากมี รูปแบบของสังคมพัฒนาในอุดมคติของพุทธศาสนาเป็นเช่นไร เป็นต้น

สรุปได้ว่า การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสังคมพัฒนาในอุดมคติของพุทธศาสนาในที่นี้ จะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสังคมพัฒนาตามที่ปรากฏพระไตรปิฎกเป็นหลัก และจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของสังคมที่ดีจากพระไตรปิฎก เราสามารถพิจารณาถึงรูปแบบของสังคมพัฒนาในอุดมคติของพุทธศาสนาได้

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันพุทธศาสนาในประเทศไทยมีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาและยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนาส่วนพระ สงฆ์ ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาให้สมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษาแก่ประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆจะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเขียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไปและในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่ ๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่พักให้ราชบัณฑิตสอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับวาดภาพท้าวแสนสิบ เขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียงโบสถ์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้^{๔๖}

จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษาแก่ชุมชน ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนา

^{๔๖} พระราชวรมณี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : สหประชาพาณิชย์, ๒๕๒๗). หน้า ๓๔.

อีแก้ว วัดยังมีบทบาทหน้าที่ด้านอื่นๆ ดังที่ พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (๒๕๑๓ : ๑๖) กล่าวไว้ดังนี้^{๔๗}

- ๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน
- ๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด
- ๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย
- ๔) เป็นที่พักคนเดินทาง
- ๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม
- ๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน
- ๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ
- ๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเปรียบเสมือน

พิพิธภัณฑ์

- ๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ
- ๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ
- ๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ

จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ กล่าวถึง ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมปัจจุบันว่า พระสงฆ์และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติ บทบาทตามประเพณีของพระสงฆ์ประกอบด้วยการสอนธรรม เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอดภัยประชาชนในยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน พระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวันและพัวพันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้าน บทบาททางสังคมของพระสงฆ์จะเป็นการสนองตอบต่อช่องว่างที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือประชาชนได้เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจและศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคมและสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้และช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพ

^{๔๗} อ้างแล้ว. หน้า ๑๖.

มาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน^{๔๘}

ซ้ำเรื่อง วุฒิจันทร์ กล่าวถึงงานของพระสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบัน แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลืองานของทางราชการ ดังต่อไปนี้^{๔๙}

๑) การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

(๑) การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

(๒) การเทศนา อบรม สอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่างๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่างๆ การเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแพร่ในงานและโอกาสต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแพร่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

(๓) การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

(๔) การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

๒) การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัตถุอีกด้วย ดังนี้

(๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

(๒) การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่างๆ

(๓) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาตัว การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขาดเงินปลูกบ้านอาศัย

(๔) การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธรูป การให้ฤกษ์ยาม

(๕) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ

(๖) การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

(๗) การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

^{๔๘}จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

^{๔๙}ซ้ำเรื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (เอกสารวิจัยวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘-๔๐.

๓) การช่วยเหลืองานทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

(๑) ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่างๆ

(๒) ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

(๓) การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

พระมหาสุภา อุทโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๕๐)” โดยพิจารณาจากทัศนะของนักวิชาการถึงแนวโน้มของสังคมในอีก ๒๐ ปีข้างหน้าว่า กระแสโลกจะเป็นกระแสที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อสังคมไทยในอนาคต นั่นคือ กระแสทุนนิยม บริโภคนิยม การศึกษาที่เน้นอิสสระเสรี ธรรมชาติและองค์รวม การพัฒนาแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติต่างๆ จากเหตุนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยยังมีแนวโน้มเติบโต แม้ว่าจะไม่มากเท่าที่ผ่านมา มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การติดต่อสื่อสารของคนในสังคมจะผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมากขึ้น การพัฒนาประเทศจะเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกันกระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและโรคเอดส์จะแพร่กระจายอย่างรุนแรงและกว้างขวาง ในเมืองจะมีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย มีระบบการศึกษาที่หลากหลาย มีปัญหาสังคมต่างๆ ที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้น และปัญหามลพิษ จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพจิตของคนในเมืองมากยิ่งขึ้น ส่วนชนบทจะมีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ลดลง การกระจายบริการด้านสาธารณสุขจะยังไม่ทั่วถึง และชนบทยังคงเป็นฐานรองรับการผลิตของเมืองต่อไป^{๕๐}

ดังนั้นพระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยจึงควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้สอดคล้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยพระสงฆ์ควรดำเนินบทบาทต่อสังคมที่ไม่ขัดกับหลัก การของพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้

๑) บทบาทผู้เรียนรู้และวิจัย คือ การแสวงหาความรู้และความเข้าใจอย่างเป็นระบบในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาชุมชน กฎหมาย การสื่อสาร เทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นต้น เพื่อการทำงานพัฒนาและช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนของพระสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) บทบาทผู้สอนศีลธรรม คือ การชี้แจงหรืออธิบายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องให้แก่บุคคลระดับต่างๆ ได้

๓) บทบาทผู้ให้การศึกษา คือ พระสงฆ์ควรส่งเสริมการให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้องแก่ประชาชนด้วยว่าในอนาคตการเมืองจะมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนจะมีอำนาจการปกครองตนเอง มีบทบาทในการตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองมากขึ้น

๔) บทบาทผู้เป็นที่ปรึกษา คือ การให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตส่วนตัวแก่ประชาชนทุกระดับเพราะในอนาคต ปัญหาต่างๆ มีแนวโน้มว่ามีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

^{๕๐} พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

๕) บทบาทผู้ปลุกจิตสำนึก คือ การปลุกจิตสำนึกให้คนมีความขยัน ประหยัด และรับผิดชอบและไม่ให้ตกเป็นทาสบริโภคนิยม โดยการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องและทันสมัย

๖) บทบาทผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ พระสงฆ์ควรจัดวัดให้ร่มรื่น สงบ สะอาดและมีที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสถานที่เหมาะสมสำหรับพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ

๗) บทบาทผู้สงเคราะห์ชุมชน คือ พระสงฆ์ควรสร้างสถานที่รักษาผู้ป่วย เพราะในอนาคตปัญหาโรคร้ายต่างๆ จะแพร่กระจายรวดเร็ว เช่น คนป่วยโรคเอดส์ จะถูกครอบครัวยุติและสังคมทอดทิ้งมากขึ้น ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กเร่ร่อน จะมีความรุนแรงมากขึ้น

๘) บทบาทผู้ประสานงาน คือ พระสงฆ์ควรประสานงานทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นประชาชน เจ้าหน้าที่เอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

๙) บทบาทผู้ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำในการใช้ยาสมุนไพร ให้คำแนะนำและส่งเสริมอาชีพการปลูกสมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมการฝึกอบรมเรื่องยาสมุนไพร เป็นต้น

๑๐) บทบาทผู้รวมกลุ่ม คือ พระสงฆ์ควรกระตุ้นให้คนร่วมกันคิดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในชุมชน

สรุปว่า การที่พระสงฆ์ได้เข้ามามีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมนั้น เนื่องมาจากเป็นหน้าที่และความผูกพันกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ต้องอาศัยประชาชนเลี้ยงชีพ ในด้านหลักพุทธธรรมก็เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ กล่าวคือเมื่อพระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยประชาชน จำเป็นจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้ด้านต่างๆ เช่น ให้การศึกษา เผยแผ่ธรรมและการสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ กันตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้คือจากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำ ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เอง ที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชน ได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและจากแรงจูงใจทำให้ได้อาศัยแนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนา ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักพุทธธรรม คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำ มุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคตและประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้ พระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับสาธารณะสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือ

สถานที่ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติหรือประชาชนทั่วไป การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและวัตถุ^{๕๑}

ด้านจิตใจ กระทำได้โดย

๑. เป็นที่ปรึกษา แนะนำในปัญหาชีวิตและด้านอื่น ๆ เช่น ทางวิชาการบางอย่าง

๒. ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสและนับถือ สร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัดและพระสงฆ์

ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

๑. แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

๒. นำสิ่งของหรือบริการที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการสังคม

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมข้อหนึ่ง “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่า “เป็นวิธีดำเนินการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี ๔ ประการ ดังนี้

๑. การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ วัดหรือคณะสงฆ์ ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มิว่าวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ กิจการเหล่านี้อาจเป็นกิจการที่ทำเองหรือ โครงการที่กำหนดเองที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราวก็ได้

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้ดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่สังคม ชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาชุมชน การพัฒนาตำบล การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้าง฼าปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และอื่น ๆ

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูตทุภักดิ์ การประกันอัคคีภัย การประสูตวาตะภัย หรือคราวอากาศหนาวจัดหรือเมื่อยามปกติตามโอกาส มีการจัดการช่วยเหลือด้วยการจัดการสงเคราะห์ เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการและสงเคราะห์โดยประการอื่น

^{๕๑} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการปี ๒๕๓๘. (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา.๒๕๓๘.) หน้า ๘๖.

นอกจากนั้น ยังกล่าวได้ว่า กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ จัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์และฝึกอาชีพ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตด้านต่างๆ ด้วยเมตตาธรรม^{๕๒}

การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดและเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส^{๕๓} ดังนี้

๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย
๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เหล่านี้ ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เจ้าอาวาสจึงมีหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษอบรม และการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยประชาชนเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง

วิธีการจัดการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้กำหนดวิธีการไว้ชัดในระเบียบมหาเถรสมาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีคณะกรรมการ มีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบลการปฏิบัติงาน ควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

๑. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมแนะนำทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทางวิชาการ
๒. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยวิธีที่แจ่มแจ้งแนะนำชักชวนความเข้าใจ
๓. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจในเฉพาะบางเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้น

มหาเถรสมาคมกำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริม ไว้ชัดแจ้ง คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น รองกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบล เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสงเคราะห์ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

^{๕๒} นาทิพย์ จันทรหอม, การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบท พระสงฆ์ไทย. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.) หน้า ๕๓-๖๗.

^{๕๓} พระเทพปริยัติสุธี, เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.) หน้า ๖๒-๖๕.

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนกิจสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรจะช่วย เช่น การประสบอุทกภัย หรือช่วยคนชรา หรือคนพิการ

การสาธารณสงเคราะห์ จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และสมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คน เป็นกรรมการสำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีกรรมการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และกรรมการอำนวยการอบรมประชาชนกลาง

การควบคุมการสาธารณสงเคราะห์ก็เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

๑. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
๒. ช่วยในการกำหนดในแผนงานในแต่ละปี
๓. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร
๔. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
๕. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่จะมีโอกาส
๖. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคี ร่วมกันอันดี

๗. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรงกิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

๒.๖ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การจัดโครงสร้างการบริหารและการจัดการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของคณะรัฐบาลซึ่งในสมัยนั้นมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศที่นิยมการรวบอำนาจ การตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง เห็นว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่กำหนด ให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้น นำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่า การแยกอำนาจบัญชาการของคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทางคือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธรรมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๔๔ เป็นระบบที่มีผลบั่นทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ ต้องประสบกับอุปสรรคและความล่าช้า

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อ ความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^{๕๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครอง แบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๕๕}

โดยการปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความหมายกว้างขวางมาก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว แลพระมหากษัตริย์ ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคม มี ๒๑ รูปเหมือนเดิมแต่อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้ อย่างชัดเจนกว่าทุกฉบับคือ

๑. ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
๒. ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
๓. ควบคุมและส่งเสริม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
๔. รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๕. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะใดเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

ภาพรวมการปกครองคณะสงฆ์ไทย อยู่ภายใต้การปกครองโดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยกำหนดอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

^{๕๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์), การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๕๕} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฌมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์^{๕๖} ข้อที่ ๕ วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^{๕๗}

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม เป็นไปในลักษณะที่ว่ากรรมการทั้งหมดร่วมกันรับผิดชอบงานทั้ง ๖ ประเภท โดยไม่มีการแต่งตั้งเป็น “กระทรวง” แล้วมอบหมายให้รูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็น “รัฐมนตรี” เพื่อกำกับดูแลเป็นการเฉพาะ และมีอำนาจคือ

ก. อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ของสังฆสภา มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้ ๑)ตรากฎหมายเถรสมาคม ๒)ออกข้อบังคับ ๓)วางระเบียบ ๔)ออกคำสั่ง ๕)มีมติมหาเถรสมาคม และ๖) ออกประกาศมหาเถรสมาคม

ข. อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม โดยที่อำนาจการปกครองและบริหารกิจการ คณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิมได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ดังนั้น มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร ดังต่อไปนี้ ๑)จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ๒) จัดแบ่งเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ๓) จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคและ๔) แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น จะมีคณะกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะ คือคณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์, อำนวยการพระธรรมทูต, คณะร่างกฎนิคกรรม, คณะจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์และคณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสตามลำดับ โดยแบ่งสายการปกครองหรือปฏิบัติการปกครองในเขตปกครองของตน ดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปกครอง มหานิกาย ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๓, ๑๔, และ ๑๕
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปกครอง มหานิกาย ภาค ๔, ๕, ๖, และ ๗
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปกครอง มหานิกาย ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, และ ๑๒
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปกครอง มหานิกาย ภาค ๑๖, ๑๗, และ ๑๘
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปกครอง ธรรมยุตนิคายทุกภาค

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๕๘} กำหนดให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ (๑)เจ้าคณะภาค

^{๕๖} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๗๔.

^{๕๗} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๕๘} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๖.

(๒)เจ้าคณะจังหวัด (๓)เจ้าคณะอำเภอหรือเจ้าคณะเขต (๔)เจ้าคณะตำบลหรือ เจ้าคณะแขวง และ (๕) เจ้าอาวาส

ค. อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความในคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคม อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ตรา กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิกหกรรม^{๕๙} กฎมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่ภิกษุถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

๒. การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งจะประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

๓. การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิกหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด

จะเห็นได้ว่า การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ออกมาบังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร เพราะการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลได้เชื่อว่าการอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะ คณะสงฆ์ไม่มีอำนาจลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรงและทั้งไม่มีอำนาจลงโทษผู้ใส่ความคณะสงฆ์ หากปล่อยไว้อย่างนั้นจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จำจะต้องพึ่งอำนาจรัฐเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและ ความบริสุทธิ์ แห่งพระศาสนา แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าคณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ

การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาเป็นลำดับ ปัจจุบันมีการตรา พระบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจนและเป็นสัดส่วนในการบริหารงาน คณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น และมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ เชื่อว่า มีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

^{๕๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

๒.๖.๑ การปกครองคณะสงฆ์

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษาหรือการบริหาร^{๖๐} หรือ อาจกล่าวได้ว่า การปกครอง คือการสร้างกฎเกณฑ์เป็นกฎหมายใช้บังคับคนในสังคมให้ปฏิบัติตามและเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความขัดแย้งระหว่างคนในสังคม ทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎที่จัดตั้งขึ้น ถ้าใครทำผิดกฎ จะได้รับโทษตามที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อความอยู่ได้อย่างรอดและความสงบสุขของคนในสังคม ในทางศาสนจักร การปกครองใช้พระวินัยหรือสิกขาบท ซึ่งพระพุทธองค์ทรงประชุมสงฆ์และร่วมกันพิจารณาบัญญัติขึ้น เป็นธรรมเนียมการปกครอง ทั้งนี้ เพื่อใช้ควบคุมความประพฤติของพระภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน การปกครองของคณะสงฆ์ ไม่มีระบบที่มีชื่อเรียกเฉพาะ คณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเป็นสังฆะ^{๖๑} ซึ่งมีระเบียบ แบบแผนข้อกำหนดวิธีการดำเนินการตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

แนวคิดและวิธีการปกครองตามรูปแบบคณะสงฆ์ไทย ต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัย และเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ มติมหาเถรสมาคม ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ ต้องมุ่งเน้นพัฒนาวัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลาย ก็สร้างเครือข่ายโยงใยรวมกันทำงานร่วมกันเป็นทีมทั่วประเทศ ลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อน ไม่ทันการณ์ โดยปรับปรุงระบบทำงานของพระสังฆาธิการหรือทำรีเอ็นจิเนียริงให้กับการบริหารคณะสงฆ์ ให้เป็นระบบการบริหารงานที่ใช้ได้ดี โดยอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ด้านสื่อสาร^{๖๒} การปกครองคนต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “แม่น้ำกว้างใหญ่เพราะอยู่ต่ำอย่าง แม่น้ำโขง รองรับหยาดน้ำหยดน้ำจาก ลำธาร ห้วย คลอง หนอง บึงไหลมาเต็ม เพราะแม่น้ำโขงอยู่ต่ำ ลงไปดูต้นแม่น้ำโขงที่อยู่สูง ที่นั่น แม่น้ำโขงจะเล็กนิดเดียว คนที่เป็นผู้นำ ก็เหมือนกันจะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ต้องวางตัวเหมือนแม่น้ำ เข้าถึงประชาชน เข้าถึงผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ใช่ทำตัวเป็นพวกอัตตาธิปไตย ต้องเป็นธรรมาธิปไตยจึงจะยิ่งใหญ่ได้”^{๖๓}

นอกจากหลักธรรมาธิปไตยแล้วพระธรรมวินัยก็เป็นหลักการอันสำคัญยิ่งในการปกครองคณะสงฆ์ ดังที่ท่านได้บรรยายถวายเป็นความรู้ในการอบรมหลักสูตรการเพิ่มประสิทธิภาพเลขานุการไว้ว่า “การปกครองคณะสงฆ์ เป็นการปกครองโดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้งโดยอาศัยอำนาจของรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน หลักในการบริหารนั้น ผู้ปกครอง นักบริหารจะต้องรู้จัก คนมีความรู้มีความสามารถ มีความรอบรู้เกี่ยวกับคนร่วมงานหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเสียก่อนว่าใครมีความสามารถ

^{๖๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔๖.

^{๖๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวัย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๖๒}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙-๓๓.

^{๖๓}พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), สุขภาพใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๘.

ถนัดด้านไหนบ้าง เพื่อจะใช้คนให้ถูกกับงาน”^{๒๔} ฉะนั้นการปกครองคณะสงฆ์ที่ดีนั้น เบื้องต้นต้องรู้จักวางแผนโครงการหรือการแบ่งงานมอบอำนาจหน้าที่ จำต้องมีทีมงานคอยสนองงานเจ้าคณะเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงกำหนดลักษณะงานไว้ ๔ ประการ คือ

๑. งานสารบรรณ เป็นหัวใจหลักของงานด้านเอกสาร เป็นธรรมชาติของผู้สนองงานที่ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ จะต้องคอยสังเกตและศึกษาว่า ผู้บังคับบัญชาของตนชอบอย่างไร การสังเกตเป็นเรื่องสำคัญ ผู้ที่จะเป็นแม่บ้านหรือเลขานุการได้ดีหรือไม่ ดูที่การสังเกต เช่น เมื่อร่างหนังสือเสนอไปแล้วมีการแก้ไข ผู้สนองงานที่ฉลาดจะสังเกตว่าท่านแก้ไขในเรื่องใด ไม่ว่าจะเป็นการพิมพ์ การพิสูจน์อักษร วรรคตอน เป็นต้น เลขานุการต้องเป็นคนช่างสังเกตและจดจำ เพราะ ต้องทำหน้าที่เป็นแม่บ้านหรือหัวหน้าสำนักงานหนังสือเข้าออกอยู่ในความรับผิดชอบของเลขานุการ การจัดระบบงานเอกสาร ผู้ไหนเก็บเอกสารอะไร ต้องให้เป็นระบบระเบียบ เมื่อเก็บแล้วเวลาที่ต้องการใช้ สามารถหาได้อย่างรวดเร็ว

๒. งานประชุม เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เป็นส่วนที่ทำให้งานบริหารงานปกครองดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ว่า ต้องมีการประชุม พระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ปีหนึ่งหลายครั้ง ฝ่ายเลขานุการมีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะทำให้ การประชุมได้ผล ตั้งแต่การแจ้งกำหนดประชุม จัดสถานที่ นัดผู้เกี่ยวข้องมาชี้แจง จัดทำวาระ การประชุม สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เตรียมเอกสารประกอบการประชุม อย่าให้ประชุมมือเปล่าเด็ดขาด ถ้าจะประชุมเรื่องอะไร กฎ ระเบียบ ข้อบังคับหรือคำสั่งในเรื่องนั้นๆ ว่าอย่างไร ต้องนำมาแจก ที่ประชุม มิฉะนั้นแล้วจะทำให้ การพิจารณาผิดกฎ ระเบียบหรือคำสั่ง ในการประชุมคณะรัฐมนตรี เรื่องแต่ละเรื่องที่เสนอเข้าที่ประชุม เลขานุการคณะรัฐมนตรี จะตรวจอย่างละเอียด ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเงินต้องถามไปที่กระทรวงการคลังก่อนว่า เรื่องนี้กระทรวงการคลังมีมติว่าอย่างไร ถ้าเป็นเรื่องงบประมาณต้องถามไปที่สำนักงบประมาณ ถ้าทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าควรเข้าที่ประชุม เลขานุการจึงจะได้เสนอเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรี นี้เรียกว่า “ทำงานหลังฉาก”

๓. การเสนองาน เลขานุการไม่ใช่เพียงบุรุษไปรษณีย์ บริษัทใหญ่ๆ เขามีการจ้างเลขานุการแพงๆ มีหน้าที่กรองงานเสนองานเพื่อพิจารณาว่า เรื่องนี้เป็นมาอย่างไร ก่อนที่จะเสนอ เจ้าคณะ ต้องกรองงานหรือมีการบันทึกแนบเสนอถวายคำแนะนำก่อนพิจารณามติ อาจจะเป็นบันทึกเล็กๆ ไว้ที่ท้ายว่า ระเบียบเป็นมาอย่างไร เพราะฉะนั้นสิ่งที่เลขานุการต้องรู้คือ กฎ ระเบียบ มติ ทั้งหมดซึ่งในทางปฏิบัติเป็นไปได้ยาก แต่ก็ต้องไปหาเรื่องที่เกี่ยวข้อมาเสนองาน เลขานุการต้องเป็นหูเป็นตาให้กับผู้บังคับบัญชา ในการปกครอง ฝ่ายการข่าวต้องมี เมื่อเกิดอธิกรณ์ อย่าให้ผู้บังคับบัญชาบอกว่า “เรื่องนี้ ยังไม่ได้รับรายงาน” เลขานุการต้องเป็นผู้ประสาน

๔. การสนองงาน เรียกว่า เป็นหน่วยเฉพาะกิจ ตรงนี้คณะสงฆ์เรายังขาดและสิ่งที่เลขานุการต้องทำ คือเวลาเกิดเรื่อง เลขานุการต้องเป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็ว Trouble Shooter แปลว่า เจาะปัญหา ลงไปคลี่คลายปัญหา แฉวงหรือตำบลต้องมีทีมที่จะลงไปดูในระดับวัดเขตหรืออำเภอ ก็ต้องมีทีมงานในเวลาเกิดปัญหาเกิดเรื่องต่างๆ ทุกฝ่ายปรึกษาหารือเฉพาะเรื่องนั้นๆ พยายามอย่าให้

^{๒๔} สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒, ระเบียบงานสารบัญ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔-๑๗.

ถึงสื่อมวลชน ที่คณะสงฆ์เกิดปัญหาในขณะนี้เพราะขาดทีมจะเข้าไปจัดการกับปัญหา เราควรจัดตั้งทีมงานหน่วยเคลื่อนที่เร็วเข้าไปแก้ปัญหา อย่าให้ลูกกลามใหญ่โตกลายเป็นน้ำผึ้งหยดเดียว

ถ้าทำงานกันเป็นระบบอย่างนี้ งานจะเดินไปได้ด้วยดีและทำให้ทำงานได้หลากหลาย สิ่งสำคัญประการสุดท้ายคือ เมื่องานมากขึ้น ต้องมีเจ้าหน้าที่สำนักงาน ต้องหาทีมงานมาช่วย นี่เป็นความคาดหวังและอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ ให้ พระสังฆาธิการได้เอาใจใส่และดูแลกิจการของคณะสงฆ์ร่วมกัน มาเหนือयर่วมกัน ทำงานร่วมกันต้องให้เกิดประโยชน์กับพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารปกครองว่า “การบริหารที่ดี ต้องเป็นผู้รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ อย่าเป็นผู้ตกข่าว บริหารต้องรวดเร็วและแม่นยำ การจะแก้ปัญหาใดๆ นั้น ต้องแก้ในขณะนั้น ให้ติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง ท่านอุปมาเปรียบเทียบว่า ตีเหล็กต้องตีตอนเหล็กร้อน การปกครองเมื่อมีเรื่องเดือดร้อนต้องดูทันที นั่นหมายถึง การที่จะแก้ไขทันเหตุการณ์ได้ดีต้องทำขณะนั้น อย่าชะลอจนเรื่องเงิบหายไปโดยไม่สนใจหรือนิ่งเฉย จะทำให้เสียระบบการทำงาน เสียระบบการปกครอง การบริหารงานต้องมีระบบ จัดการระบบให้ดี ลำดับเหตุการณ์ให้เหมาะสม อย่างนี้ดูดย ต้องชวนช่วยหางานอยู่เสมอและ ท่านยังให้แนวคิดในสิ่งที่พึงทำคือ การข่าวข้อมูลสื่อสาร ต้องรวดเร็วทันใจทันการณ์ทันเกม เมื่อได้รับข่าวสารข้อมูลแล้ว ต้องรายงานผู้บังคับบัญชาของตนเองเป็นลายลักษณ์อักษร รายงานความคืบหน้าของสถานการณ์ และทำการเชิงรุก รู้ทันรู้คน รู้งานรู้กาล เป็นแมวมองเลือกหาคนดีมีฝีมือมาร่วมทีมเพื่อสนองงานและให้พิจารณาความดีความชอบให้กำลังใจด้วยผลงานที่เขาได้ทำ นั่น คือการส่งเสริมคนดีมีฝีมือได้ทำงาน การทำงานนั้นอย่าให้กระทบกระทั่งระบบการปกครองในระดับเบื้องต้นหรือระดับสูงขึ้นไป

๒.๖.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่สมณะ^{๖๕} ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประเภทหนึ่งที่สำคัญยิ่ง มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์” ม.๑๕ ตรีแห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางก็ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” และในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคก็ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ เจ้าคณะ ทุกส่วนทุกชั้นว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินเป็นไปด้วยดี

การศาสนศึกษา^{๖๖} หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในสัทธรรม ๓ ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ แต่ในปัจจุบัน พระปริยัติสัทธรรมนั้น เรียกสั้นๆ ว่า “พระปริยัติธรรม” แต่เดิม

^{๖๕} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๓๘๗.

^{๖๖} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

นี่องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินการจนเรียกการสอบว่า “สอบในสนามหลวง” โดยอาราธนาพระมหาเถระ พระเถระเป็นแม่กองและกรรมการสอบ ปัจจุบันนี้ แม้คณะสงฆ์จะรับมาดำเนินการเอง แต่ก็ยังคงอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ระเบียบการจัดศาสนศึกษายังคงเป็นไปตามจารีตที่เคยถือปฏิบัติสืบมา เพราะยังมีได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดวิธีดำเนินการศาสนศึกษา การแต่งตั้งแม่กองบาลีสนามหลวงและแม่กองธรรมสนามหลวงคงเป็นไปตามจารีตเดิม โดยหลักการ แบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกบาลี๑ แผนกธรรม ๑แผนกบาลี เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี ชั้นเรียนแผนกบาลี ใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือ ชั้นบาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑-๒ ชั้นประโยค ป.ธ. ๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ.๓ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเปรียญ คือ ทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค ๑-๒ได้รับวุฒิบัตรชั้นประโยค ป.ธ.๓-๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัดยศ ชั้นประโยค ป.ธ.๙ ได้รับปริญญาบัตรและพัดยศเป็นปริญญาตรีทางศาสนา และถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ป.ธ.๙ ได้ในขณะที่เป็นสามเณรทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทสามเณรรูปนั้นอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค อยู่ในสมณเพศได้รับนิยัตินำเข้าพระราชาคณะชั้นสามัญผู้มีความรู้วิญญูณชั้นประโยค ป.ธ.๓ หรือเท่ากับพระคณาจารย์เอก แผนกธรรม เรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาที่นักปราชญ์แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยแล้ว และเรียบเรียงสำนวนให้เหมาะสม มีอยู่ ๒ ประเภท คือ สำหรับพระภิกษุสามเณรเรียกว่า “นักธรรม” สำหรับคฤหัสถ์เรียกว่า “ธรรมศึกษา” โดยชั้นจัดเป็น ๓ คือชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก เฉพาะนักธรรม จัดเป็นวิญญูณะของพระภิกษุสามเณรในระดับหนึ่งแต่ละชั้นมีประกาศนียบัตรเป็นสำคัญ

การจัดการศาสนศึกษา เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่ “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและ สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์” ม. ๓๗ แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ โดยวัดและท้องถิ่นดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปดูแล การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ดำเนินการเอง วัดใดที่มีเจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นกิจธุระ ด้านการเรียนการสอนของวัดนั้นก็เป็นที่ไปด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจ ก็ปล่อยให้ไปตามยถากรรม ทำให้ในท้องถิ่นห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มีการเรียน การสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวงเท่านั้น ทุกวันนี้พูดได้ว่าพระเถระส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาตามยถากรรม กล่าวคือต้องชวนขวนขวายศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาก็ก้าวหลังขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^{๖๗}

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าเกิดจากปัจจัยหลักๆ อยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ปัจจัยภายนอกองค์กรคณะสงฆ์ นับเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะการที่องค์กรคณะสงฆ์ เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจึงทำให้ส่งผลกระทบด้วย ซึ่งสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

^{๖๗} พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนวัฒนธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

(๑)การเปลี่ยนแปลงทางบริบทของสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงศตวรรษ ที่ผ่านมานี้ นับว่าส่งผลต่อการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก เพราะความเจริญแบบตะวันตกนั้น ได้นำสถาบันต่างๆ แบบใหม่เข้ามารับเอาบทบาทเดิมของวัดไปดำเนินการเอง ทำให้การศึกษา จากวัดไม่ได้ได้รับความนิยม และนอกจากนั้นก็มีการแยกระบบการศึกษาออกจากกัน ในสมัย ร. ๖ คือ ฝ่ายรัฐก็รับเอาการศึกษาของประชาชนมาจัดการเสียเอง แล้วปล่อยให้คณะสงฆ์จัดการศึกษา กัน ตามลำพังซึ่งยังคงยึดจารีตเดิมเป็นหลัก

(๒)การที่รัฐไม่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ได้อย่างทั่วถึง^{๖๘} เพราะภายหลังจากที่รัฐได้แยกการศึกษาไปดำเนินการเองแต่เมื่อเวลาผ่านไปปรากฏว่า รัฐไม่สามารถที่จะจัดการศึกษาได้ครอบคลุมและเอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศได้อย่างทั่วถึงทำให้บางส่วนต้องเข้ามาพึ่งระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ด้วยการบวชเรียนซึ่งถือว่า เป็นช่องทางหรือที่พึ่งแหล่งสุดท้ายของผู้พลาดโอกาสทางการศึกษาที่รัฐได้รับไปดำเนินการ

๒. ปัจจัยภายในองค์กรคณะสงฆ์ นับเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา คณะสงฆ์โดยตรง ซึ่งสามารถพิจารณาได้ในหลายลักษณะคือ

๑)ในด้านผู้รับผิดชอบที่ขาดประสิทธิภาพในการดำเนินการ เพราะมหาเถรสมาคม ที่เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์นั้น ปรากฏว่าไม่สามารถที่จะตอบสนองต่อการณ์คณะสงฆ์ และในแง่ของผู้ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์นี้ สามารถพิจารณาได้ในหลายลักษณะ คือ มองจุดมุ่งหมายของการศึกษาไม่ตรงกัน พระเถระฝ่ายบริหารมุ่งให้การศึกษาพระสงฆ์เป็นเรื่องของศาสนาเพื่อศาสนา ขณะที่ความจำเป็นในการศึกษาของพระสงฆ์ทั่วไปเป็นเรื่องของศาสนาเพื่อเอื้อประโยชน์หรือเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเสียเป็นส่วนใหญ่ และวิญญูติและคุณวุฒิ นับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะที่ผ่านมาผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา ของสงฆ์ล้วนเป็นพระเถระที่มีวิญญูติมาก ตลอดจนการที่ได้รับการศึกษาตามระบบเก่า จึงไม่สนับสนุนการจัดการศึกษา ที่เห็นว่าขัดแย้งกับแนวคิดตน ไม่มองคุณภาพบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว จึงทำให้การจัดการศึกษาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

๒)ในด้านผู้รับการศึกษา จะเห็นได้ว่ากลุ่มบุคคลที่เป็นผู้เข้ามารับการศึกษาของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ คือ ผู้ที่ตกหล่นจากระบบการศึกษาของรัฐเป็นกลุ่มที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ทำให้ความต้องการสนองตอบทางด้านการศึกษาไม่สอดคล้องกับระบบการจัดการศึกษาคณะสงฆ์

๓) การยึดติดกับระบบเดิมๆ ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การศึกษาสงฆ์เกิดความล้มเหลวในปัจจุบัน เพราะการยึดติดอยู่กับของเดิม ไม่ยอมให้มีการปรับปรุงใดๆ ไม่ว่าหลักสูตร แบบเรียน วิธีการสอน และการจัดการศึกษา^{๖๙} เพราะขาดพื้นฐานความรู้ที่เป็นสมัยใหม่ทำให้ต้อง ยึดเกาะอยู่กับฐานความรู้เดิมของตนเองและไม่กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงเพราะกลัวต่อสภาพการณ์ ที่ตนไม่คุ้นเคย แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะมีการปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยนั้น มีมาโดยตลอด นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ ที่มีการจัดการเรียนบาลีแบบ ๙ ประโยคโดยเน้นการใช้คัมภีร์อรรถกถาเป็น

^{๖๘}พระราชวรมนี (ประยูรธ ปยุตโต), การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๑๕๒๙), หน้า ๔ - ๕.

^{๖๙}พระมหาวงศ์ไทย ศรีลารักษ์, “การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒),

หลักสูตรแทนพระไตรปิฎก และต่อมาในรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดให้มีการปรับปรุงหลักสูตรปริยัติธรรมแบบบาลีและรวมถึงรูปแบบวิธีการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยยิ่งขึ้น^{๗๐} แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าระบบที่ว่าทันสมัยนี้ได้ถูกปล่อยปละละเลยไม่มีการพัฒนาต่อเนื่องจนกลายเป็นของเก่าในที่สุด

การจัดการศาสนศึกษาเป็นกิจการที่สำคัญยิ่งของคณะสงฆ์เป็นหลักสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ผู้รักษาพระธรรมวินัยดีเยี่ยมเป็นศรีของพระศาสนาและเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ การจัดการศาสนศึกษา ควรจะมีองค์ประกอบ ๕ คือ^{๗๑}

๑. หลักการ หมายถึง ควรเป็นระบบและหลักสูตรเฉพาะเพื่อการพระศาสนา มีความดีงามในตัวอย่างสมบูรณ์แบบเป็นหลักการอันดีงามสำหรับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๒. วิธีการ หมายถึง วิธีดำเนินการต่างๆ ในการศาสนศึกษา เช่น การเรียนการสอน การวัดผล การรับรองฐานะและการจัดการอื่นๆ เพื่อให้การศาสนศึกษามีความเจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพเป็นไปตามจารีตประเพณีอันดีงามแต่อดีต

๓. ปฏิบัติการ หมายถึง เจ้าสำนัก-ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้แบกภาระการศาสนศึกษา ควรเห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ ปฏิบัติภารกิจส่วนนี้ด้วยกตัญญู กตเวทิตาธรรม มุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๔. อุปการ หมายถึง การอุปถัมภ์บำรุง การศาสนศึกษาใน องค์พระมหากษัตริย์ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงนับได้ว่าเป็นพระมหากรุณาอย่างสูง แต่การที่ทรงอุปถัมภ์ด้วยงบประมาณอุดหนุนผ่านทางเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นทุนอุดหนุนที่น้อยกว่าการศึกษาประเภทอื่นๆ ถึงแม้จะได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนทั่วไปอีก ก็เป็นส่วนน้อยไม่เพียงพอแก่การจัดการจึงเป็นเหตุให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความยากลำบาก

๕. สิทธิการ หมายถึง การติดตามผลงาน การควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาโดยตรงได้แก่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นด้วยองค์ประกอบดังกล่าว ผู้เกี่ยวข้องต่างๆ ได้ช่วยแบกภาระด้านการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาเป็นเหตุให้ คณะสงฆ์และพระศาสนาได้มีผู้เจริญด้วยวิชาความรู้ มีภูมิรู้ภูมิธรรมอย่างน่าภาคภูมิใจ

๒.๖.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๗๒} เป็นการสงเคราะห์ประชาชนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม เป็น

^{๗๐} พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต** แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘๖.

^{๗๑} พระราชวชิรดิลก (อดุลย์ อมโร) “กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔” **ปริญญาศึกษาสาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,

^{๗๒} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปยุโธ), **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

การศึกษาที่นอกเหนือจากการศึกษาภาคปริยัติธรรม พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายและแนะนำการจัดการเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาสงเคราะห์ไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรมนอกเหนือจากการสงเคราะห์ในวัดหรือสถานที่ศึกษาต่างๆ การตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ การตั้งเด็กและเยาวชนมาศึกษาธรรม การเปิดสอนธรรมศึกษาให้แก่เด็กและนักเรียน การจัดพระสงฆ์ให้เข้าอบรมในสถานที่ศึกษา การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและการมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์ การตั้งทุนนิธิเพื่อการศึกษาเหล่านั้นจัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์^{๗๓}

การศึกษาสงเคราะห์นับเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของ วัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่รัฐและคณะสงฆ์ จัดการศึกษาาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่า ในสังคมไทยแบบเดิม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนฯ หนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลาง ของชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๗๔} แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐ พระสงฆ์แม้จะมีบทบาท ด้านการศึกษา ก็เพียงช่วยสอนในโรงเรียนประจำบาลอยู่บ้าง แต่ต่อบทบาทเหล่านั้นก็ค่อยๆ ลดน้อยลงตามลำดับ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้น ก็ไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์ เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้าง เป็นผู้อุปการะโรงเรียนบ้าง การศึกษาของรัฐ ที่พระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ ก็เป็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น^{๗๕}

การจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ จัดให้มีการบริการแก่สังคมตามความมุ่งหมายของการศึกษาของรัฐ ที่มีการดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบัน แยกออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราชภัฏ การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

๒. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา ในสถาบันศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

๓. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษา ในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การใช้หน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชน

^{๗๓} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “คำกล่าวปาฐกถาบรรยาย”, ในการประชุมพระสังฆาธิการระดับอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ณ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี, ๒๕๔๖, (อัตถ์สำเนา).

^{๗๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬารังการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๘.

ประจำตำบลในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ ในปัจจุบันระบบการศึกษาในโรงเรียนเปลี่ยนไป มีการขยายฐานการศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่๓ และการศึกษาที่เน้นประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมาก เด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อศึกษา หาความรู้ด้วยตนเอง ในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้ จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์จัดต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารจัดการ เนื่องจากเด็กต้องใช้เวลา ในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน^{๗๖} หรือการที่โรงเรียนต้องขาดนักเรียนเป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ จึงควรที่จะปรับบทบาท และปรับปรุงการเรียนการสอน ในการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ในเรื่องที่ต้องดำเนินการต่อไป

ก. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสจะต้องถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะจัดให้มีการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพราะการศึกษาสงเคราะห์ว่าโดยเนื้อหาสาระแล้วก็เป็นการศึกษาเผยแผ่พระศาสนานั้นเอง ซึ่งสามารถทำได้ใน ๒ ลักษณะ คือ ในด้านการเป็นผู้นำและเป็นผู้สนับสนุน ให้มีการจัดการศึกษาสงเคราะห์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสควรเป็นผู้นำ ในการจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ให้มีขึ้นในวัดและทำการเปิดสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์อาจเป็นผู้บริหารจัดการ ร่วมกับคณะกรรมการท้องถิ่น โดยจัดให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม ที่ว่าด้วย การตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘^{๗๗} ในการจัดตั้งและดำเนินการรับภาระ ในการจัดหารายได้มาบำรุงโรงเรียน เพื่อเป็นการกุศลช่วยเหลือชุมชน เพื่อช่วยสงเคราะห์เยาวชน ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เป็นการช่วยพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่ง

๒. เป็นผู้นำในการระดมทุน เกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาชีวิตของคนในชุมชน และควรจัดให้มีการจัดตั้งกองทุนสำหรับสงเคราะห์ช่วยเหลือนักเรียนยากจนและอาจจะจัดมอบทุนในการศึกษาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยอาจจะนำเงินการเองบ้าง ส่งต่อให้สถานศึกษาจัดการเองบ้าง และมอบให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องช่วยจัดดำเนินการแทนบ้าง

๓. การจัดให้มีการเปิดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาหรือประชาชนทั่วไป เพื่อให้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนเพื่อจะได้นำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นการช่วยสงเคราะห์ให้เยาวชนมีพัฒนาการด้านจิตใจที่สูงยิ่งขึ้น

๔. ควรส่งเสริมพระภิกษุสามเณรในวัด ให้ได้รับการศึกษาจากสถานการศึกษาของคณะสงฆ์ เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น เพราะในปัจจุบัน พระหรือเจ้าอาวาสไม่น้อยที่มีแนวคิด ไม่ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเรียนในสถานศึกษาของสงฆ์เพราะเห็นว่าขัดกับพระธรรมวินัย

๕. การจัดให้มีการศึกษาอบรมด้านวิปัสสนาธุระ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอันเป็นการฝึกฝนอบรมพัฒนาการทางจิตใจให้เกิดปัญญาขั้นสูงสุดในพุทธศาสนา จนสามารถรู้เห็น แจ่มแจ้ง

^{๗๖} อ่างแล้ว, หน้า ๑๕๖.

^{๗๗} ข่าเลือก วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม, หน้า ๓๓๓๑.

เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง คือ รู้เท่าทันโลกและชีวิตจนเป็นผู้หมดจากกิเลส หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาที่เรียกว่า นิพพาน

๖. การจัดให้มีสถานศึกษาเพื่อให้บริการแก่ผู้สนใจศึกษาหาความรู้ เช่น การจัดให้มีห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์สถานแก่ผู้สนใจทั่วไป

๗. การให้การศึกษอบรมแก่ผู้ที่ยังอยู่ในระยะสั้น เพราะในปัจจุบันคนในสังคมนั้นไม่นิยมบวชเป็นเวลานาน แต่ยังคงมีการบวชตามประเพณีของสังคมไทย เช่น การบวช ๓ - ๑๕ วัน หรือ ๑ พรรษา เป็นต้น และนอกจากนั้นควรจัดให้มีการบวชภาคฤดูร้อนของนักเรียน นิสิต นักศึกษา โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาในแต่ละปีที่กำลังนิยมแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน

๘. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสควรจัดให้มีการช่วยเหลือแก่โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัด หรือตั้งอยู่ในท้องที่เดียวกับที่ตั้งวัด อยู่ โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกลออกไปที่ขาดแคลนทุนทรัพย์พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ควรให้การสนับสนุนในการหาเงิน หรือวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆ มาช่วยเหลือโรงเรียนในกรณีที่ยังขาดงบประมาณสนับสนุนจากรัฐมีไม่เพียงพอ และควรจัดกองทุน

๙. การอุปการะนักเรียน นักศึกษาในรูปแบบของศิษย์วัดเพื่อเข้าศึกษาในสถานศึกษาต่างๆ และให้การสงเคราะห์ด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น ทุนในการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้นก็นับเป็นบทบาทด้านบริการสังคมสงเคราะห์ที่ทำมานานตั้งแต่สมัยพุทธกาล เหมือนกับการบวชเณรโดยท่านพระสารีบุตรและพระอานนท์ ซึ่งเป็นแบบอย่างให้มีการดำเนินการในปัจจุบัน

๑๐. การเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาระดับต่างๆ ถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งกิจกรรมหนึ่งของคณะสงฆ์ที่ให้บริการแก่เยาวชน โดยทางสถานศึกษาไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะคณะสงฆ์ต้องการสงเคราะห์ด้านการศึกษาแก่เยาวชนอยู่แล้ว

๑๑. การควบคุมและการส่งเสริมของคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและเป็นการสนับสนุนด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์คณะสงฆ์ควรที่จะจัดให้มีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. คณะสงฆ์ควรจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อให้เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อการกำหนดนโยบาย กำหนดมาตรการและการควบคุมส่งเสริมให้มีการดำเนินการจัดการศึกษาสงเคราะห์อย่างจริงจัง เพราะปัจจุบันนี้มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ก็ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบโดยตรง ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างไร้เป้าหมายและกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป

๒. คณะสงฆ์ควรเป็นผู้สนับสนุนในทุกๆ ด้านเกี่ยวกับการจัดให้มีการจัดการศึกษาสงเคราะห์ เพราะจากรายงานผลวิจัย ระบุตรงกันว่า การจัดการศึกษาสงเคราะห์ ขาดปัจจัยในการสนับสนุนแทบจะทุกด้าน และที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็เป็นการจัดตามสภาพของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ โดยคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนและการดูแลจากฝ่ายปกครองของคณะสงฆ์น้อยนิด

๓. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมบทบาทของผู้ที่ทำงานด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์อย่างเท่าเทียมกับในส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะในการพิจารณาแต่งตั้งเลื่อนสมณศักดิ์ เพื่อให้เป็นกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานในด้านนี้ อีกทั้งยังเป็นการเผยแผ่ความดีนั้นให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไป

๔. คณะสงฆ์ควรที่จะมีการตรวจเยี่ยมจากส่วนกลาง การติดตามและการประเมินผลโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสงเคราะห์ และเก็บข้อมูลต่างๆ ทำการศึกษาและวิจัยรูปแบบในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อนำไปปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๕. คณะสงฆ์ควรจัดอบรมให้การศึกษาด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์ แก่พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสที่มีความสนใจและทำงานด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์ และส่งเสริมให้มีการประสานงานรัฐ องค์กรเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่มีอยู่โดยทั่วไป

๒.๖.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ขยายวงกว้างออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ^{๗๘} เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเอง ไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกัน ให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นกิจการอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยกิจการเผยแผ่พระศาสนาของวัดและพระสงฆ์ที่มีการดำเนินการอยู่ มีลักษณะการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์รูปเดี่ยว หรือเทศน์ปฐชา วิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันได้แก่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆหรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบเสียงไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การดำเนินงานเหล่านี้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินการ กระจายอยู่ทั่วไป ในประเทศ โดยผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระสงฆ์ฝ่ายรัฐบาลและประชาชนทั่วไป^{๗๙} ในส่วนของพระสงฆ์นั้นมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้รับผิดชอบคอยควบคุมและให้การส่งเสริม ส่วนผู้ทำหน้าที่ คือ พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการเจ้าอาวาส ที่จะต้องรับผิดชอบงานด้านการเผยแผ่พระศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓)สามารถแยกออกเป็น ๒ ประการ คือ เป็นธุระใน

^{๗๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการศึกษาและการพระศาสนา,

หน้า ๑๓๓.

^{๗๙} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ขวนพิมพ์, ๒๕๔๖), ท หน้า ๔๓.

การศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์^{๘๐} ฝ่ายรัฐบาลมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และในส่วนของประชาชนทั่วไป มีการจัดตั้งเป็นสมาคมหรือชมรมพุทธศาสนาในระดับมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ตลอดจนการศึกษาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาและในที่สาธารณะ^{๘๑} เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยูวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่างๆ เพื่อทำการบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชน และทางสื่อมวลชนต่างๆ

สภาพการณ์โดยรวมที่เป็นปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงได้แก่ การเผยแผ่ยังคงเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ กระจัดกระจาย ไร้รูปแบบ ไม่มีจุดศูนย์รวมหรือองค์กรที่รับผิดชอบอย่างแท้จริง เพราะมีองค์กรที่ปฏิบัติงานเพื่อพระพุทธศาสนาหลายหน่วยงาน เช่น กรมการศาสนา มหาเถรสมาคม พุทธสมาคมและกลุ่มชมรมชาวพุทธต่างๆ^{๘๒} สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งปัญหาหรืออุปสรรคของการเผยแผ่นั้นพระธรรมสุทธิโก กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า^{๘๓}

๑. เกิดจากนักวัตถุนิยมที่ไม่ยอมนับถือศาสนา เพราะคนที่ไม่มีความศรัทธาเหล่านั้น พยายามกีดกันหรือไม่ให้ความสะดวกในการเผยแผ่ศาสนาทุกศาสนา เช่น ประเทศที่มีการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

๒. เกิดจากคนต่างศาสนา โดยการกีดกันหรือทำลายเพราะคนเหล่านั้นไม่ต้องการ ให้คนของตนไปนับถือศาสนาอื่น

๓. เกิดจากการแตกความสามัคคีในวงการพระพุทธศาสนาด้วยกัน อันเป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะ การกีดกัน และติเตียนกันเอง

๔. เกิดจากการเข้าใจผิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาประเทศ

๕. เกิดจากสัทธรรมปฏิรูป คือ สอนสิ่งที่ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

๖. เกิดจากตัวผู้เผยแผ่เองที่ขาดคุณสมบัติ เช่น ไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการที่เพียงพอ และไม่ตั้งอยู่ในองค์ของพระธรรมกถึก เป็นต้น

๗. ขาดกำลังทรัพย์ในการดำเนินการเผยแผ่ เช่น การส่งพระธรรมทูตเดินทางไปต่างประเทศ

๘. ขาดอุปกรณ์ในการเผยแผ่ เช่น หนังสือ หรือวิทยากรที่เป็นเครื่องมือสมัยใหม่

๙. ขาดกำลังคนผู้สามารถในการเผยแผ่

๑๐. ขาดผู้สนับสนุนในการดำเนินงาน เช่น ถ้ารัฐบาลหรือคณะสงฆ์ไม่อนุญาตให้เดินทางไปต่างประเทศ พระธรรมทูตก็ไม่สามารถไปทำการเผยแผ่ได้

^{๘๐} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*, หน้า ๑๓๕

^{๘๑} พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*, หน้า ๒๗๓.

^{๘๒} ชำเลียง วุฒิจันทร์, *การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒๘.

^{๘๓} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ), *คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา*, หน้า ๖๒ - ๖๕.

๑๑. ขาดการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ จนผู้ดำเนินงานไม่สามารถดำเนินการได้

๑๒. ถูกโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน หรือได้รับความลำบากอย่างหนักในดินแดนที่ไป ทำการเผยแผ่ เช่น ในประเทศที่มีอากาศหนาว เป็นต้น

พระสุธีวรญาณ ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่ได้ผลเท่าที่ควรเป็นเพราะสาเหตุใหญ่ๆ อยู่ ๓ ประการ^{๘๔} คือ

๑. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ชั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทฤษฎีและระดับญาณ

๒. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่เตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ติดรูปแบบ ใช้เวลามาก เป็นต้น

๓. ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ เต็มใจและความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมมุ่งแต่เป็นฝ่ายตั้งรับ ไม่ทำแบบฝ่ายรุกสภาพการณ์ของปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเกิดจากสภาพการณ์ของสังคมที่มีเปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์ประสบปัญหาในการสื่อสารกับคนสมัยใหม่ เพราะยังคงยึดถือรูปแบบและวิธีการ ในการเผยแผ่อย่างเดิม

ดังนั้น เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีท่ามกลางสภาพการณ์บริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง จึงไม่มีวิธีการใดจะดีกว่าการนำเอาวิธีการที่เคยประสบความสำเร็จแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบัน

๒.๖.๕ การสาธารณูปการ

คำว่า “สาธารณูปการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร”^{๘๕} เป็นต้น ส่วน “สาธารณูปการ” ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์ เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๓ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่างๆ คือ องค์การการปกครอง องค์การการศึกษา องค์การการเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้ จะกำหนดให้มีองค์การอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้^{๘๖}

เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการ ในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(๑) บำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี”^{๘๗} กล่าวโดยสรุปลักษณะงานมีดังต่อไปนี้

^{๘๔} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), *พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘๙-๒๙๐.

^{๘๕} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*, หน้า ๑๑๗๕.

^{๘๖} ชำเลียง วุฒิจันทร์, *การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ*, หน้า ๑๗๓.

^{๘๗} พระเทพเวที (ประกอบ ธมฺมสฺสฺสโณ), *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๔.

๑. หมายถึงก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่นการจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด^{๘๘}

ความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระหรือลักษณะงานแล้ว เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด อาคารสถานที่ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ ต่อกิจการ ของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการใช้วัด เป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระสงฆ์ท่านจะได้ ทำการเผยแผ่ธรรม เป็นต้น

พัฒนาการของวัดในพระพุทธศาสนานั้น เริ่มจากการที่พระพุทธเจ้าทรงรับวัดเวฬุวันเป็นแห่งแรก^{๘๙} และต่อมาก็ทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวปราสาท เรือนโล้น และถ้ำ^{๙๐} และจากการศึกษาวัดในสมัยพุทธกาลพอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ ๑) ไม่ไกลบ้านนัก ๒) ไม่ใกล้บ้านนัก ๓) สะดวกแก่การไปวัดและการมาวัด ๔) เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้ ๕) กลางวันไม่พลุกพล่าน ๖) กลางคืนเงียบสงัด ๗) ไม่มีเสียงกึกก้อง ๘) ปราศจากกลิ่นตัวคนที่เดินเข้าออก ๙) เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบสงัด ๑๐) เหมาะที่พระสงฆ์จะปลีกเร้นอยู่ตามสมณวินัย^{๙๑}

ในสังคมไทย วัดซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของพระสงฆ์ มีความสำคัญโดยนัยต่างๆ แต่เมื่อบริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลง วัดและชุมชนมีความเห็นห่างกัน ซึ่งสาเหตุอย่างหนึ่งที่เป็นเช่นนี้ ก็เกิดจากสภาพของวัดเอง เพราะเมื่อกาลเวลาได้ล่วงไปแล้ว วัดก็เสื่อมโทรมไปด้วยเหตุผลหลายประการมีวัดจำนวนไม่น้อยที่หมดคุณค่าอันควรแก่การเลื่อมใสศรัทธา เพราะเต็มไปด้วย สิ่งสกปรกและความไม่มียะเยียบ สภาพดังกล่าวทำให้ประชาชนพากันเห็นห่างจากวัด คลายความเลื่อมใสนอกจากนั้นบทบาทของวัดที่ยังพอมีเหลืออยู่บ้างก็มีลักษณะที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม คือ

๑. วัดเดิมเคยเป็นที่พำนักของภิกษุสามเณรกลายเป็นที่อยู่อาศัยของคฤหัสถ์มากกว่า

๒. วัดเคยเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่น ก็กลายเป็นที่บวชของคนหนุ่มจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งแม้อุปัชฌาย์ก็ไม่รู้จักประวัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบทมาก่อน นับเป็นจุดอันตรายจุดหนึ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๓. วัดซึ่งเคยเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านตามลัทธิเถรวาท ก็ได้ถูกเปลี่ยนให้มีสภาพคล้ายๆ กับโรงพระตามแบบมหายานในต่างประเทศไปเป็นจำนวนมาก

^{๘๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๑๑๑- ๑๑๒.

^{๘๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^{๙๐} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๕๔/๘๙ - ๙๑.

^{๙๑} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), **พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๓๖.

๔. วัดซึ่งเคยเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่นเป็นสิ่งดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ ก็กลายเป็นวัดที่ขาดระเบียบ สกปรก และขาดความร่มรื่น ทำให้ประชาชน ไม่ศรัทธา ไม่อยากเข้าวัด

๕. วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ก็กลายเป็นแหล่งอบายมุข^{๙๒}

สรุปความมุ่งหมายของการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การที่จะพัฒนาวัดหรือสาธารณูปการ เพื่อให้วัดกลับมามีบทบาทต่อชุมชน หรือสังคมที่วัดตั้งอยู่ เพื่อใช้วัดเป็นฐานการรองรับการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาท่ามกลางสภาพการณ์ของสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วนั้น สมควรที่วัดจะต้องมีการดำเนินการด้านสาธารณูปการโดยแบ่งลักษณะงานออกเป็น ๓ ประการ^{๙๓} คือ

๑. การบูรณะและพัฒนาวัด

การพัฒนาวัดหรือการจัดสาธารณูปการ ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการมีวัดนั้น เจ้าอาวาสจะต้องมีการตื่นตัว มีการเคลื่อนไหว และบำเพ็ญตนเป็น “อัครจารีบุคคล” คือ เป็นคนทำประโยชน์ โดยการจัดกิจการต่างๆ ของวัดด้านสาธารณูปการตามหลักการ ๔ อย่าง คือ

๑) อาวาสสัปปายะ คือ การทำให้วัดเป็นที่อยู่สบาย ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นรมณีสถานเป็นที่รื่นรมย์ เจริญตา แก่ผู้พบเห็นเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ด้วยการพัฒนาวัดให้เป็นอาราม คือ มีการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัดให้เป็นสถานที่รื่นรมย์ของผู้ไปมาหาสู่ และควรจัดสถานที่ของวัดให้เป็นสัดส่วนมีเรือนค้ำ ที่เก็บของใช้ เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปที่ต้องการ

๒) อาหารสัปปายะ คือ อาหารเป็นที่สบาย ไม่เดือดร้อนด้วยการแสวงหาอาหาร ในสมัยก่อนเป็นหน้าที่พระภิกษุสงฆ์ ส่วนในปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส การจัดให้มีสวัสดิการอาหาร จึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการควรรวมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้ ควรมีการกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาต ควรแบ่งเป็นสาย มีการจับสลายเปลี่ยนเวรกันทุก ๗ วัน เพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัณหาบุคคล ควรมีการจัดฉันรวมกันในที่แห่งเดียว เพื่อประโยชน์ คือ ทำให้เกิดความเป็นธรรมในอดิเรกกลาก ขจัดความขัดแย้งในการแสวงหาอุปฐากก่อให้เกิดความสามัคคีธรรม เป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวาย และสามารถแนะนำอบรมได้ง่าย ในเวลา ก่อนและหลังอาหาร ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่รับภิกษุฉัน และแจกจ่ายภิกษุฉันให้ทั่วถึง ด้วยความเป็นธรรมและควรจัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

๓) บุคคลสัปปายะ คือ การจัดให้มีบุคคลเป็นที่สบาย นับเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่ส่งผลต่อความเจริญหรือความเสื่อมของวัด โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ในวัดหรือบริเวณวัดอันประกอบไปด้วย คนวัด ๔ ประเภท คือ พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา (แม่ชี) และเด็กวัดการจัดสาธารณูปการ

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^{๙๓} ขำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, หน้า ๑๗๕.

จะต้องคำนึงถึงบุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ โดยจัดให้มีที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม ตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปะปนกัน ดำเนินการให้มีการแบ่งเขตที่อยู่กันอย่างชัดเจน มีการวางระเบียบปฏิบัติในด้านต่างๆ ของวัดให้เหมาะสม

๔) ธรรมสัปบายะ คือ การจัดให้มีธรรมะเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายของการมีวัด คือเป็นสถานที่ประพฤติปฏิบัติธรรม การจัดการสาธารณูปการใดๆ ของวัดจึงไม่ควรที่จะลืมหัวใจที่จะก่อให้เกิดความธรรมสัปบายะ คือ การจัดกิจกรรมของวัดให้เป็นไปด้วยดี โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ตามสมควรแก่กาลสมัยนั้นๆ ด้วยการ จัดกิจกรรมที่สัมพันธ์กับระบบการดำเนินชีวิตในชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้คนที่สนใจ และนับถือ ศาสนามีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำหลักธรรมทรงพระพุทธศาสนาไปใช้ ให้เกิดประโยชน์ กิจกรรมที่ดำเนินการอาจแบ่งได้ ๓ ลักษณะ^{๔๔} คือ กิจกรรมประจำวัน เป็นกิจที่จะทำได้เป็นประจำอยู่ แล้ว เช่น การทำวัตรสวดมนต์ ทำวัตรร่วมกันเช้า – เย็น เสร็จทำนังสมาธิภาวนา หรือการเปิดเทป กระจายเสียงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะให้ชุมชนได้รับฟัง แต่สิ่งที่ทำได้ง่ายที่สุด คือ การเขียนพุทธ ศาสนสุภาษิตติดไว้ตามต้นไม้ ในบริเวณวัด กิจกรรมในวันหยุดประจำสัปดาห์ หรือจะจัดในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรมด้วยการเทศนา อบรมธรรม การเจริญพระกัมมัฏฐาน หรือ จิตตภาวนาการรักษาศีลอุโบสถ เป็นต้น และกิจกรรมในวันสำคัญของศาสนา โดยการจัดกิจกรรม เกี่ยวกับวันสำคัญนั้นๆ เช่น การปาฐกถาธรรมบรรยายธรรม หรือตอบปัญหาธรรมะ เป็นต้น

๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัด เพื่อให้วัด เป็นที่สัปบายะดังกล่าวข้างต้น เจ้าอาวาสจะต้องจัดให้มีการดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการ ของวัด เพื่อให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้านและมีสภาพเป็นวัดในทางพระพุทธศาสนา คือ

๑) การทำป้ายชื่อวัด ซึ่งนิยมทำด้วยวัสดุที่คงทน มีขนาดพอสมควร เขียนระบุชื่อวัดและ ที่ตั้งให้ถูกต้อง และทำการจัดตั้งให้เหมาะสมสังเกตได้ง่าย

๒) การทำประวัติวัด ซึ่งนิยมเขียนประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ชื่อ วัด มีความหมายอย่างไร สถานที่วัด มีอาณาเขตกว้างยาวเท่าไร ถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุภายในวัด สร้างเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ เมื่อ พ.ศ. อะไร สิ้นค่าใช้จ่ายเท่าไร ลำดับ เจ้าอาวาส นับตั้งแต่เริ่มสร้างวัดจนมาถึงปัจจุบัน สถิติพระภิกษุสามเณรและฆราวาสว่า มีเท่าไร สถิติการศึกษา พระปริยัติธรรม เป็นต้น

๓) การทำแผนผังวัด หรือการวางแผนผังของวัด โดยสมควรที่จะมีการประชุมระหว่างเจ้า อาวาสและคณะกรรมการวัด รวมทั้งพระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นในการวางแผนผังของ วัด เพื่อให้สะดวกในการก่อสร้าง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของวัด และเป็นหน้าที่ของพุทธ บริษัทที่จะต้องจัดตั้งดำเนินการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๔) การสร้างถาวรวัตถุอันเหมาะสม เจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดจะต้องพยายาม รักษาความเป็นระเบียบ ในการก่อสร้างถาวรวัตถุให้เป็นไปตามแปลนที่ได้ตกลงกันไว้ โดยเน้นที่ ประโยชน์ในการใช้ และชุมชนเป็นหลัก

^{๔๔} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภณ), พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา, หน้า ๒๒๑ – ๒๒๒.

๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตราที่ ๔๐ ได้แบ่งศาสนสมบัติออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง ๒) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง^{๙๕} การจัดการดูแลรักษา ศาสนสมบัติทั้งสองประเภทนั้น มีทั้งที่อยู่ในส่วนของรัฐและของมหาเถรสมาคม ซึ่งผู้ดูแลส่วนมากก็คือเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการที่อยู่ในเขตปกครองพื้นที่นั้นๆ จะต้องจัดการศาสนสมบัติของ วัดให้เป็นไปด้วยดี คือ การจัดการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันศาสนสมบัติของวัดและผลประโยชน์ของวัดไม่ให้เกิดความเสียหาย เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการให้มีการปฏิบัติในสิ่งต่อไปนี้^{๙๖}

๑) ถ้าวัดใดยังไม่มีโฉนดแสดงกรรมสิทธิ์เป็นสถานที่ตั้งวัด เจ้าอาวาสต้องรีบดำเนินการจัดทำให้ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง พร้อมทั้งการปักปันเขตกันอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันกรณีพิพาทระหว่างวัดกับชาวบ้าน

๒) ถ้าวัดใดยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เจ้าอาวาสต้องดำเนินการ ให้เรียบร้อยให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ และจัดการขึ้นทะเบียนที่ธรณีสงฆ์ และจัดการทำบัญชี ที่กัลปนา (ที่อุทิศผลประโยชน์ถวายวัด) ให้เป็นหลักฐาน และดำเนินการจัดที่ธรณีสงฆ์และ ที่กัลปนาสงฆ์ของวัดให้เกิดประโยชน์แก่วัดเท่าที่จะทำได้ โดยไม่ทำให้ประชาชนเดือดร้อน

๓) ควรจัดทำบัญชีการวัดของวัด ปุชนิยัตถุของวัด และถ้าเป็นไปได้ควรถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐาน และจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่ายของวัด เก็บไว้เป็นหลักฐานให้เรียบร้อย

๒.๖.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์การช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปหรือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์^{๙๗}

การให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูลดังที่ปรากฏในพุทธการสูตร ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวรบิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถ

^{๙๕} พระเทพเวที (ประกอบ ธรรมเสฏฐโธ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, หน้า ๑๒๖.

^{๙๖} ดูรายละเอียดใน พระธรรมวโรดม, “การปกครองวัด”, ใน เอกสารประกอบการอบรมสัมมนา เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๐ – ๕๑.

^{๙๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๒๓.

และพญานาค ประภาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่า เธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดี ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพาศพรหมจรรย์เพื่อต้องการสลดโสมะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ” ด้วยประการดังกล่าวนี้^{๙๘} การสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบหลายประการ^{๙๙} คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรมและทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังปรากฏในสังคาลสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรด้วยหลัก ๖ ประการ^{๑๐๐} คือ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคย ได้ฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้

บทบาทของวัดและคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์และวัดมีบทบาทในการจัดการสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปในหลายๆ ด้าน พอสรุปได้ ดังนี้

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น
๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
๓. เป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้คนสมัยนั้น
๔. เป็นที่พักของคนเดินทาง
๕. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาล และมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน
๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ
๘. เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเอาไว้
๙. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือ ยืมไปใช้ตามบ้านเมื่อตนมีการจัดงานต่างๆ

๑๐. เป็นศูนย์กลางของการบริหารการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่างๆ

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือบริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต^{๑๐๑}

ในปัจจุบันการสาธารณะสงเคราะห์ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม^{๑๐๒} โดย มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการ

^{๙๘} พุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

^{๙๙} พระราชวรรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒.

^{๑๐๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๑๐๑} พระราชวรรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า ๑๖.

สาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ในการออกข้อบังคับวางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้(มาตรา ๑๕ ตรี)^{๑๐๓} สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมาก คือ วัดและเจ้าอาวาสเพราะมีบทบาทอยู่เกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๗) ไว้ว่าเจ้าอาวาสมีหน้าที่ (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี และ (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง

ลักษณะการจัดสาธารณสงเคราะห์ในปัจจุบันมี ๔ ประการ^{๑๐๔} คือ

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชนหรือการตั้งมูลนิธิ มุ่งเอากิจการที่ทำเอง หรือโครงการ ที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไปในกาลที่ควรช่วยเหลือ ได้แก่ คราวประสบภัยต่างๆ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว

บทบาทของการจัดสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์และวัดในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากสภาพการณ์โดยรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ไทย กำลังอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางบริบทของสังคมไทยที่การเปลี่ยนแปลงไปโดยเท่าที่และบทบาทของพระสงฆ์หรือวัดที่มีการปรับเปลี่ยนนี้ บางอย่างก็ส่งผลดีต่อคณะสงฆ์ แต่บางอย่างก็ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การเจริญแพร่หลายของพุทธพาณิชย์ ที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการ^{๑๐๕} หรือการที่วัดมีพระหมอดูเกิดขึ้นจำนวนมากในวัด การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นภาพสะท้อนที่เกิดจากการปรับปรุงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีบทบาท

รูปลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน จึงมีลักษณะที่หลากหลาย และต่างคนต่างทำและมีลักษณะที่มุ่งเน้นในด้านวัตถุเสียเป็นส่วนมากไม่สามารถที่จะเชื่อมโยงระหว่างการสงเคราะห์ทางด้านวัตถุให้เข้ากับศาสนธรรมและมักจะเป็นไปในลักษณะที่เป็น

^{๑๐๒} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม, หน้า ๓๓๑ – ๓๓๖.

^{๑๐๓} พระเทพเวที (ประกอบ ธมฺมสกุโล), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, หน้า ๑๑๘.

^{๑๐๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๒๓- ๑๒๕.

^{๑๐๕} พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและการออกจากวิกฤต, หน้า ๙๙.

การสนองตอบต่อความต้องการทางสังคมเสียเป็นส่วนมาก คือเป็นไปตามกระแสของสังคมมากกว่าที่จะเป็นการสงเคราะห์เพื่อชี้นำสังคมเหมือนในครั้งสมัยพุทธกาล

ดังนั้น เพื่อให้วัดและพระสงฆ์ได้เป็นผู้มีบทบาทและคุณค่าอยู่ในสังคมอย่างแท้จริง

ก. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ที่เป็นผู้ให้การสงเคราะห์ นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่องานด้านการสาธารณสงเคราะห์เป็นอย่างมาก ซึ่งพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและจะต้องมีองค์ประกอบต่อไปนี้

๑. เป็นผู้ที่มีศีลสมบูรณ์ เพราะเป็นผู้ตั้งตนไว้ชอบ คือการปฏิบัติตน ผีกตนต์แล้ว ตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล มีใจประกอบไปด้วยหิริโอตตัปปะ เป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่จะต้องทำให้เกิดมีในตน เรียกว่า ปาริสุทธิศีล ๔^{๑๐๖} มีจิตเมตตาแก่คนทั่วไปเสมอกัน

๒. เป็นผู้ที่มีสัปปริสธรรม คือธรรมของสัตบุรุษ^{๑๐๗} ซึ่งจะทำให้เป็นผู้รู้หลักการหรือจุดมุ่งหมายของการกระทำ รู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม และการเป็นผู้รู้จักชุมชน และรู้วิธีการที่จะประพาสต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๓. ควรตระหนักในภาระหน้าที่ของตนในการที่จะเป็นผู้ให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน โดยถือเป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องทำให้มีขึ้น เพราะนอกจากจะเป็นการอนุเคราะห์แก่ผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตนเองแล้ว ยังเป็นการเกื้อกูลต่อสังคมที่ตนดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นการเผยแผ่พระศาสนาด้วย

๔. ควรแบ่งงานให้พระที่เป็นลูกวัดได้รับผิดชอบงานในด้านต่างๆ ตามความเหมาะสมของความรู้ความสามารถ ด้วยการสมมติแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งภายในวัด ให้เป็นผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อไม่ให้งานกระจุกตัวอยู่กับเจ้าอาวาสมากเกินไป

๕. จำเป็นที่จะต้องมีส่วนร่วมในการให้การสงเคราะห์และเป็นไปอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย ซึ่งการสงเคราะห์ควรมีหลักการใหญ่ๆ ว่า เพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ คือ ทำให้เขารู้และสามารถที่จะช่วยตัวเองได้^{๑๐๘} และมีความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกายและใจ โดยการสงเคราะห์ทางวัตถุก็เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ

๖. จำเป็นที่จะต้องมีส่วนร่วมในการสงเคราะห์ เพื่อเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งวิธีการสงเคราะห์ควรดำเนินการให้เป็นไปตามหลักของสังคหวัตถุ ๔ คือ ๑) ทาน คือ การให้ ๒) ปิยวาจา คือ การเป็นผู้มีวาจางาม พูดอย่างรักกัน ๓) อตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ ประพาสตัวให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น และ ๔) สมานัตตตา คือการรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ตามความเหมาะสม การวางตนสม่ำเสมอ ประพาสตนให้เป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

ข. วัดที่ทำหน้าที่ในการจัดการสงเคราะห์ ในปัจจุบันวัดจำนวนไม่น้อยที่ทอดทิ้งธุระ ในการให้การสงเคราะห์แก่ชุมชนที่วัดตั้งอยู่ สถานที่และพื้นที่ของวัดถูกนำไปใช้หาผลประโยชน์ในทางที่ผิดจากวัตถุประสงค์ เช่น ให้เอกชนเช่าพื้นที่ของวัดทำธุรกิจบ้าง เป็นต้น โดยวัดไม่ได้ใส่ใจต่อความ

^{๑๐๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๓.

^{๑๐๗} อัง, สดตก, (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

^{๑๐๘} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

ต้องการในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และปัจจัยที่ได้ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดอย่างแท้จริง ดังนั้น เพื่อให้วัดมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง วัดจึงควรดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. วัดควรใช้สถานที่ของวัดที่มีอยู่ ให้เป็นไปเพื่อสนองต่อความต้องการของชุมชนที่วัดตั้งอยู่ ในการประกอบกิจกรรมของชุมชนตามโอกาสอันสมควร เช่น การอนุเคราะห์ให้มีการจัดตั้งหน่วยงานสาธารณประโยชน์ขึ้นในวัดโดยการร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน องค์กรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือจัดพื้นที่ของวัดส่วนใดส่วนหนึ่งให้เป็นสนามกีฬา เป็นต้น

๒. วัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ เพื่อดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน โดยให้เป็นไปตามระเบียบการของมหาเถรสมาคม (หน่วยอบรมประจำตำบล) และให้มีการดำเนินการอย่างจริงจัง

๓. วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ หรือสาธารณประโยชน์ เช่น การจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิประจำวัด เพื่อนำดอกผลมาใช้จ่ายช่วยเหลือประชาชนทั่วไป ตามโอกาสอันสมควร

๔. วัดควรดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามหลักอปริหานิยธรรม^{๑๐๙} เช่น จัดให้มีการประชุม การดำเนินงาน ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยวัดเป็นผู้จัดให้มีการดำเนินการ ซึ่งการนี้อาจมีพระสงฆ์ที่วัดจัดให้มีความรับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการ

๕. วัดควรการจัดสภาพแวดล้อมของวัด ให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ หรือจัดสถานที่ของวัดไว้บริการญาติโยม เพื่ออำนวยความสะดวกในการต่างๆ เช่น การใช้วัดเป็นฌาปนสถาน สุสาน และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอื่นๆ ที่เห็นสมควร

ค. คณะสงฆ์ที่ผู้ควบคุมและให้การส่งเสริมในการสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ ในระดับของคณะสงฆ์ทั้งที่เป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมีลักษณะงานที่เกี่ยวข้องอยู่ ๒ ประการ คือ การควบคุมและการให้การส่งเสริม เพื่อให้การจัดสาธารณสงเคราะห์เป็นไปด้วยดี ดังนั้น คณะสงฆ์จึงต้องดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้

๑. คณะสงฆ์ควรกำหนดจุดมุ่งหมายของการสงเคราะห์ เป็นไปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีการกำหนดจุดมุ่งหมายและมีการวางแผนงานการสาธารณสงเคราะห์ ไว้อย่างเป็นระบบ กำหนดเป็นแนวนโยบายของคณะสงฆ์ให้ชัดเจนในแต่ละพื้นที่ หรือชุมชนนั้นๆ

๒. คณะสงฆ์ควรที่ส่งเสริมบทบาทของพระอุปัชฌาย์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาในเบื้องต้นที่มีความใกล้ชิดและสนิทสนมกัน ให้เป็นควบคุมเอาใจใส่ต่อสัทธิวิหาริกและอันตวาสิกของตนอย่างเข้มงวด เพราะพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยหน้าที่ อันจะทำให้การแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้เป็นไปอย่างรวดเร็ว

๓. คณะสงฆ์พึงดำเนินการเพื่อให้พระสงฆ์ วัด ได้มีหน้าที่ บทบาท และ ความรับผิดชอบในการสงเคราะห์ต่อชุมชนที่วัดและพระสงฆ์ตั้งอยู่ ด้วยการสนับสนุนวัด และพระสงฆ์ ให้มีบทบาทในการสงเคราะห์ชุมชนในท้องถิ่น ตามแนวนโยบายของรัฐและของคณะสงฆ์

^{๑๐๙}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๖๘/๘๖.

๔. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ วัด ได้มีบทบาทในการสาธารณสงเคราะห์ ในกาลอันควร ทั้งในระดับท้องถิ่นและอื่นๆ และให้มีการรวมกลุ่มกันในระดับต่างๆ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินงาน

๕. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมให้วัดหรือเจ้าอาวาสทั้งหลาย ถือเป็นหน้าที่ที่จะร่วมกันรับผิดชอบการสงเคราะห์ชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ โดยรับการแต่งตั้งหรือกำหนดโดยตำแหน่งให้เป็นกรรมการในองค์คณะบุคคล ไม่ให้กระจัดกระจายต่างคนต่างทำเหมือนในปัจจุบัน

๖. คณะสงฆ์ควรจัดให้มีสัมมนาเพื่อถวายเป็นความรู้ให้แก่เจ้าอาวาส ได้เรียนรู้และ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานด้านการสงเคราะห์อยู่เป็นประจำ และจัดให้พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสที่ทำงานด้านนี้ ได้มีการพบปะกันซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง

๗. คณะสงฆ์ควรที่จะใช้การควบคุม ด้วยการส่งเสริมให้ผู้ทำหน้าที่การจัดสาธารณสงเคราะห์ได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้องและเหมาะสม กล่าวคือ ถูกต้องตามหลักของพระธรรมวินัย และเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมที่ผู้สงเคราะห์ดำรงอยู่ โดยไม่ขัดแย้งกับหลักพระธรรมวินัย

การสาธารณสงเคราะห์นั้น เป็นงานที่ต้องอาศัยความเสียสละส่วนบุคคลเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นถ้าทำให้ผู้ทำหน้าที่เหล่านี้ มีโอกาสได้พบปะซึ่งกันและกันจะทำให้ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันและมีการเชื่อมโยงลักษณะงานให้เป็นระบบ เพื่อก่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ซึ่งการนี้คณะสงฆ์ควรจะรับเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการเพื่อให้มีขึ้น

สรุปว่า แนวคิดและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ควรต้องดำเนินตามพุทธบัญญัติเอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย สอดคล้องกับกฎระเบียบมหาเถรสมาคม เป็นไปตามสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งในเรื่องนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แสดง ความคิดเห็นไว้ว่า “เพราะว่าศาสนจักรและอาณาจักร มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยที่รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ออกบังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร เพราะการออกพระราชบัญญัติทำให้สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา”

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ จากการสำรวจพบว่า มีผู้ศึกษาไว้ ดังนี้

สมชาย สุรชาติรี ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวนบพ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี” ได้พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า พระสงฆ์สามารถแนะนำการใช้สมุนไพรแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี เพราะพระสงฆ์อยู่ในฐานะที่เป็นเชืือถือศรัทธาของประชาชนมาโดยตลอด บทบาทในการส่งเสริมการใช้สมุนไพร เช่น การแจกพันธุ์พืชสมุนไพรให้ชาวบ้านไปปลูก พระสงฆ์อาจเป็นผู้นำในการปลูกสวนสมุนไพร และควรมีการเผยแพร่ความรู้ทางสาธารณสุขและการใช้สมุนไพรแก่พระสงฆ์ เป็นต้น ในการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวนบพ เห็นควรใช้สถานที่ของวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของ

ชุมชนอยู่แล้วในรูปของสหกรณ์ฯ หรือคลังสมุนไพรประจำหมู่บ้าน อาจใช้วัดเป็นที่อบรมเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร การผลิตบุคลากรทางแพทย์แผนโบราณ^{๑๑๐}

พระประภา กิจโกศล ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา” พบว่าพระสงฆ์ ดำเนินการพัฒนาประชาชนในชนบท โดยเป็นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก จัดตั้งโครงการรณรงค์ลดละอบายมุขและโครงการส่งเสริมเพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนได้แก่โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการสหกรณ์ร้านค้าและโครงการออมทรัพย์ ประชาชนให้ความร่วมมือในทุกโครงการเนื่องจากเห็นว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อตนเองและหมู่บ้านโดยพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ การปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาของประชาชนเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังจากที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนา พบว่าประชาชนมีการปฏิบัติตนดีขึ้นด้านการปฏิบัติกิจทางศาสนา การลดอบายมุขและการพัฒนาจิตใจ โดยยอมรับพระสงฆ์มีบทบาทต่อการปฏิบัติในทางที่ดี^{๑๑๑}

ภัทรพร สิริกาญจน ได้ทำการศึกษาเรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโร ในการพัฒนาชุมชน” ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ ในแง่ของการพัฒนาที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องเหมาะสมกัน ซึ่งตามพุทธบัญญัติหรือพระวินัย พระสงฆ์มีบทบาทและหน้าที่ในการปฏิบัติธรรม เผยแผ่พุทธธรรม และช่วยเหลือชาวบ้านทั่วไปให้พ้นทุกข์ ตามความเหมาะสมและความสามารถ ในปัจจุบัน สภาพสังคมมีความซับซ้อนและประชาชนมีปัญหาชีวิตมากขึ้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างใกล้ชิดยิ่งกว่าแต่ก่อนและเป็นผู้แก้ปัญหาเกือบทุกเรื่องของชาวบ้าน เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาความยากจน เป็นต้น ดังนั้น พระสงฆ์ย่อมจะมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมและพัฒนาสังคมได้อย่างเหมาะสมและไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกับพระวินัย จนขาดความเป็นสมณะ หากรัฐและคณะสงฆ์เข้าใจบทบาทและเห็นความสำคัญของพระนักพัฒนาอย่างถ่องแท้พระนักพัฒนาย่อมจะได้รับความสนับสนุนให้มีบทบาทช่วยเหลือสังคมอย่างกว้าง ขวางต่อไป^{๑๑๒}

^{๑๑๐} สมชาย สุรชาติศรี, “บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๓๐).

^{๑๑๑} พระประภา กิจโกศล, “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการส่งเสริมการเกษตร, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๓๔).

^{๑๑๒} ภัทรพร สิริกาญจน, รายงานการวิจัย เรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโร ในการพัฒนาชุมชน”, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๕).

๒.๗.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ด้านบริหารกิจการคณะสงฆ์ จากการสำรวจพบว่า มีผู้ศึกษาไว้ ดังนี้

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์^{๑๓๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน ดังนี้

๑. การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ ได้แก่ จัดสร้างห้องน้ำ ห้องส้วม และถังเก็บน้ำฝน เพื่อการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน

๒. การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์ รักษาศีลพอกๆ กับการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิต ประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนใหญ่ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุขอีกด้วย

๓. การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน

จำนงค์ ร่มเย็น^{๑๓๔} ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระญาณวิทยาคมเถร (หลวงพ่อกุณปริสุทโธ) กับการพัฒนาชุมชน ในเขตอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่าพระญาณวิทยาคมเถร (หลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ) เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวยากจนมีวิถีชีวิตที่สมถะเรียบง่าย ครองตัวโสดจนเข้าถึงสู่สมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ยึดถืออุดมคติธรรมเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการพิจารณามรณานุสติ คือ การพิจารณาความตายทุกลมหายใจเข้าออก ทุกแห่งที่ผ่านจุดศูนย์กลางและจำพรรษา ท่านจะพัฒนาทั้งด้านจิตใจและด้านวัตถุควบคู่กันไป

ครั้นกลับมารับตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นต้นมา ได้ดำรงตนในเพศสมณะที่เจริญด้วยปฏิปทา ศีลาจารวัตรอันงดงามอย่างเสมอต้นเสมอปลายมาโดยตลอดมีบุคลิก

^{๑๓๓}เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๔๐.

^{๑๓๔}จำนงค์ ร่มเย็น. บทบาทของพระญาณวิทยาคมเถร (หลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ) กับการพัฒนา ชุมชนในเขตอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

อันเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวคือการนั่งยองๆ พูตญ-มิง สูปบุหรีมวนโต วัตรปฏิบัติในแต่ละวันเมื่อเสร็จจากกิจของสงฆ์แล้วจะต้อนรับญาติโยมจากทั่วสารทิศที่มาบริจาคทานทุกวันอย่างน้อยวันละ ๑๐,๐๐๐ บาท ความเป็นพระสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรม มีความเชื่อในวัตรมงคลและปาฏิหาริย์ ดังนั้นสื่อมวลชนทุกแขนง จึงสนใจและได้นำเสนอข่าวอย่างต่อเนื่องมาตลอด จึงทำให้ท่านเป็นที่รู้จักและเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นราชที่ “พระราชวิทยาคุณ” เนื่องในวโรกาสที่ครองราชย์ครบ ๕๐ ปี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙

บทบาทการพัฒนาชุมชนในเขตอำเภอด่านขุนทด พระญาณวิทยาคุณเถร (หลวงพ่อกุณปริสุทโธ) จะพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ กล่าวคือ ทางด้านจิตใจ ท่านได้อบรมสั่งสอนให้ประชาชนเข้าถึงคุณธรรมความดีงาม หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการนำไปปฏิบัติมากกว่าการสอนให้รู้หรือจำได้ การสอนจะเป็นลักษณะการพูดคุยกันธรรมดาง่ายต่อการเข้าใจ

ส่วนการพัฒนาทางด้านวัตถุ ท่านได้บริจาคทรัพย์เป็นจำนวนมาก ที่ได้มาจากการบริจาคของญาติโยมเพื่อพัฒนาการศึกษา สาธารณสุข ศาสนา และสาธารณประโยชน์อื่นๆ โดยเฉพาะการสร้างโรงเรียนและโรงพยาบาลมีมากกว่าด้านอื่นๆ คิดเป็นมูลค่าไม่น้อยกว่า ๔๕๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพราะท่านพิจารณาว่ามีประโยชน์ต่อสาธารณชนมากที่สุด ประชาชนทั่วไป จึงชื่นชมศรัทธาร่วมบริจาคกับท่าน เพราะเห็นว่าการพัฒนาของท่านสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ตรงความต้องการของประชาชนมีผลให้อำเภอด่านขุนทดมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนไทย ทั่วประเทศ

๒.๗.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณะสงเคราะห์ในอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง จากการสำรวจพบว่ามีผู้ศึกษาไว้ ดังนี้

พระมหาบุญเกิด มะพารมย์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา : หลวงพ่อเม้า อิสสรโร วัดป่าเลไลยก์และเครือข่าย จังหวัดบุรีรัมย์” ได้สรุปผลการศึกษาไว้ว่า การพัฒนาชุมชนชนบทของหลวงพ่อกุณปริสุทโธ นั้น ท่านได้นำเอาหลักพุทธธรรมและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์บูรณาการให้เป็นองค์ความรู้ เป็นวัฒนธรรมเป็นบรรทัดฐานของชุมชนตามวิถีชีวิตของท้องถิ่น การพัฒนาและการบริหารชุมชนของท่านท่านนั้นได้เน้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติ วิธีการทำงานเน้นแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยยึดหลักธรรมชาติของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จึงสามารถแก้ปัญหาและลดปัญหาต่างๆ ลงได้ ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามหลักพุทธธรรม คือการพัฒนาจิตวิญญาณชาวชุมชนที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบนั้น ท่านก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยสติปัญญา ความเสียสละ อดทนตามศักยภาพของท่าน เพื่อนำชาวบ้านชุมชนและสังคมไปสู่สันติได้^{๑๑๕}

^{๑๑๕} บุญเกิด มะพารมย์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา : หลวงพ่อกุณปริสุทโธ วัดป่าเลไลยก์ และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

กรณีการ์ โอมูเน ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” พบว่า พระสงฆ์ เป็นสื่อบุคคลที่มีความสามารถทรงคุณค่าในการพัฒนาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เพราะประชาชนเห็นว่า พระสงฆ์น่าไว้วางใจ มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารและความกระตือรือร้นในการพัฒนาท้องถิ่น และเสนอว่า น่าจะได้สนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิด เพื่อนำการพัฒนาชุมชน^{๑๑๖}

จากงานเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้คือ บทบาทของพระสงฆ์ ด้านสาธารณสงเคราะห์ คือการดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่วัยงาน หรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็น สาธารณะสมบัติหรือประชาชนทั่วไป การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้าน จิตใจและวัตถุ การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมา คคมข้อหนึ่ง “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” และในระเบียบการการ ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่า เป็นวิธีดำเนินการสาธารณูปการและการสาธารณ สงเคราะห์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม”

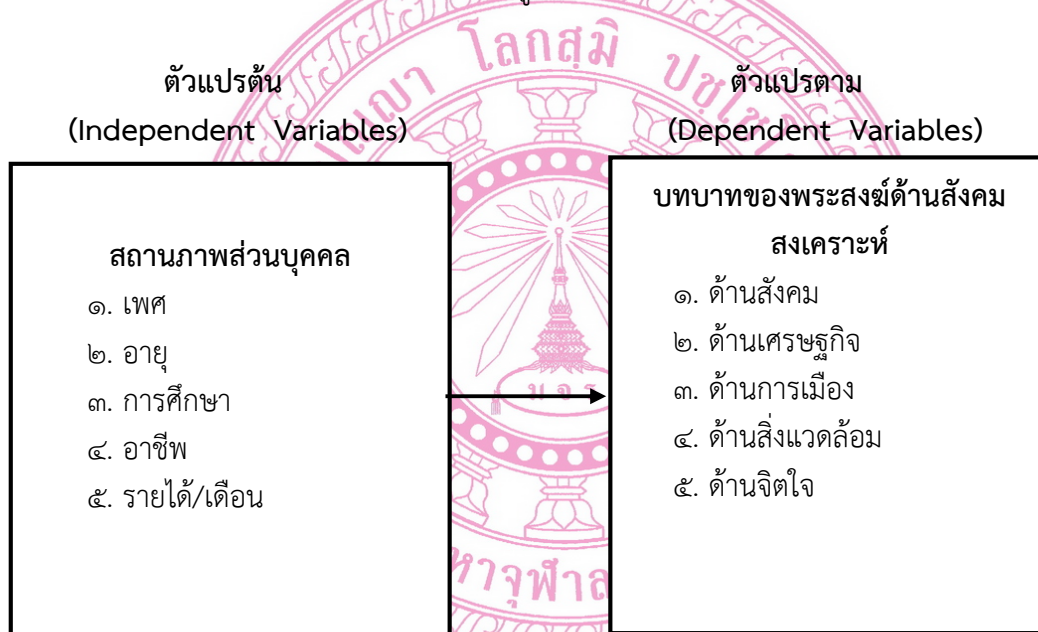
^{๑๑๖} กรณีการ์ โอมูเน, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการ สหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการ ประชาสัมพันธ์ (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖).

๒.๘ กรอบแนวความคิด

การวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้/เดือน

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทของพระสงฆ์ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ ดังแผนภูมิที่ ๒.๑

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

๓.๑.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในชุมชนบ้านพักองค์การทอผ้า ตั้งอยู่ในเขตดุสิต ซึ่งเป็นชุมชนประเภทเมืองประกาศเป็นชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ซึ่งชุมชนตั้งอยู่ที่ ถ.ทหาร ถนน ทหาร แขวง ถนนนครไชยศรี ซึ่งเป็นกลุ่มเขต ๑. มีประชากร ๕๒๓ และชุมชนเชิงสะพานพิบูลสงครามฝั่งซ้าย ตั้งอยู่ในเขตบางซื่อ ซึ่งเป็นชุมชนประเภทแออัดประกาศเป็นชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร ซึ่งชุมชนตั้งอยู่ที่ ซ.เชิงสะพานพิบูลสงครามฝั่งซ้าย ถนน ประชาราษฎร์ สาย1 แขวง บางซื่อ ซึ่งเป็นกลุ่มเขต 3. กลุ่มกรุงเทพเหนือชุมชนเชิงสะพานพิบูลสงครามฝั่งซ้าย มีประชากรจำนวน ๙๓๓ รวมเป็น ๑,๔๕๖ คน ทั้งสองชุมชนติดกับ วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร^๑

^๑ข้อมูลชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒.

๓.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้การใช้สูตรที่ทราบจำนวนประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ตามหลักความแปรผันร่วมกันระหว่างขนาดของกลุ่มตัวอย่าง กับความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นเนื่องจากการสุ่มตัวอย่างตามสูตรของ (Taro Yamane^๒)

$$n = \frac{N}{1 + N (e)^2}$$

เมื่อ n = จำนวนตัวอย่างหรือขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนหน่วยทั้งหมดหรือขนาดของประชากร

E = ความน่าจะเป็นของความผิดพลาดที่ยอมให้เกิดขึ้นได้

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	ชุมชน	ประชากร (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
๑.	ชุมชนบ้านพักองค์การทอผ้า	๕๒๓	๒๒๙
๒.	ชุมชนเชิงสะพานพิบูลสงคราม	๙๓๓	๓๐๐
รวมทั้งสิ้น		๑,๔๕๖	๕๒๙

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือในการสอบถาม

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

^๒ ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ, รศ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : บิสนิเนสอาร์แอนดี, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้น ตามกรอบบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทาง เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๓ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
- ๔ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
- ๓ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
- ๒ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
- ๑ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกให้ประชาชนทั่วไป ที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษาจำนวน ๓๐ คน เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถามอย่างชัดเจนหรือไม่ เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วจึงนำแบบสอบถามแจกให้กับประชากรที่จะทำการศึกษา ดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วนของการศึกษา

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๑ สุวริย์ ศิริโกศลภรณ์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๙ - ๑๔๐.

๒. ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. อาจารย์ พระมหาอานวย อสุการ์ ตรี. อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. อาจารย์ ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. อาจารย์ เดช ชูจันอัด อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๔

๓.หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับประชาชนใน วัดใกล้เคียง ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๕ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ . ๐.๙๖๓

๔.นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑.การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

๒. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการหลักสูตร ถึงเจ้าอาวาสวัดแก้วฟ้าจุฬามณี เพื่อขอความร่วมมือไปยังประชาชนผู้เข้ามาร่วมทำบุญในวัด หลังจากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับ จำนวน ๕๒๙ คนซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้ นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

^๕Cronbach, Lee J. *Essentials of psychological testing*, 4 th ed., (New York: Harper & Row,1971), p.67.

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

๒) ระดับบัพทภาพพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของนักเรียน

๓) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different (e:LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๔.๕๐ – ๕.๐๐	หมายความว่า	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๓.๕๐ – ๔.๔๙	หมายความว่า	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๒.๕๐ – ๓.๔๙	หมายความว่า	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๕๐ – ๒.๔๙	หมายความว่า	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๐๐ – ๑.๔๙	หมายความว่า	น้อยที่สุด

๕) วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบัพทภาพของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ปลายเปิด นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบคำพรรณนา

^๒ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสหวิชาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณีกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนา : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้ใช้ค่าสถิติความถี่(Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) การวัดความสำคัญของบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยให้คะแนนแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Ratio Scale) สำหรับลักษณะคำถามประกอบด้วยข้อความที่ให้ความสำคัญในแต่ละด้าน การวัดระดับความสำคัญของบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ใช้มาตราวัดของไลเคิร์ท (Likert Scale) ในการแปลผลเพื่อเขียนรายงาน

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลเป็น ๔ ตอนดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

๔.๕ ผลการศึกษาที่ค้นพบจากบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการแปลความหมายจากค่าร้อยละ ได้ผลการวิเคราะห์ ดังนี้ ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	๒๐๘	๓๙.๓๒
	หญิง	๓๒๑	๖๐.๖๘
อายุ	ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๖๘	๑๒.๘๕
	๒๑ – ๔๐ ปี	๑๔๖	๒๗.๖๐
	๔๑ ปีขึ้นไป	๓๑๕	๕๙.๕๕
ระดับการศึกษา	ต่ำกว่าปริญญาตรี	๓๙๘	๗๕.๒๔
	ปริญญาตรี	๑๐๙	๒๐.๖๐
	สูงกว่าปริญญาตรี	๒๒	๔.๑๖
อาชีพ	รับราชการ	๗๒	๑๓.๘๐
	พนักงานบริษัท	๒๔๑	๔๕.๕๖
	รับจ้างและอื่น ๆ เช่น ค้าขาย แม่บ้าน เกษียณอายุงาน ฯลฯ	๒๑๕	๔๐.๕๖
รายได้ต่อเดือน	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๑ บาท	๒๖๒	๔๙.๕๓
	๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๑๘๓	๓๔.๕๙
	๑๕,๐๐๑ ขึ้นไป	๘๔	๑๕.๘๘
รวม		๕๒๙	๑๐๐.๐๐

จากข้อมูลในตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นดังนี้

๑. เพศ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๕๒๙ คน ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๖๐.๖๘ เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๓๙.๓๒ เป็นเพศชาย

๒. อายุ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๕๒๙ คน ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๕๙.๕๕ มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป รองลงมาคือ ร้อยละ ๒๗.๖๐ มีอายุอยู่ในช่วง ๒๑ – ๔๐ ปี และร้อยละ ๑๒.๘๕ มีอายุ ต่ำกว่า ๒๑ ปี

๓. ระดับการศึกษา จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๗๕.๒๔ มีศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี รองลงมาร้อยละ ๒๐.๖๐ มีศึกษาระดับปริญญาตรี และร้อยละ ๔.๑๖ มีศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี

๔. อาชีพ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๔๕.๕๖ ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท รองลงมาร้อยละ ๔๐.๕๖ ประกอบอาชีพรับจ้างและอื่นๆ เช่น ค้าขาย แม่บ้าน เกษียณอายุงาน ฯลฯ และร้อยละ ๑๓.๘๐ ประกอบอาชีพรับราชการ

๕. รายได้ต่อเดือน จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๔๙.๕๓ มีรายได้ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๑ บาท รองลงมาร้อยละ ๓๔.๕๙ มีรายได้ ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท และร้อยละ ๑๕.๘๘ มีรายได้ ๑๕,๐๐๑ ขึ้นไป

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ใช้วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และแปลเป็นความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ได้ผลวิเคราะห์ดังนี้

ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของประชาชนแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดระดับเกณฑ์ความคิดเห็น แบ่งเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

ระดับค่าเฉลี่ย ๔.๒๑ – ๕.๐๐ มากที่สุด

ระดับค่าเฉลี่ย ๓.๔๑ – ๔.๒๐ มาก

ระดับค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ – ๓.๔๐ ปานกลาง

ระดับค่าเฉลี่ย ๑.๘๑ – ๒.๖๐ น้อย

ระดับค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๘๐ น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับ
บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร ในภาพรวม

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร			
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการพัฒนาสังคม	๓.๙๙	๐.๘๕	มาก
๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๐๗	๐.๘๔	มาก
๓. ด้านการเมือง	๔.๐๘	๐.๙๗	มาก
๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๔.๑๕	๐.๙๕	มาก
๕. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๒๘	๐.๘๙	มากที่สุด
รวม	๔.๑๑	๐.๙๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมากเท่ากับ ๔.๑๑ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุดและประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับ
บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร

ด้านการพัฒนาสังคม	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม	๓.๙๙	๐.๗๘	มาก
๒. เป็นแบบอย่างของชุมชนในการพัฒนาสังคม	๓.๙๑	๐.๖๔	มาก
๓. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม	๔.๐๖	๑.๐๘	มาก
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการพัฒนาสังคม แก่ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ	๔.๑๑	๐.๘๕	มาก
๕. ติดตามผล พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนา สังคม	๓.๘๗	๐.๙๑	มาก
รวม	๓.๙๙	๐.๘๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมาก ๓.๙๙ และเมื่อพิจารณา เป็นรายข้อ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับ
บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง	๔.๐๗	๐.๘๗	มาก
๒. เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง	๔.๑๐	๐.๗๖	มาก
๓. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง	๓.๙๘	๐.๘๔	มาก
๔. เทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน	๔.๒๓	๐.๙๓	มากที่สุด
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ	๓.๙๖	๐.๘๒	มาก
รวม	๔.๐๗	๐.๘๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมาก ๔.๐๗ และเมื่อพิจารณา เป็นรายข้อ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ในข้อการเทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด และประชาชนมีความคิดเห็นในข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับ
บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร

ด้านการเมือง	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม	๔.๐๙	๑.๓๗	มาก
๒. เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม	๔.๑๒	๐.๘๘	มาก
๓. แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา ประชาธิปไตย	๔.๐๕	๐.๗๓	มาก
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องหลักธรรมการ ปกครอง ในชุมชน	๔.๑๔	๐.๙๕	มาก
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนา การเมือง	๓.๙๙	๐.๙๓	มาก
รวม	๔.๐๘	๐.๙๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน :
กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง อยู่ในระดับมาก ๔.๐๘ และเมื่อ
พิจารณา เป็นรายข้อ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน :
กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับ
บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร

ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวงแหน สิ่งแวดล้อม	๔.๑๙	๐.๘๔	มาก
๒. เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๔.๑๓	๐.๗๘	มาก
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และ พัฒนาสิ่งแวดล้อม	๔.๑๕	๐.๙๘	มาก
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ ประชาชนในชุมชน	๔.๒๒	๑.๑๕	มากที่สุด
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนา เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	๔.๐๗	๑.๐๑	มาก
รวม	๔.๑๕	๐.๙๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน :
กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก ๔.๑๕
และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน :
กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในข้อเทศนา อบรม
บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุดและประชาชนมี
ความคิดเห็นในข้ออื่นๆ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับ
บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร

ด้านการพัฒนาจิตใจ	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้			
สงบ	๔.๒๕	๐.๗๖	มากที่สุด
๒. เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ	๔.๒๗	๐.๘๙	มากที่สุด
๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม	๔.๒๒	๐.๘๕	มากที่สุด
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรม			
แก่ประชาชนในชุมชน	๔.๔๔	๑.๐๕	มากที่สุด
๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนา			
เกี่ยวกับสาธารณสุข	๔.๒๑	๐.๙๑	มากที่สุด
รวม	๔.๒๘	๐.๘๙	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๗ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน :
กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด
๔.๒๘ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา
ชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ต่อเดือน ดังตารางที่ ๔.๘ – ๔.๑๘

สมมติฐานที่ ๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ

บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร	เพศ				t	Sig.
	ชาย		หญิง			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาสังคม	๓.๙๗	๐.๘๘	๔.๐๕	๐.๗๙	-๒.๒๑	๐.๐๕*
๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๐๑	๐.๕๖	๔.๑๑	๐.๔๓	-๓.๑๕	๐.๐๕*
๓. ด้านการเมือง	๓.๙๘	๐.๙๓	๔.๑๗	๑.๐๕	-๒.๕๔	๐.๐๓*
๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๔.๐๓	๐.๙๙	๔.๒๑	๐.๘๗	-๓.๖๑	๐.๐๒*
๕. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๒๒	๐.๗๖	๔.๓๗	๐.๙๘	-๒.๒๔	๐.๐๒*
รวม	๔.๐๔	๐.๘๐	๔.๑๘	๐.๘๒	-๒.๘๕	๐.๐๒*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพด้านอายุ

บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร	อายุ						F	Sig.
	ต่ำกว่า ๒๑ ปี		๒๑ - ๔๐ ปี		๔๑ ปีขึ้นไป			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาสังคม	๓.๙๗	๐.๙๒	๔.๐๔	๐.๘๔	๔.๐๐	๐.๘๕	๑.๗๒	๐.๐๕*
๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๐๙	๐.๙๑	๓.๙๘	๐.๗๓	๔.๑๕	๐.๘๑	๘.๓๔	๐.๐๒*
๓. ด้านการเมือง	๔.๐๒	๑.๐๕	๔.๑๑	๐.๘๓	๔.๒๐	๑.๒๒	๓.๖๗	๐.๐๓*
๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๔.๐๗	๑.๐๐	๔.๑๙	๐.๙๑	๔.๒๑	๐.๙๖	๒.๓๓	๐.๐๒*
๕. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๒๓	๐.๗๗	๔.๒๖	๐.๘๐	๔.๓๕	๐.๙๙	๐.๖๔	๐.๐๑*
รวม	๔.๐๘	๐.๙๓	๔.๑๒	๐.๘๒	๔.๑๘	๐.๙๗	๔.๒๘	๐.๐๑*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ ประชาชนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประชาชนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่งสอน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๗

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม จำแนกตามด้านอายุ

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๒๑ – ๔๐ ปี	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๐๘	๔.๑๒	๔.๑๘
ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๔.๐๘	–	๐.๐๔	๐.๑๐*
๒๑ – ๔๐ ปี	๔.๑๒		–	๐.๐๖
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๑๘			–

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ ประชาชนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๒๑ ปี และ ๒๑ – ๔๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม ในระดับน้อยกว่าประชาชนที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม จำแนกตามด้านอายุ

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๒๑ – ๔๐ ปี	๔๑ ปีขึ้นไป
		๓.๙๗	๔.๐๔	๔.๐๐
ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๓.๙๗	–	๐.๐๗*	๐.๐๓
๒๑ – ๔๐ ปี	๔.๐๔		–	๐.๐๔
๔๑ ปีขึ้นไป				–

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๑ ประชาชนที่มีอายุ ๒๑ – ๔๐ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๒๑ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ จำแนกตามด้านอายุ

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๒๑ – ๔๐ ปี	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๐๙	๓.๙๘	๔.๑๕
ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๔.๐๙	–	๐.๑๑*	๐.๐๖
๒๑ – ๔๐ ปี	๓.๙๘		–	๐.๑๗*
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๑๕			–

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๒ ประชาชนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๒๑ ปี และ ๔๑ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุ ๒๑ – ๔๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัด
แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง จำแนกตามด้านอายุ

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๒๑ – ๔๐ ปี	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๐๒	๔.๑๑	๔.๒๐
ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๔.๐๒	–	๐.๐๙	๐.๑๘*
๒๑ – ๔๐ ปี	๔.๑๑		–	๐.๐๙
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๒๐			–

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ ประชาชนที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ
พระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง ในระดับ
มากกว่าประชาชนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๒๑ ปี และ ๒๑ – ๔๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัด
แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จำแนกตามด้าน
อายุ

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๒๑ – ๔๐ ปี	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๐๗	๔.๑๙	๔.๒๑
ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๔.๐๗	–	๐.๑๒*	๐.๑๔*
๒๑ – ๔๐ ปี	๔.๑๙		–	๐.๐๒
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๒๑			–

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ ประชาชนที่มีอายุ ๒๑ – ๔๐ ปี และ ๔๑ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็น
เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร
ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๒๑ ปี อย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา
วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามด้านอายุ

อายุ	$\bar{x}$	อายุ		
		ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๒๑ – ๔๐ ปี	๔๑ ปีขึ้นไป
		๔.๒๓	๔.๒๖	๔.๓๕
ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๔.๒๓	–	๐.๐๓	๐.๑๒*
๒๑ – ๔๐ ปี	๔.๒๖		–	๐.๐๙
๔๑ ปีขึ้นไป	๔.๓๕			–

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ ประชาชนที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ
พระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ
ในระดับมากกว่าประชาชนที่มีอายุ ต่ำกว่า ๒๑ ปี และ ๒๑ – ๔๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ
๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์
ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน :
กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนก
ตามสถานภาพด้านการศึกษา

บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนา ชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้า จุฬามณี กรุงเทพมหานคร	ระดับการศึกษา						F	Sig.
	ต่ำกว่า ปริญญาตรี		ปริญญาตรี		สูงกว่า ปริญญาตรี			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาสังคม	๔.๐๕	๐.๙๑	๓.๙๘	๐.๘๒	๔.๐๑	๐.๘๑	๑๑.๒๕	๐.๐๗
๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๑๓	๐.๗๗	๔.๐๑	๐.๘๖	๔.๑๐	๐.๙๑	๑๐.๗๐	๐.๑๖
๓. ด้านการเมือง	๔.๑๓	๑.๐๑	๔.๐๕	๐.๙๐	๔.๐๘	๑.๐๒	๖.๒๙	๐.๓๒
๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๔.๑๒	๐.๙๐	๔.๑๗	๐.๙๘	๔.๒๐	๐.๙๔	๗.๑๓	๐.๑๙
๕. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๓๖	๐.๘๘	๔.๒๓	๐.๙๓	๔.๒๙	๐.๘๒	๑.๘๑	๐.๕๖
รวม	๔.๑๖	๐.๘๙	๔.๐๙	๐.๙๐	๔.๑๔	๐.๙๐	๕.๕๖	๐.๑๔

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ ประชาชนที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประชาชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบความความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามสถานภาพด้านอาชีพ

บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร	ระดับการศึกษา						F	Sig.
	รับราชการ		พนักงานบริษัท		รับจ้างและอื่น ๆ			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาสังคม	๔.๐๐	๐.๙๒	๓.๙๖	๐.๘๕	๔.๐๓	๐.๘๘	๑๐.๔๖	๐.๑๒
๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๑๑	๐.๗๘	๔.๐๕	๐.๙๖	๔.๑๒	๐.๘๔	๑๔.๘๑	๐.๑๐
๓. ด้านการเมือง	๔.๑๖	๐.๙๑	๔.๐๔	๑.๑๑	๔.๐๗	๐.๙๒	๑๖.๓๗	๐.๒๓
๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๔.๒๐	๐.๙๘	๔.๑๙	๑.๐๘	๔.๑๔	๐.๙๙	๙.๑๑	๐.๑๓
๕. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๒๒	๐.๙๓	๔.๓๙	๐.๙๑	๔.๑๘	๐.๗๖	๔.๒๔	๐.๐๖
รวม	๔.๑๔	๐.๙๐	๔.๑๓	๐.๙๘	๔.๑๑	๐.๘๘	๑๑.๖๕	๐.๑๗

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ ประชาชนที่มีอาชีพที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้ต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบความความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ จำแนกตามสถานภาพด้านรายได้

บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร	รายได้ต่อเดือน						F	Sig.
	ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๑ บาท		๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท		๑๕,๐๐๑ บาทขึ้นไป			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
๑. ด้านการพัฒนาสังคม	๓.๙๘	๐.๘๙	๔.๐๒	๐.๙๑	๔.๐๑	๐.๘๗	๒.๙๓	๐.๓๕
๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	๔.๑๑	๐.๗๕	๔.๐๖	๐.๘๙	๔.๐๕	๐.๘๐	๑๘.๑๔	๐.๔๔
๓. ด้านการเมือง	๔.๑๓	๑.๐๑	๔.๑๐	๐.๙๙	๔.๐๒	๐.๙๓	๗.๖๑	๐.๒๑
๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม	๔.๐๙	๑.๐๐	๔.๑๗	๐.๘๘	๔.๑๓	๐.๙๖	๑๑.๔๕	๐.๑๙
๕. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๔.๒๔	๐.๗๘	๔.๒๘	๐.๘๗	๔.๓๑	๐.๙๖	๒๐.๑๘	๒.๔๖
รวม	๔.๑๑	๐.๘๙	๔.๑๓	๐.๙๑	๔.๑๐	๐.๙๐	๑๗.๘๒	๑.๐๘

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ ประชาชนที่มีรายได้ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ทุกด้าน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

ตารางที่ ๔.๑๙ ตารางสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	t	F	Sig	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
สมมติฐานที่ ๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	-๒.๘๕	-	๐.๐๒	✓	-
สมมติฐานที่ ๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	-	๔.๒๘	๐.๐๑	✓	-
สมมติฐานที่ ๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	-	๕.๕๖	๐.๐๔	-	✓
สมมติฐานที่ ๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอาชีพต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	-	๑๑.๖๕	๐.๐๗	-	✓
สมมติฐานที่ ๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้ต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร แตกต่างกัน	-	๑๗.๘๒	๑.๐๘	-	✓

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย ที่ยอมรับสมมติฐาน ได้แก่ สมมติฐานที่ ๑ และสมมติฐานที่ ๒ ส่วน สมมติฐานที่ ๓, ๔, และ ๕ ปฏิเสธสมมติฐาน

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และเรียงลำดับความถี่ (Frequency)

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” สามารถสรุปปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

๑) ด้านการพัฒนาสังคม

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาสังคม

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- พระสงฆ์บางรูปยังวางตัวไม่เป็นกลางต่อการพัฒนาสังคม	- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีการฝึกอบรมพระสงฆ์เกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

๒) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- พระสงฆ์บางรูปยังขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ด้านเศรษฐกิจ	- ควรมีการจัดฝึกอบรมเพื่อเพิ่มความรู้ด้านเศรษฐกิจให้กับพระสงฆ์

๓) ด้านการเมือง

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการเมือง

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- พระสงฆ์บางรูปยังมีอคติต่อความเป็นธรรมในด้านการเมือง	- ควรมีการฝึกภาคปฏิบัติให้มากกว่านี้เพื่อลดความมีทิฐิ ต่อการเมือง

๔) ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

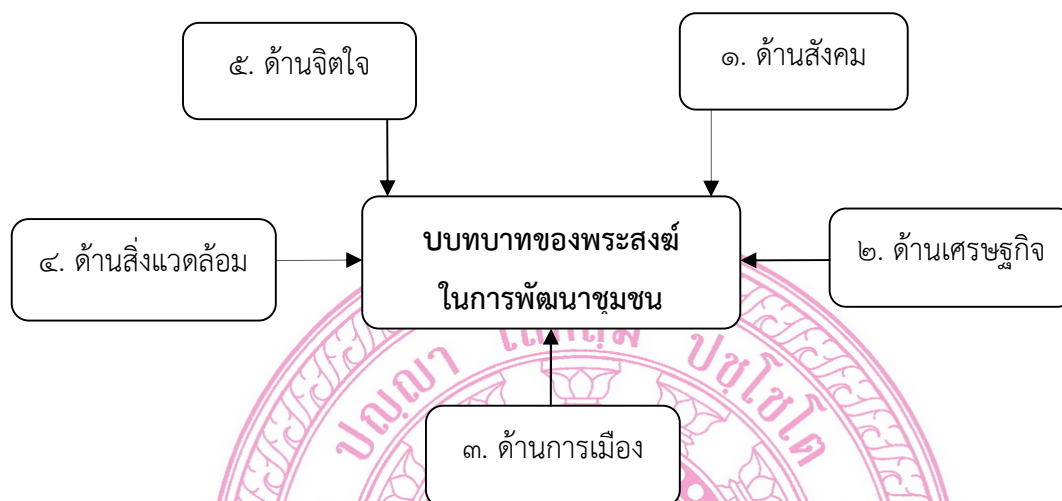
ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- วัดยังขาดสถานที่ ที่ถ่ายทอดด้านสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชน	- ควรส่งเสริมแหล่งพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มากกว่านี้

๕) ด้านการพัฒนาจิตใจ

ตารางที่ ๔.๒๔ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาจิตใจ

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- วัดขาดการจัดโครงการพัฒนาจิตใจประชาชนแบบต่อเนื่อง	- วัดควรจัดโครงการอย่างต่อเนื่อง

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัยพบว่าจากบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา
วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปได้ ดังนี้ คือ

๑. ทำให้ทราบถึงระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านศีลภาวนา ด้านจิตตภาวนา ด้านกายภาวนา และด้านปัญญาภาวนา จากแบบสอบถาม โดยพิจารณาจากรายด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย

๒. ทำให้ทราบการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยพิจารณาจากวุฒิและร้อยละที่มีมากที่สุดและน้อยที่สุด

๓. ทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จากแบบสอบถามปลายเปิด โดยพิจารณาจากรายข้อเฉพาะที่มีจำนวนความถี่มากที่สุดเท่านั้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตาม สถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนที่เข้ามาทำบุญในวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษา จำนวน ๕๒๙ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามเป็นหญิง ร้อยละ ๖๐.๖๘ มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๕๙.๕๕ มีศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ร้อยละ ๗๕.๒๔ ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท ร้อยละ ๔๕.๕๖ และมีรายได้ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๑ บาท ร้อยละ ๔๙.๕๓

๕.๑.๒ ผลการทดสอบสมมติฐานบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ๕๒๙ คน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุดและประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

ด้านการพัฒนาสังคม ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณา เป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณา เป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ในข้อการเทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด และประชาชนมีความคิดเห็นในข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการเมือง ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณา เป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ด้านพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในข้อเทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด และประชาชนมีความคิดเห็นในข้ออื่นๆ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการพัฒนาจิตใจ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นของต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านเพศ และอายุ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ประชาชนมีความคิดเห็นของต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการศึกษา ด้านอาชีพและด้านรายได้ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๒ การอภิปรายผล

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับประชาชนมีความคิดเห็นของต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนที่เข้ามาทำบุญในวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษา จำนวน ๕๒๙ คน โดยกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานครในด้านต่างๆ คือ ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาจิตใจ ผลการศึกษานำสู่การอภิปรายผล ดังนี้

โดยภาพรวม ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุดและประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านการเมือง ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมาก

ด้านการพัฒนาสังคม ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณา เป็นรายข้อ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสังคม อยู่ในระดับมากทุกข้อ นั่นคือมีการเทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการพัฒนาสังคม แก่ประชาชนในโอกาสต่างๆ ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม เป็นแบบอย่างของชุมชนในการพัฒนาสังคม และติดตามผล พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาสังคม จะเห็นได้ว่าปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก เช่น การอบรมธรรมะแก่ประชาชนในชุมชน เป็นแบบอย่างของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์^๑ ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน ดังนี้ ๑. การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ ได้แก่ จัดสร้างห้องน้ำ ห้องส้วม และถังเก็บน้ำฝน เพื่อการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลา

^๑ เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์. บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๕๐,

ประชามในตำบลและหมู่บ้าน ๒. การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์ รักษาศีลพอๆ กับการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิต ประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนใหญ่ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุขอีกด้วย ๓. การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณา เป็นรายข้อ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ในข้อการเทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด และประชาชนมีความคิดเห็นในข้ออื่นอยู่ในระดับมากทุกข้อ นั่นคือ พระสงฆ์มีเทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน เป็นแบบอย่างของชุมชนในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง และติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมีส่วนช่วยให้ประชาชนนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ ชูบ กาญจนประการ. ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ ทำให้คนเป็นคนดีทั้งการคิด การพูด และการประพฤติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่างๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ประพฤติดูชั่วได้ เป็นต้น และยังสอดคล้องกับ มาโนช ตันชวณิช ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชนบทในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า พระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เป็นเพราะวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับศาสนาพุทธมาโดยตลอดในส่วนรูปแบบการพัฒนานั้นชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าควรทำเป็นรูปคณะกรรมการ โดยมีพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ส่วนการพัฒนาที่ชาวบ้านต้องการคือ ด้านพัฒนาอาชีพและศีลธรรมมากกว่าพัฒนาทางด้านการศึกษาและสาธารณสุข^๒

ด้านการเมือง ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณา เป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการเมือง อยู่ในระดับมากทุกข้อ นั่นคือ พระสงฆ์มีการเทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องหลักธรรมการปกครอง ในชุมชน เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการ

^๒มาโนช ตันชวณิช. รายงานการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ), ๒๕๒๙. หน้า ๑๑๐.

รักษาประชาธิปไตย และติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาการเมือง จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีส่วนในการอบรมประชาชนให้มีสติ พิจารณาถึงหลักเหตุและผลในการตัดสินใจ **ชูป กาญจนประการ** ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือ ทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวมีความรู้ทางการเมืองและความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น และยังสอดคล้องกับ กรรณิการ์ โอมุณเณ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์” พระสงฆ์ เป็นสื่อบุคคลที่มีความสามารถทรงคุณค่าในการพัฒนาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เพราะประชาชนเห็นว่า พระสงฆ์น่าไว้วางใจ มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารและความกระตือรือร้นในการพัฒนาท้องถิ่นและเสนอว่า น่าจะได้สนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิด เพื่อนำการพัฒนาชุมชน^๓

ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ในข้อ เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุดและประชาชนมีความคิดเห็นในข้ออื่นๆ อยู่ในระดับมากทุกข้อ นั่นคือ พระสงฆ์มีการเทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการวางแผนสิ่งแวดล้อม ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม และติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีส่วนช่วยในการเป็นผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี” พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์จัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับการจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเป็นเงินกองทุน การศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวนให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความ

^๓กรรณิการ์ โอมุณเณ, “บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖).

ดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุม และให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน^๕

ด้านการพัฒนาจิตใจ ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา ชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการพัฒนาจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ นั่นคือ พระสงฆ์มีการ เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนา จิตใจให้สงบ ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม และติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุง แก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับ ประชาชน มีการอบรมพัฒนาจิตใจของประชาชนให้สงบสุข มีสติ ซึ่งสอดคล้องกับ **พรประภา กิจ โกลล** ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านโนนเมือง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” พบว่า พระสงฆ์ ดำเนินการพัฒนา ประชาชนในชนบท โดยเป็นการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก จัดตั้งโครงการรณรงค์ลดละอบายมุขและ โครงการส่งเสริมเพื่อพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนได้แก่ โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการสหกรณ์ร้านค้าและโครงการออมทรัพย์ ประชาชนให้ความร่วมมือในทุกโครงการเนื่องจาก เห็นว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อตนเองและหมู่บ้านโดยพระสงฆ์ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการ ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการ การปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาของประชาชน เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังจากที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนา พบว่า ประชาชนมีการ ปฏิบัติตนดีขึ้นด้านการปฏิบัติกิจทางศาสนา การลดละอบายมุขและการพัฒนาจิตใจ โดยยอมรับ พระสงฆ์มีบทบาทต่อการปฏิบัติในทางที่ดี^๖ และยังสอดคล้องกับ **เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์**^๗ ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานีมีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาทั้ง ๓ ด้าน ดังนี้ ๑. การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ ได้แก่ จัดสร้างห้องน้ำ ห้องส้วม และถังเก็บน้ำฝน เพื่อการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพ อนามัย จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อการศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ การอนุรักษ์ป่าไม้

^๕เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะ กรณีจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๔๐).

^๖พรประภา กิจโกลล, “บทบาทและผลได้ต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้าน โนนเมือง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการ ส่งเสริมการเกษตร, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๔).

^๗เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัด อุดรธานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ,๒๕๔๐.

รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัด ได้รับบริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒. การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์ รักษาศีลพอๆ กับการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิต ประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนใหญ่ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุขอีกด้วย ๓. การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน

ผลการทดสอบสมมติฐาน การเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จำแนกตามสถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นของต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านเพศ และอายุ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ประชาชนมีความคิดเห็นของต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร ด้านการศึกษา ด้านอาชีพและด้านรายได้ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ดังนี้

- ๑) นำผลวิจัยสามารถนำไปพัฒนาด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านอื่น ๆ
- ๒) หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลวิจัยนี้ไปพัฒนาให้สอดคล้องกับองค์กรที่ตนเองรับผิดชอบได้

๓) ควรทำเป็นคู่มือในการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๔) ควรศึกษาในเขตพื้นที่อื่น เพื่อประโยชน์ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ดังนี้

- ๑) พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างของชุมชนในการพัฒนาสังคม และสอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม

- ๒) ควรเทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการพัฒนาสังคม แก่ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ

๓) พระสงค์ควรชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

๔) พระสงค์ควรติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ

๕) สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ดังนี้

๑) ควรมีการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านอื่น ๆ

๒) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนด้านสังคมสงเคราะห์ในวัดต่าง ๆ

๓) ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาบทบาทคณะสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

กมล ภูประเสริฐ. การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๔.

การศาสนา, กรม. รายงานการศาสนาประจำปี ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

กิตติมา ปรีดีติลล. การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๒๙.

กীরติ ศรีวิเชียร. อดีต ปัจจุบัน และอนาคตแห่งบทบาทของสังฆมณฑล ในการแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๒.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

คะนิงนิตย์ จันทบุตร. สถานและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานเพื่อพัฒนาสังคม, ๒๕๓๒.

งามพิศ สัตย์สวน. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาศาสนา. กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๕.

ฉัตรชัย อรรถนันท์. หลักการบริหารการศึกษา. พิษณุโลก : แผนกเอกสารการพิมพ์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๙.

เชาว์ศิลป์ จินดาละออง. ปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างคนสร้างชาติ. วิทยาจารย์, ๒๕๔๔.

ทิตยา สุวรรณชฎ. ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ. พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๗.

อำรง บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตรออกแบบพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒.

บันลือ พงษ์ชนะวัน. การประถมศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : เอร่าวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๒๓.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕.

ประเวศ วะสี. **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม กรุงเทพมหานคร , ๒๕๓๕.

พนัส หันนาคินทร์. **หลักการบริหารโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

พวงรัตน์ วิเวกานนท์. **เทคนิคการบริหารโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๘.

พระเทพโสภณ. ก. **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสุชนา โรจนญาโณ. **การศึกษบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระราชวรมนี(ป.อ.ปยุต โต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕.

ไวรัช เจียมบรรจง. **จิตวิทยาสังคม เล่ม ๒**. นนทบุรี : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์ปากเกร็ด, ๒๕๒๙.

สมคิด บางโม. **สรุปสาระสำคัญและตัวบท พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๔.

สมชาย เทพแสง. **การปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปจิตและวิญญาณ**. วิทยากร. ๒๕๔๔.

สมพร เทพสิทธิ์. **การพัฒนาเศรษฐกิจกับบทบาทของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๔.

สุธีระ ทาตะวนิชย์. **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น**. เอกสารประกอบ การเรียนวิชาการบริหาร. ชลบุรี : คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๔.

สุพัตรา สุภาพ. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

อุทัย ธรรมเตโช. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์. ๒๕๓๑.

อุทัย บุญประเสริฐ. **การวางแผนการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน เอส ดี. เพรส, ๒๕๓๗.

(๒) บทความในวารสาร:

วินิจ เกตุขำ. ม.ป.ป. **การบริหารการศึกษา**. เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาการบริหารวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์,มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,

(๓) วิทยานิพนธ์:

- กิตติศักดิ์ ยโสธโร, พระ. การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).
- กิตติพงษ์ วงศ์สุวรรณ. การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนผู้นำการใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๗.
- จักรพงษ์ ปรารงค์วิเศษ. การศึกษาทัศนะของคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในจังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๕๑.
- ดิเรก พลเลิศ. บทบาทของศึกษานิเทศก์ตามโครงสร้างใหม่ของสำนักงานศึกษานิเทศก์ จังหวัด. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๓.
- ปราณี เกื้อทอง. บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๕.
- พระมหาสัณญา ปญฺญานิกโก. การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล : วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาสมณ สุนติกโร. การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- วรรณณี ภาณุวัฒน์สุข. บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตามการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.
- สุรพล สุวดีกุล. ความคิดเห็นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการพัฒนา การศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดระนอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.
- ศิริพรรณ ทองจินดา. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนกับการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี. กรุงเทพมหานคร : วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

๒. ภาษาอังกฤษ:

(I) Books

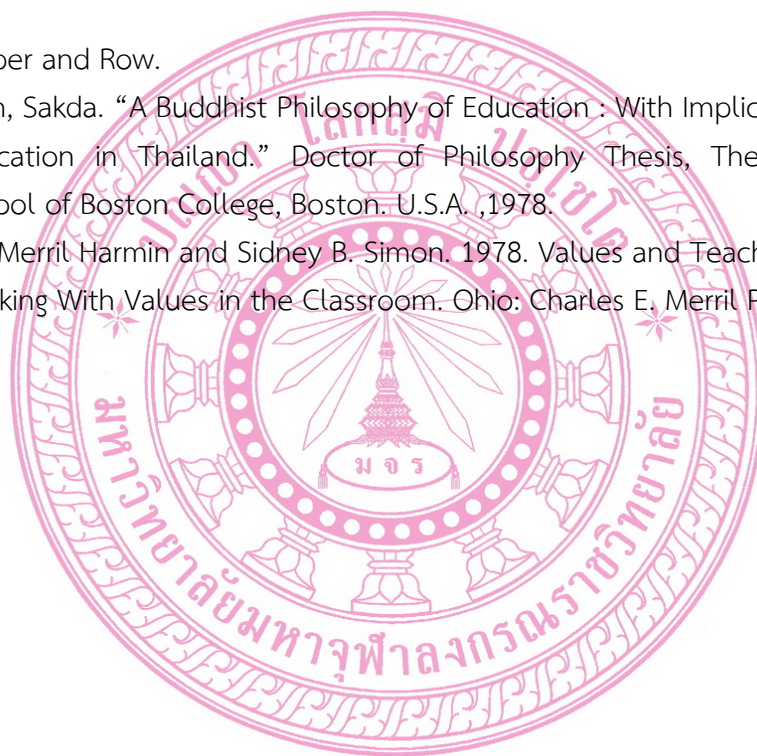
Ary, D. , Jacobs , L.C. and Razarieh , An Introduction to Research in Education. Chicago : Holf , Rinehart and Winston, Inc , 1990.

Edward, Allen L. Statistical Methods for the Behavioral Science. New York, Rinehart and Co.Inc., 1954.

Kohberg, Lawrence. 1984. The Psychology of Moral Development. New York: Harper and Row.

Prangpratanpon, Sakda. “A Buddhist Philosophy of Education : With Implications for Education in Thailand.” Doctor of Philosophy Thesis, The Graduate School of Boston College, Boston. U.S.A. ,1978.

Raths, Louis E. Merrill Harmin and Sidney B. Simon. 1978. Values and Teaching: Working With Values in the Classroom. Ohio: Charles E. Merrill Publishing.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง :

๑. แบบสอบถามชุดนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มุ่งสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับ บทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวิชาการสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความกรุณาจากท่านโปรดตอบแบบสอบถามนี้โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน เพื่อจะได้คำตอบที่สมบูรณ์ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการวิจัย และอาจนำไปใช้ในอนาคตได้ ข้อมูลที่ได้จากความคิดเห็นของท่านมีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัยครั้งนี้ ดังนั้น จึงขอความกรุณาจากท่านโปรดพิจารณาข้อความแต่ละข้อความโดยละเอียด และโปรดตอบแบบสอบถามตามสภาพความเป็นจริงโดยครบถ้วนทุกข้อ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะเก็บคำตอบของท่านไว้เป็นความลับอย่างยิ่ง และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น ไม่ใช้รายบุคคล

๒. แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามจากท่านด้วยดี

พระครูสังฆรักษ์สะอาด ปภสสโร (แสงอรุณ)
 นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : แบบสอบถาม มีทั้งหมด ๕ ข้อ กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับท่าน

๑. เพศ

☐ ๑. ชาย

☐ ๒. หญิง

๒. อายุ

☐ ๑. ต่ำกว่า ๒๑ ปี

☐ ๒. ๒๑ - ๔๐ ปี

☐ ๔. ๔๑ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

☐ ๑. ต่ำกว่าปริญญาตรี

☐ ๒. ปริญญาตรี

☐ ๓. สูงกว่าปริญญาตรี

๔. อาชีพ

☐ ๑. รับราชการ

☐ ๒. พนักงานบริษัท

☐ ๓. รับจ้างและอื่น ๆ เช่น ค้าขาย แม่บ้าน เกษียณอายุงาน ฯลฯ

๕. รายได้ต่อเดือน

☐ ๑. ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๑ บาท

☐ ๒. ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท

☐ ๕. ๑๕,๐๐๑ ขึ้นไป

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง : แบบสอบถามมีทั้งหมด ๕ ด้าน กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

๕ หมายถึง	มีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับ	มากที่สุด
๔ หมายถึง	มีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับ	มาก
๓ หมายถึง	มีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับ	ปานกลาง
๒ หมายถึง	มีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับ	น้อย
๑ หมายถึง	มีการพึ่งตนเองอยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร	ระดับความคิดเห็น				
	๕	๔	๓	๒	๑
๑. ด้านการพัฒนาสังคม					
๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม					
๒. เป็นแบบอย่างของชุมชนในการพัฒนาสังคม					
๓. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม					
๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการพัฒนาสังคม แก่ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ					
๕. ติดตามผล พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาสังคม					
๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ					
๖. สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง	๕	๔	๓	๒	๑
๗. เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง					
๘. ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง					
๙. เทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน					
๑๐. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ					
๓. ด้านการเมือง					
๑๑. สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม	๕	๔	๓	๒	๑
๑๒. เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม					
๑๓. แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย					
๑๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องหลักธรรมการปกครอง ในชุมชน					
๑๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาการเมือง					
๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๑๖. สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการหวงแหนสิ่งแวดล้อม	๕	๔	๓	๒	๑
๑๗. เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๑๘. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม					
๑๙. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน					
๒๐. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม					

๕. ด้านการพัฒนาจิตใจ	๕	๔	๓	๒	๑
๒๑. สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ					
๒๒. เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ					
๒๓. ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม					
๒๔. เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน					
๒๕. ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ
 ต่อบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร
 คำชี้แจง : แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาวัด
 แก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

๑. ด้านการพัฒนาสังคม

ปัญหา อุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๒. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

ปัญหา อุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๓. ด้านการเมือง

ปัญหา อุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๔. ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค

.....
 ข้อเสนอแนะ

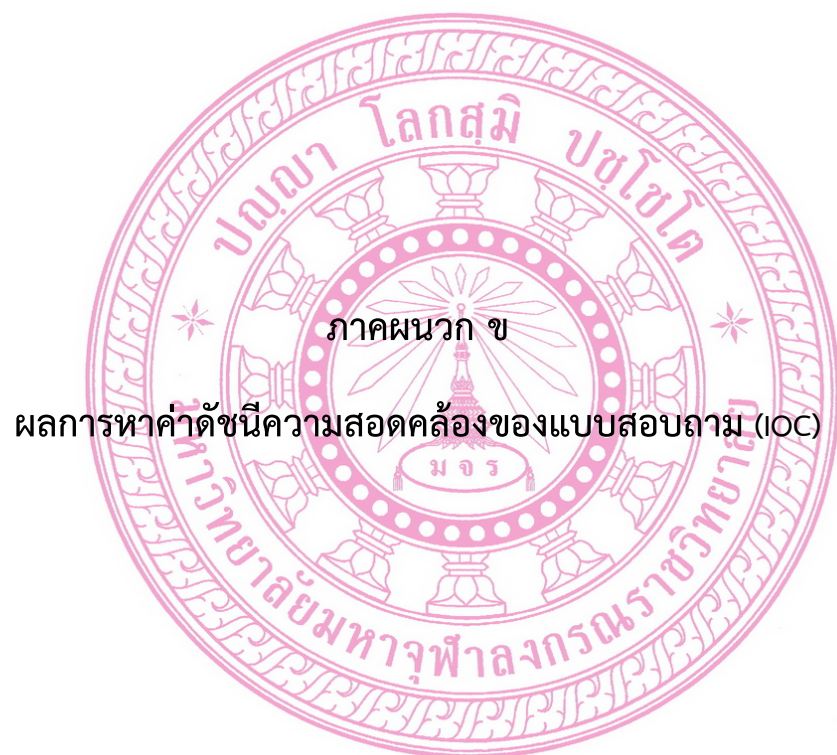
๕. ด้านการพัฒนาจิตใจ

ปัญหา อุปสรรค

.....
 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเจริญพร และอนุโมทนาขอบคุณอย่างยิ่ง ที่ท่านได้อนุเคราะห์และสละเวลา
 ตอบแบบสอบถามฉบับนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อบทบาทพระสงฆ์ด้านพัฒนาชุมชน อย่างยิ่ง ที่กำลัง
 พัฒนาให้มีบทบาทมากขึ้นในครั้งต่อไปในอนาคต

พระครูสังฆรักษ์สะอาด ปภสฺสโร (แสงอรุณ)
 นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

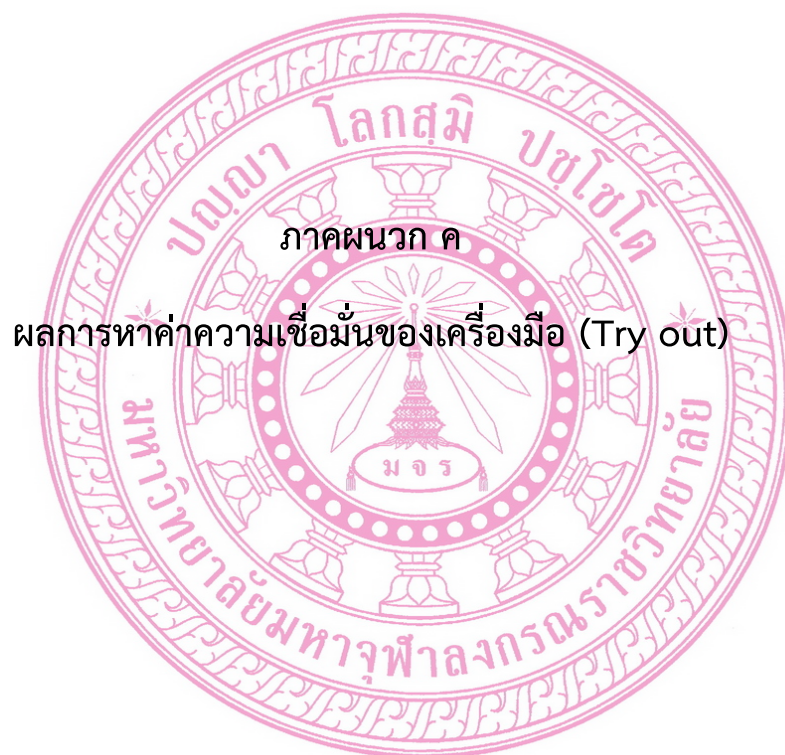

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามเพื่อการวิจัยเรื่อง บทบาทของ
พระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๑-๕					สรุป/แปลผล	
		๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	แปลผล
๑.	ด้านการพัฒนาสังคม							
๑.๑	สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๒	เป็นแบบอย่างของชุมชนในการพัฒนาสังคม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๓	ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑.๔	เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้ เรื่องการพัฒนาสังคม แก่ประชาชนในโอกาสต่าง ๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๑.๕	ติดตามผล พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขผลงานในการพัฒนาสังคม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ							
๒.๑	สอนให้ประชาชนรู้ค่าและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.๒	เป็นแบบอย่างของชุมชน ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.๓	ชักนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.๔	เทศนา อบรม บรรยายมอบความรู้ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.๕	ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขผลงานในการพัฒนาเศรษฐกิจ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๑-๕					สรุป/แปลผล	
		๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	แปลผล
๓.	ด้านการเมือง							
๓.๑	สอนให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจหลักความยุติธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๒	เป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ยึดคุณธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๓	๑๓. แนะนำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาประชาธิปไตย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๔	เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องหลักธรรมการปกครอง ในชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.๕	ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขผลงานในการพัฒนาการเมือง	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๐.๘๐	ใช้ได้
๔.	ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม							
๔.๑	สอนให้ประชาชนในชุมชนได้รู้และเกิดการวางแผนสิ่งแวดล้อม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๒	เป็นแบบอย่างในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๓	ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๔	เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนในชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.๕	ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ ๑-๕					สรุป/แปลผล	
		๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	แปลผล
๕.	ด้านการพัฒนาจิตใจ							
๕.๑	สอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.๒	เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้สงบ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.๓	ชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.๔	เทศนา อบรม บรรยาย มอบความรู้ เรื่องการปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.๕	ติดตาม พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไข ผลงานในการพัฒนาเกี่ยวกับสาธารณสุข	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค

ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)

ค่าความเชื่อมั่นและอำนาจการจำแนกของแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการ
พัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาวัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)					
Item-total Statistics					
ข้อที่	รายการ	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Alpha if Item Deleted
1.	A1	24.77	36.530	.133	.932
2.	A2	24.70	31.528	.423	.928
3.	A3	24.77	31.082	.508	.929
4.	A4	24.80	27.572	.647	.925
5.	A5	24.57	31.564	.537	.927
6.	B1	24.50	28.534	.777	.924
7.	B2	24.63	30.447	.570	.927
8.	B3	24.70	30.52	.525	.925
9.	B4	24.60	29.076	.665	.925
10.	B5	24.13	25.568	.643	.925
11.	C1	24.63	30.171	.539	.927
12.	C2	24.87	29.333	.518	.928
13.	C3	24.93	32.447	.426	.929
14.	C4	24.03	32.891	.342	.928
15.	C5	24.00	30.885	.453	.925
16.	D1	25.37	29.413	.572	.924
17.	D2	25.53	24.590	.720	.924
18.	D3	24.70	24.865	.717	.924
19.	D4	24.40	27.551	.694	.925
20.	D5	24.10	28.554	.605	.926
21.	E1	24.30	33.490	.399	.928
22.	E2	24.30	34.257	.293	.930
23.	E3	24.30	31.757	.434	.928
24.	E4	24.30	30.323	.515	.927
25.	E5	24.30	33.195	.343	.929
Reliability Coefficients					
N of Cases = 30.0			N of Cases = 529		
Alpha = .929					

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือความเที่ยงตรง ตามเนื้อหา (Content Validity) จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๑. ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สังวรวรรณ

ตำแหน่งหน้าที่การงาน อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา,มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ตำแหน่งหน้าที่การงาน หัวหน้าภาควิชาสังคมศาสตร์-คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

๓. พระมหาอำนาจ อัสการี

ตำแหน่งหน้าที่การงาน อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. อาจารย์ ผดุง วรรณทอง

ตำแหน่งหน้าที่การงาน อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. อาจารย์ เดช ชูจันทร์

ตำแหน่งหน้าที่การงาน อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ
ของเครื่องมือในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๑๘

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ด้วย พระครูสังฆรักษ์สะอาด ฉายา ปภสฺสโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

Mr. Pong
Pu J
(พล. อ. อภิพล (For M))
๒ พ.ย. ๒๕๕๖

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๓๘, ๘๒๓๙

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สักการวรรณ์

ด้วย พระครูสังฆรักษ์สะอาด ฉายา ปกสฺสโร รัทสประจําวันนิสิต ๕๕๐๔๔๐๕๒๓๑ นิสิต
ปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬา
มณี กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

Adm

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

[illegible]

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๒๐

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ผดุง วรรณทอง

ด้วย พระครูสังฆรักษ์สะอาด ฉายา ปกสฺสโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ตรวจเรียบร้อยแล้ว

อ.ผดุง

อ.ผดุง วรรณทอง

๒๕ / ๑๐. ๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๒๑

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระมหาอำนาจ อัสการี, ดร.

ด้วย พระครูสังฆรักษ์สะอาด ฉายา ปกสฺสโร รัทสประจำตวันนิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ได้ตรวจแล้ว
เห็นสมควรใช้เครื่องมือชุดนี้

ท.อ.อ.อ.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๒๒

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์เดช ชูจันทร์

ด้วย พระครูสังฆรักษ์สะอาด ฉายา ปภสฺสโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

๗๕ ๓๕๐๑๔๐๔๒๓๑
๑๕๕ ๒๕๐๔ ๒๒๒

๑ พ.ค. ๕๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐-๓๕๒๔-๘๐๐๐-๕
โทรสาร ๐-๓๕๒๔-๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๗ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน ประธานชุมชนบ้านพักองค์การทอผ้า
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑๖๐ ฉบับ

ด้วย พระครูสังฆรักษ์สะอาด ฉายา ปกสโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคลากรและประชาชนในหน่วยงานของท่าน
จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการ
วิจัย ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนุฏฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มีมติ/จัดอบรมเมื่อวันที่ ๑๐ ก.ม. ๒๕๕๗
ที่วัด...

(นายก อบจ. นนทบุรี)
นายก อบจ. นนทบุรี

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๓-๒๑๓๓ ต่อ ๒๑๒๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐-๓๕๒๔-๘๐๐๐-๕
โทรสาร ๐-๓๕๒๔-๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๗ มกราคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน ประธานชุมชนพิบูลย์ฝั่งซ้าย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑๖๐ ฉบับ

ด้วย พระครูสังฆรักษ์สะอาด ฉายา ปกสฺสโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ : กรณีศึกษา วัดแก้วฟ้าจุฬามณี
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคลากรและประชาชนในหน่วยงานของท่าน
จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร. โจนี ศรีทอง
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โจนี ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๑๓๓ ต่อ ๒๑๒๒

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระครูสุทธิกิจวิธานปภสฺสโร(สะอาด แสงอรุณ)
ว/ด/ป เกิด : ๖ เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๒
ภูมิลำเนาเดิม : บ้านเลขที่ ๙ หมู่ ๔ บ้านดอนมะนาว ตำบลดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง
จังหวัดสุพรรณบุรี
การศึกษา : นักระรณขั้นเอก สำนักเรียนจังหวัดสุพรรณบุรี
ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อุปสมบท : วันที่ ๑๗ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๗
สังกัด : มหานิกายและ วัดแก้วฟ้าจุฬามณี แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต
กรุงเทพมหานคร
ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๖ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชา
การพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๑
ตำแหน่ง : ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดแก้วฟ้าจุฬามณี แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต
กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดแก้วฟ้าจุฬามณี แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
E-mail :
Tel. : ๐๘๖-๐๙๘-๓๖๐๗